

Βιβλιοκρισία

BERTRAND NOGARO : *La monnaie et les phénomènes monétaires contemporains*,
Σελ. 441. Paris, librairie Générale de droit et de jurisprudence, 1935.

Ἡ νέα ἔκδοσις τοῦ περὶ νομίσματος ἔργου τοῦ ἐν Παρισίοις καθηγητοῦ κ. B. Nogaro ἀποτελεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν σύνθεσιν τῆς πολυετοῦς τοῦ συγγραφέως ἐργασίας ἐπὶ τῶν νομισματικῶν ζητημάτων.

Ὡντως τὸ πρῶτον ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ κ. N. — ἡ διδακτορικὴ του διατριβὴ — πραγματευόμενον περὶ νομίσματος καὶ τῆς ποσοτικῆς θεωρίας, ἐδημοσιεύθη πρὸ τριακονταετίας καὶ ἔκτοτε ὅλαι αἱ μελέται τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσε μὲ τὴν μοναδικὴν ἐξαίρεσιν τοῦ Ἑγχειριδίου του Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ὅπερ ἄλλωστε, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἄλλα ἔργα του, ἐλαχίστην ἐπιτυχίαν ἐσημείωσε, ἀφεώρων τὰ ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ νομίσματος προκύπτοντα προβλήματα.

Τὸ ὑπὸ ἀνάλυσιν ἔργον ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τὸ 1924, μεταφρασθὲν τὸ 1927 εἰς τὴν Ἀγγλικήν, ἡ δὲ νέα ἔκδοσις του, μολονότι ἀκολουθοῦσα τὰς αὐτὰς μὲ τὴν προηγουμένην γραμμὰς, εἶνε πλήρως ἐνημερωμένη.

Κατὰ συνήθειαν ὁλονὲν ἐπικρατοῦσαν μεταξὺ τῶν συγγραφέων οἰκονομικῶν ἔργων τὸ βιβλίον τοῦ κ. N. διαιρεῖται εἰς 2 μέρη : 1) ἔκθεσις τῶν γεγονότων καὶ 2) ἐρμηνεῖα αὐτῶν. Ἡ τοιαύτη διάταξις τῆς ὕλης φαίνεται ὄντως διευκολύνουσα τὴν ἀντικειμενικὴν ἔκθεσιν τῶν ὑπὸ ἀνάλυσιν γεγονότων, ἄνευ ἐπηρεασμοῦ τῶν ἐπὶ τούτων θεωρητικῶν τοῦ συγγραφέως ἀπόψεων. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ἐν προκειμένῳ ὅτι ἂν ὁ κ. N. δὲν κατάρθωσε νὰ κρύψῃ εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων σελίδων τοῦ βιβλίου του τὴν ἀντιπάθειάν του πρὸς τὴν ποσοτικὴν θεωρίαν τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος καὶ τινὰς ἄλλας γνώμας του αἷς θὰ ὑποδείξωμεν ἐν συνεχείᾳ, περιέγραψε ἐν τούτοις τὰ νεώτερα νομισματικὰ συστήματα καὶ τὰς τύχας των μὲ πᾶσαν δυνατὴν ἀμεροληψίαν.

Οὕτω εἰς τὸ πρῶτον μέρος τιτλοφορούμενον «Τὰ νομισματικὰ συστήματα καὶ ἡ λειτουργία των» ἀφοῦ δίδει μερικὰς στοιχειώδεις ἐννοίας καὶ τινὰς ὁρισμούς, προοριζομένους διὰ τὸν μὴ εἰδικόν, προβαίνει κατόπιν εἰς διεξοδικὴν ἀνάλυσιν τῶν κυριωτέρων γεγονότων τῆς νομισματικῆς ἱστορίας τοῦ 19ου καὶ 20ου αἰῶνος. Τὰ νομισματικὰ συστήματα κατατάσσει εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας : α) τὰ ἔχοντα μεταλλικὴν βάσιν καὶ β) τὰ στερούμενα ταύτης. Εἰς τὰ πρῶτα περιλαμβάνει τὰ μονομεταλλικὰ (χρυσὸς ἢ ἄργυρος) καὶ τὰ διμεταλλικά. Ἡ δευτέρα κατηγορία περιλαμβάνει κυρίως τὰς περιπτώσεις ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας.

Ἀξιοσημείωτος εἶνε ἡ προσπάθεια τοῦ συγγραφέως ὅπως μεταβάλῃ τὴν διεθνή πλέον ἐπικρατήσασαν ὁρολογίαν ἐπὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ χρυσοῦ κανόνος ἥτοι τοῦ κανόνος ράβδων χρυσοῦ (Gold Bullion Std) καὶ τοῦ κανόνος χρυσοῦ συναλλάγματος (Gold Exchange Std). Ὡντως

ὡς ἀναπτύσσει ὁ κ. Ν., ἱστορικῶς ἡ πρώτη ἐμφάνισις τοῦ ὅρου G. Exch. Std. ἐσήμαινε νομισματικὸν σύστημα ἔχον τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ νομισματικοῦ συστήματος εἰς τὸ ὁποῖον σήμερον ἀποδίδομεν τὴν ὀνομασίαν G. Bullion Std, μεταπολεμικῶς δὲ ἐδημιουργήθη ἡ σύγχυσις, δημιουργηθέντος καὶ τοῦ ὅρου G. Bullion Std. Δὲν θέλομεν νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς συζήτησιν περὶ τῆς ὀρθότητος ἢ μὴ τῆς γνώμης ταύτης. Θ' ἄρκεσθῶμεν μόνον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ ὁρολογία τοῦ Ricardo εἰς τὸ Ingot Plan του καὶ τὸ Proposals for an Economical and Secure Currency, μᾶλλον πρὸς τὴν καθιερωθεῖσαν χρῆσιν τῶν ὅρων ἀνταποκρίνεται, καὶ ὁ καθηγητὴς Kemmerer, ὁ θεμελιωτὴς τοῦ κανόνος χρυσοῦ συναλλάγματος ἐν ταῖς Φιλιππίναις καὶ ὅστις ἔσχεν ἴσως περισσότερας ἀπὸ κάθε ἄλλον εὐκαιρίας νὰ μελετήσῃ τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ χρυσοῦ κανόνος ἐν τῇ πράξει καὶ τῇ θεωρίᾳ, χρησιμοποιεῖ τὴν γενικῶς καθιερωθεῖσαν ὁρολογίαν (βλ. π.χ. τὴν πρόσφατον πραγματείαν του «The Gold Exchange Standard» ἐν τῷ πρὸς τιμὴν τοῦ καθηγητοῦ Cassel δημοσιευθέντι τόμῳ). Ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ὀρθαί ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι εἶνε αἱ ἀντιρρήσεις τοῦ Παρισινοῦ καθηγητοῦ δὲν νομίζομεν ὅτι εἶνε ἐπαρκεῖς ἵνα ἀνατρέψουν μίαν παγίως πλέον καθιερωθεῖσαν ὁρολογίαν, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ κ. Ν. καταργῶν τὸν ὅρον G. Bullion Std καὶ χρησιμοποιῶν τὸν G. Exchange Std ἀντ' αὐτοῦ, δὲν προτείνει ὅρον ἱκανοποιητικὸν διὰ τὸ συνήθως G. Exchange Std καλούμενον σύστημα (τὸ ἀποκαλεῖ, σ. 29, χαρτονόμισμα ἀμέσως μετατρεπτὸν εἰς ξένα νομίσματα). Ἐνομίσσαμεν πρέπον νὰ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τοῦ ὁρολογικοῦ τούτου ζητήματος δεδομένου ὅτι δὲν εἶνε ἐπιστημονικῶς σκόπιμον νὰ δημιουργοῦνται ἀσάφειαι ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον ὅρων διεθνῶς παραδεδεγμένων.

Εἰς τ' ἀκολουθοῦντα 7 κεφάλαια τοῦ πρώτου μέρους ὁ κ. Ν. ἐξετάζει κατὰ σειράν, τὴν λειτουργίαν τοῦ διμεταλλισμοῦ κατὰ τὰ πρῶτα τρία τέταρτα τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ τὴν προϊοῦσαν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἀργύρου ἰδίᾳ μετὰ τὸ 1873 (ἡ θέσις τοῦ συγγραφέως εἶνε μᾶλλον εὐμενῆς πρὸς τὸν διμεταλλισμόν), τὰς πρώτας ἐμφανίσεις τῶν μᾶλλον ἐξειλιγμένων τύπων «χρυσοῦ κανόνος ἄνευ χρυσοῦ νομίσματος ἐν κυκλοφορίᾳ» ἐν Ἰνδία, Φιλιππίναις κλπ. καὶ τὴν προϊοῦσαν ἀποκατάστασιν συναλλαγματικῆς σταθερότητος μέχρι τῶν παραμονῶν τῆς παγκοσμίου συρράξεως τοῦ 1914. Ἡ ἀκολουθοῦσα ἀνάπτυξις τῶν νομισματικῶν μέτρων τῶν ληφθέντων εἰς τὰ διάφορα ἐμπόλεμα Κράτη καὶ τῆς μετὰ τὴν ἀνακωχὴν προιούσης νομισματικῆς ἐξαρθρώσεως τῆς Εὐρώπης δίδει μίαν συνοπτικὴν ἀλλ' ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς ἐν αὐτῇ καταστάσεως, ὅταν ἤρξατο ἡ κίνησις πρὸς νομισματικὴν ἐξυγίανσιν, ἣτις κατέληξεν εἰς τὴν γενίκευσιν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ κανόνος χρυσοῦ συναλλάγματος.

Περαιτέρω ἐκθέτει λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν νομισματικὴν ἐξυγίανσιν ἐν Τσεχοσλοβακίᾳ, Αὐστρίᾳ, Γερμανίᾳ, Ρωσίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ ἰδίᾳ ἐν Γαλλίᾳ, τονίζει δὲ τὰς ἀντιδράσεις τὰς ὁποίας συνήνητσε ἡ ἰδέα τῆς νομισματικῆς σταθεροποιήσεως κατόπιν ὑποτιμήσεως εἰς τὰ Κράτη τὰ μὴ ὑποστάντα παντελῇ ἐξαφάνισιν τῆς νομισματικῆς τῶν μονάδος, ὡς ἡ Γαλλία.

Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου τελειώνει μὲ τὴν ἔκθεσιν τῶν αἰτίων τῆς νέας νομισματικῆς κρίσεως τοῦ 1929 καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης νομισματικῆς ἐν τῷ κόσμῳ, τάξεως. Ὡς πρὸς τὰ πρόσφατα ταῦτα γεγονότα θὰ ἠθέλωμεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἶναι ἄρκετὰ παρακεκινδυνευμένον

τὸ ἐν σελ. 168 καὶ 176 γραφόμενον, ὅτι ἡ **πλήρης ἀνατίμησις** τῆς Ἀγγλικῆς λίρας μετὰ τὸν Σεπτέμβριον 1931, ἥτις ἄλλως θὰ ἐπῆρχετο ὡς ἐκ τῆς καθ' ὠρισμένας περιόδους εὐνοϊκῆς καταστάσεως τοῦ ἀγγλικοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν, ἡμποδίσθη δι' ἐπεμβάσεως τοῦ ἀγγλικοῦ θησαυροφυλακίου, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ τούτου, διὰ «μυστικῶν ἐπεμβάσεων». Διότι ἐξ οὐδενὸς γεγονότος προκύπτει τοιαύτη τις ἐνέργεια, οὐδείς δὲ συγγραφεύς, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ὑπεστήριξε τοιοῦτον τι προηγουμένως. Ἐπίσης τὸ γραφόμενον ἐν σελ. 169 ὅτι ἡ δραχμὴ ἀνήκει εἰς τὸ λεγόμενον «block τῆς στερλίνας» δὲν εἶνε ὡς γνωστὸν ἀκριβὲς δεδομένου ὅτι ἡ δραχμὴ παραμένει σταθερὰ ὡς πρὸς τὸν χρυσὸν ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1933, μετὰ ὑποτίμησιν τελείως ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὰς διακυμάνσεις τῆς λίρας. (Βλ. Δ. Δελιβάνη **Ἡ σχέσις ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος** σ. 186 καὶ Ν. Πυρρῇ *La crise monétaire en Grèce* σ. 278-80). Ἡ ἀνακρίβεια αὕτη ὡς πρὸς τὴν δραχμὴν ἀπαντῶσα καίτις ἄλλα ξένα ἔργα (cf. *Monetary Policy and the depression* by a group of the Royal Institute of International Affairs κεφ. 6) εἶνε ἀρκετὰ περίεργος.

Τὸ 2ον μέρος τοῦ βιβλίου «Ἑρμηνεία τῶν συγχρόνων νομισματικῶν φαινομένων καὶ ἡ θεωρία τοῦ χρήματος» εἶναι βεβαίως διὰ τὸν εἰδικὸν πολὺ μεγαλειτέρου ἐνδιαφέροντος. Ὁ κ. Ν. διαπιστοῖ ὅτι ἐκ τῆς ἀμερολήπτου ἐξετάσεως τῶν συγχρόνων νομισματικῶν φαινομένων, ἀποδεικνύεται ἡ ἀνεπάρκεια τῆς κλασσικῆς ποσοτικῆς θεωρίας πρὸς ἐξήγησιν αὐτῶν. Ὑποβάλλει δὲ τὴν ποσοτικὴν θεωρίαν εἰς αὐστηρὰν βάσανον.

Κατὰ τὸν συγγραφέα «εἰς τὴν βάσιν τῆς ποσοτικῆς θεωρίας εὐρίσκεται ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως· οὕτω ἐὰν ὑποθέσωμεν τὴν προσφορὰν σταθερὰν καὶ ἐὰν κατὰ συνέπειαν αἱ τιμαὶ ὑκυμαίνωνται ἀναλόγως τῆς ζητήσεως δύναται τις νὰ εἴπῃ, δεδομένου ὅτι αἱ διακυμάνσεις τῆς ζητήσεως παρίστανται διὰ τῶν διακυμάνσεων τῆς ποσότητος τοῦ ἐν κυκλοφορίᾳ νομίσματος, ὅτι αἱ τιμαὶ ἀνέρχονται ὅταν ἡ ποσότης τοῦ νομίσματος αὐξάνῃ καὶ πίπτουν εἰς τὴν ἀντίθετον περίπτωσιν» (σ. 206). Ἀλλὰ—παρατηρεῖ ὁ κ. Ν.—ἡ ποσοτικὴ θεωρία εἰς τὴν πραγματικότητα ὑφίσταται βεβαίως περιορισμοὺς οὓς ὑφίσταται καὶ ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, ἀναλόγως τοῦ κατὰ πόσον ἰσχύει ἐπὶ ἐκάστης συγκεκριμένης περιπτώσεως ἐλεύθερος συναγωνισμὸς καὶ συντρέχουν αἱ λοιπαὶ προϋποθέσεις. Μόνον εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς ὑπάρχει πολὺ μεγάλη αὐξήσις τῆς ποσότητος τοῦ χρήματος, ὅταν ἡ ζήτησις ἢ δημιουργουμένη ὑπὸ τῆς οὕτως αὐξηθείσης ἀγοραστικῆς δυνάμεως ὑπερβαίνει ὅπωςδήποτε τὰς δυνατότητας τῆς προσφορᾶς, τότε καὶ μόνον δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ γενικῆς τάσεως πρὸς ὕψωσιν τῶν τιμῶν, ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδεμία σχέσις ἀπλῇ καὶ προσδιωρισμένη ὑφίσταται μεταξὺ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐν κυκλοφορίᾳ νομίσματος καὶ τῆς ἐπερχομένης ὑψώσεως τῶν τιμῶν (πρβλ. σ. 206—32). Ἡ παρατήρησις αὕτη βεβαίως ἰσχύει καὶ ἐπὶ μᾶλλον πολυπλόκων περιπτώσεων ἃς ἐξετάζει ὁ κ. Ν. ἐν συνεχείᾳ καὶ ἀποδεικνύεται ἀπὸ πλεῖστα παραδείγματα τῆς νεωτέρας νομισματικῆς ἱστορίας.

Ἀπορρίψας τὴν κλασσικὴν ποσοτικὴν θεωρίαν ὡς δυναμένην νὰ ἐξηγήσῃ τὰς διακυμάνσεις τῆς ἀγοραστικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος (τιμαί), ὁ κ. Ν. δὲν δυσκολεύεται ν' ἀποδείξῃ καὶ τὸ ἀνεπαρκὲς αὐτῆς ὅπως ἐξηγήσῃ τὰς διακυμάνσεις τοῦ νομίσματος εἰς τὴν ἀγορὰν συναλλάγματος. Ἀφοῦ δὲ τονίσῃ τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν

ἔχει διὰ τὴν ἀξίαν ἑνὸς νομίσματος εἰς τὴν συναλλαγματικὴν ἀγοράν, καταλήγει ὅτι ἐπὶ περιπτώσεων νομίσματος στερουμένου μεταλλικῆς βάσεως αἱ δυνάμεις διακυμάνσεις δὲν ἔχουν ἐν τοῖς πράγμασι κανὲν ὄριον. Ὅντως οὔτε ἡ θεωρία τῆς αὐτομάτου ἀποκαταστάσεως τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν εἶνε ἱκανοποιητικὴ, οὔτε καὶ ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τοῦ νομίσματος ἀποτελεῖ ὄριον εἰς τὰς διακυμάνσεις αὐτοῦ εἰς τὴν συναλλαγματικὴν ἀγοράν, μᾶλλον δὲ αὕτη μεταβάλλεται ἀναλόγως τῶν συναλλαγματικῶν διακυμάνσεων. Ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Ν. τὰ νομισματικὰ καὶ συναλλαγματικὰ φαινόμενα εἶνε πολὺ πολυπλοκώτερα ἀπ' ὅτι φαντάζονται οἱ ὁπαδοὶ τῆς κλασσικῆς ποσοτικῆς θεωρίας καὶ ἀκόμη οἱ τῆς ἐξισώσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως.

Ἡ κριτικὴ ὑπὸ τοῦ κ. Ν. τῆς ποσοτικῆς θεωρίας βασιζομένη ἐπὶ μιᾷ σοβαρᾷ ἱστορικῆς ἐξέτασιν δυσκόλως δύναται νὰ ἀντικρουσθῇ ἡ ἀνάπτυξις ὅμως τῶν γνῶμῶν του — ἀφηρημένη ὥς εἶναι — ἐπὶ τοῦ τι εἶνε βᾶσις νομίσματος καὶ πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ ρυθμισθῇ ἡ ἀξία αὐτοῦ, δίδει ἀφορμὴν εἰς πολλὰς σκέψεις.

Ὅντως δυσκόλως θὰ ἠδύνατό τις νὰ παρακολουθήσῃ τὸν Παρισινὸν καθηγητὴν εἰς τὸ συμπέρασμά του (σ. 401) ὅτι «οὔτε ὁ χρυσὸς οὔτε ὁ ἄργυρος ἔπαιξαν ἢ παίζουν τὸν ρόλον νομισματικῆς βάσεως» καὶ ὅτι «ἡ ἀληθὴς νομισματικὴ βᾶσις, τὸ ἀληθὲς μέτρον ἀξιῶν εἰς ἕκαστον κράτος εἶνε ἡ ἐθνικὴ νομισματικὴ μονάς, ἡ ἀφηρημένη αὕτη μονάς διὰ τῆς ὁποίας κατὰ τὸν νόμον ἀγοράζεται πρὸς ὠρισμένην τιμὴν τὸ πολυτιμον μέταλλον ἀλλ' οὐχὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ μέταλλον». Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ χρῆσις τῶν πολυτίμων-μετάλλων, καὶ ἰδίᾳ τοῦ χρυσοῦ ὡς νομίσματος προσδίδει εἰς αὐτὰ ἰδιαιτέραν χρησιμότητα καὶ ἐπηρεάζει τὴν ἀξίαν των ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πέραν τούτου ὅμως ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ συγγραφέως ὅτι π.χ. (σ. 403) ὁ χρυσὸς δὲν διατηρεῖ σταθερὰν ἀξίαν μεταφερόμενος ἀπὸ κράτους εἰς κράτος παρὰ ἔφ' ὅσον μεταβαίνει ἐξ ἑνὸς κράτους εἰς τὸ ὁποῖον ἀπήλαυε νομίμου κυκλοφορίας εἰς ἕτερον ὅπου ἀπολαύει τοῦ αὐτοῦ προνομίου, νομίζομεν, ὅτι ἂν μὴ τι ἄλλο ἀντίκειται εἰς τὰ πράγματα. Λαμβάνων ὅμως τοῦτο ὡς δεδομένον, ὁ σ. καταλήγει λογικῶς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν διεθνὲς χαρτονόμισμα ἔχον νόμιμον κυκλοφορίαν εἰς πλείονα κράτη θ' ἀπετέλει μεταξὺ τῶν κρατῶν τούτων — ἄνευ οὐδενὸς μεταλλικοῦ ὑποστηρίγματος — μίαν «βάσιν νομισματικὴν διεθνῇ» ἀκριβῶς ὅπως καὶ ὁ χρυσός.

Τοιαῦται ὁμῶς νομικαὶ θεωρίαι τοῦ χρήματος, ἐξετάζουσιν τοῦτο ὡς μὴ οἰκονομικὸν φαινόμενον, φρονοῦμεν ὅτι καὶ ἐπικίνδυνοι καὶ οὐχὶ χρήσιμοι εἶναι. Καὶ οὐχὶ χρήσιμοι μὲν διότι δὲν δύναται νὰ ἐμβαθύνουν καὶ ἐρμηνεύσουν πλεῖστα τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων τῶν παρακολουθούτων τὴν ὑπαρξιν τοῦ χρήματος, ἐπικίνδυνοι δὲ διότι ἀναγνωρίζουσιν τὸ Κράτος ὡς τὸν δημιουργὸν τοῦ χρήματος δύναται νὰ τὸ παρασύρουν εἰς νομισματικὴν πολιτικὴν οἰκονομικῶς ἀποδοκιμαστέαν. Εὐτυχῶς δὲ μεταπολεμικῶς περιέπεσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς λήθην, μετὰ τὴν στιγμιαίαν ἐπιτυχίαν τὴν ὁποίαν εἶχον σημειώσῃ κατόπιν τῆς δημοσιεύσεως τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ καθηγητοῦ Knapp «Staatliche Geldtheorie» τὸ ὁποῖον ἄλλωστε θεωρεῖται ὡς ἐξασκῆσαν μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀτυχοῦς νομισματικῆς πολιτικῆς τῆς Γερμανίας κατὰ τὸν πόλεμον καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα ἔτη.

Αἱ παρατηρήσεις καὶ ἐπιφυλάξεις τὰς ὁποίας διευπώσαμεν ἄνωτέρω δὲν δύνανται βεβαίως νὰ μειώσουν τὴν ἀξίαν ἔργου σπουδαιοτάτου διακρινομένου καὶ διὰ τὸν ἐπιστημονικὸν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως χειρισμὸν θέματος δυσχερεστάτου, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν παρεχομένων πληροφοριῶν καὶ τὴν σημασίαν τῶν διατυπυμένων γνώμων.

Σ. Ι. Κατηφόρης

ΓΕΡΑΚΑΡΗ (Μ. Κ.): Οἱ Γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἐποπτεία τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζίης (1930—1934). Ἀθῆναι 1935 (σ. 81).

Ι. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας μελέτας περὶ συνεταιρισμῶν, αἱ ὁποῖαι ἦλθον εἰς τὴν δημοσιότητα ταῦτοχρόνως μὲ τὴν κρινομένην ἐργασίαν καὶ αἱ ὁποῖαι περιωρίζοντο εἰς τὴν γενικὴν ἔκθεσιν τῆς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐξελίξεως τῶν συνεταιρισμῶν καὶ εἰς τὴν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἀνάπτυξιν τῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν προβλημάτων ποὺ ἐνεφάνισε τὸ ξένον συνεταιριστικὸν κίνημα, ἡ ἐργασία τοῦ κ. Γερακάρη φέρει τὸ διπλοῦν γνῶρισμα ὅτι ἐν αὐτῇ ἡ ἔρευνα περιορίζεται συστηματικῶς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν καὶ ὅτι τὰ προβλήματα ἀντιμετωπίζονται ἀπὸ τῆς καθαρῶς πρακτικῆς τῶν πλευρᾶς Ὁ σ. μάλιστα, ἀποφεύγων γενικεύσεις, περιορίζει ῥᾶτι μᾶλλον τὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης τοῦ ἀφ' ἐνὸς εἰς μόνους τοὺς Γεωργικοὺς Συνισμοὺς καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰς σχέσεις τούτων μετὰ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζίης. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μελέτη τοῦ κ. Γ. προσλαμβάνει μᾶλλον χαρακτῆρα ἐκθέσεως τοῦ κατὰ τὴν πενταετίαν 1930—34 ἐπιτελεσθέντος ὑπὸ τῆς Α.Τ.Ε. ἔργου ἐν τῇ ἐποπτείᾳ τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν. Μολονότι δὲ οὕτω «στενεύει» ἀναγκαστικῶς τὸ πεδίον τῆς ἐρεῦνης, ἡ μελέτη τοῦ κ. Γερακάρη δὲν παύει νὰ παρουσιάσῃ διὰ τὸν Ἑλληνα ἀναγνώστην πολὺ περισσότερον ἐνδιαφέρον ἀπὸ πολλὰς ἄλλας δημοσιεύσεις γενικωτέρου χαρακτῆρος.

Τῆς ὅλης ἐργασίας προτάσσεται σύντομος εἰσαγωγή, ἐν ᾗ ἐκτίθενται αἱ συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ἡ Α.Τ.Ε. ἀνέλαβε τὴν ἐποπτείαν τῶν Συνισμῶν καὶ δίδονται πληροφορίες περὶ τῶν ὑπαρχόντων Συνισμῶν καὶ τῶν Ἑνώσεων τῶν. Ἐξ αὐτῶν ὁ σ. συνάγει, ὅτι ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν ὡς πιστούχων παρὰ τῆς Α.Τ.Ε. ἀνεγνωρισμένων συνεταιρισμῶν ἠῤῥησε κατὰ τὴν πενταετίαν 1930-34 κατὰ 3800, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν «Ἑνώσεων» παρουσίασεν αὔξησιν κατὰ 4500. Ἐπακολουθεῖ βραχεῖα ἱστορικὴ ἀνασκόπησις τῆς ἐξελίξεως τῶν Γεωργ. Συνεταιρισμῶν ἀπὸ τοῦ 1915 μέχρι τῆς ιδρύσεως τῆς Α.Τ.Ε., ἥτις συμπληροῦται διὰ τῆς ἐκθέσεως τῆς καταστάσεως αὐτῶν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀναθέσεως τῆς ἐποπτείας τῶν Συνισμῶν εἰς τὴν Α.Τ.Ε. Ἡ ἀναδρομὴ αὕτη ἐπιτρέπει εἰς τὸν σ. νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅπερ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς καὶ κατὰ βάσιν δὲν πρόκειται ν' ἀμφισβητηθῇ—μολονότι ἐπιβάλλονται διαφωνίαι ὡς πρὸς τὸν «τόνον» εἰς δὲν ἐγράφη τὸ σχετικὸν τμήμα τῆς μελέτης—ὅτι παρὰ τὴν κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον «ποσοτικὴν πρόοδον», τὴν ἀριθμητικὴν δηλ. αὔξησιν τῶν Συνισμῶν, ἡ ἐσωτερικὴ τῶν ὀργάνωσις καὶ ὁ τρόπος τῆς λειτουργίας τῶν ὑπῆρξεν αὐτόχρημα ἀποκαρδιωτικός.

Εἰσερχόμενος κατόπιν εἰς τὸ κύριον θέμα τῆς ἐργασίας του, ὁ κ. Γ. ἐξετάζει τὸ συνεταιριστικὸν ἔργον τῆς Α.Τ.Ε. καὶ δίδει πληροφορίας ὡς πρὸς τὰ ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα (σ. 29—51). Προηγουμένως, ὅμως, ἐκθέτει δι' ὀλίγων τὰ τῆς ἀναθέσεως τῆς ἐποπτείας τῶν Συν)σμῶν εἰς τὴν Α.Τ.Ε. καὶ ἀντικρούει τὴν ὑποστηρικθεῖσαν γνώμην ὅτι ἀπὸ συνεταιριστικῆς ἀπόψεως εἶναι ἀσύμφορος καὶ ἀσυμβίβαστος, ἔτι δὲ καὶ ἐπιζημία, ἡ ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῶν περιβεβλημένων μὲ τὴν ἐποπτείαν τῶν Συν)σμῶν παράλληλος καὶ σύγχρονος ἀσκησίς παρ' αὐτῶν τοῦ ἐποπτικοῦ των ἔργου ἐπὶ τῶν Συν)σμῶν καὶ τοῦ ἔργου τῆς διώξεως τῶν ὀφειλετῶν τῆς Τραπεζῆς, διότι «ἡ ἐποπτεία ὠφελήθη ἀπὸ τὴν ἀσκησιν τῆς πίστεως πολλαπλασιῶς περισσότερον ἢ ὅτι ἐζημιώθη ἐξ αὐτῆς».

Αἱ προσπάθειαι τῆς Α. Τ. Ε. ἐπὶ τοῦ συνεταιριστικοῦ πεδίου περιεστράφησαν κυρίως εἰς τρία τινά: Τὴν ἠθικὴν ἐξύψωσιν τῶν συνεταιρισμῶν διὰ τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ κακοῦ παρελθόντος, τὴν συνεταιριστικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν γεωργῶν καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἐξυγίανσιν καὶ προώθησιν τῶν συνεταιριστικῶν ὀργανώσεων. Ἐπὶ τῶν σημείων τούτων ὁ σ., προσφεύγων καὶ εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντας ἀπολογισμοὺς τῆς Α. Τ. Ε., δίδει πλείστας χρησίμους καὶ ἐνδιαφερούσας πληροφορίας. Οὕτω, κατὰ τὴν πενταετίαν 1930—34 ἰδρύθησαν 1738 Συν/σμοὶ καὶ 32 «Ἐνώσεις» αὐτῶν, συνασπισθεῖσαι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς Πανελλήνιον Συνομοσπονδίαν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν. Αἱ πρὸς Συν/σμοὺς ἀνεγνωρισμέναι ὑπὸ τῆς Α. Τ. Ε. πιστώσεις ἠῤῥησαν. Αἱ προμηθευτικαὶ μέσῳ Συν/σμῶν ἐργασίαι ἐπεξετάθησαν. Αἱ ἐργασίαι τῆς ἀπὸ κοινοῦ, — μέσῳ τῶν Συν/σμῶν καὶ «Ἐνώσεων», — συγκεντρώσεως ἢ διαθέσεως προϊόντων ἐσημείωσαν ἐπίσης πρόοδον. Τέλος, ἤρχισεν ἡ ρευστοποίησις τῶν πρὸς τοὺς Συν/σμοὺς χρεῶν, μολονότι αὕτη προχωρεῖ μετ' ἀρκετῆς βραδύτητος, ἐπραγματοποιήθη δὲ σημαντικὴ πρόοδος εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐν γένει δράσιν τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου σημείου, ὁ σ. ἐπιμένει περισσότερον, δίδων περιληπτικὴν κατάστασιν τῶν κυριωτέρων στοιχείων τῶν ἰσολογισμῶν 77 «Ἐνώσεων Συν/σμῶν», ἐξ ὧν 51 «Ἐνώσεις» ἐλειτουργοῦν ἤδη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1929, αἱ δὲ ὑπόλοιποι ἰδρύθησαν ἔκτοτε. Τὰ παρεχόμενα στατιστικὰ στοιχεῖα ἀφοροῦν ἅφ' ἑνὸς μὲν τὰς μερίδας καὶ τὰ συνεταιρικὰ κεφάλαια ἐν γένει, ἅφ' ἑτέρου δὲ τὰς καταθέσεις καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Ἐνώσεων Συν/σμῶν λαμβανόμενα δάνεια, μετὰ παραθέσεως τοῦ ἀθροίσματος τῆς λογιστικῆς καταστάσεως τῶν ἰσολογισμῶν των. Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς συγκρίσεως, ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὰ ἔτη 1929 καὶ 1934, παρατίθενται δὲ καὶ τὰ ἀντίστοιχα χαρτογράμματα.

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἰσολογισμῶν τούτων συνάγεται ὅτι εἰς ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐνεργητικοῦ τῶν Ἐνώσεων, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὰ λαμβανόμενα δάνεια, σημειοῦται εἰς πάντα τὰ διαμερίσματα ἀξιόλογος αὔξησις, — μὲ μόνην ἐξαίρεσιν τὴν Δ. Θράκην, ὅπου παρουσιάζεται μείωσις ὡς πρὸς τὰ δάνεια. — Ἐλαφρὰν, ἀντιθέτως, μείωσιν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ 1929, — ἥτις ἐν τῇ πραγματικότητι εἶναι κᾶπως μεγαλυτέρα ἀπὸ ὅσην τὴν ἐμφανίζει τὸ παρ' αὐτὴν σημειούμενον ποσοστὸν (—0.6%), — διότι ἐν τῷ μεταξύ ἰδρύθησαν καὶ νέαι Ἐνώσεις, — ἐμφανίζουν αἱ καταθέσεις τῶν Ἐνώσεων. Ἡ μείωσις εἶναι ἰδιαίτερος αἰσθητὴ εἰς τὴν Πελοπόννησον (—25%).

Εἰς τὰς πληροφορίας ταύτας προστίθενται γενικαί τινες παρατηρή-

σεις «διοικητικῆς φύσεως» ἀφορῶσαι τὴν σύνθεσιν τῶν «Ἑνώσεων» καὶ γενικώτερον τὸ ἔργον τῆς Α.Τ.Ε., γεγονὸς ὅπερ δίδει εἰς τὸν κ. Γ. τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξετάσῃ ὠρισμένας ἐπικρίσεις διατυπωθείσας κατὰ τῆς Τραπεζῆς, καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ μὲ εἰλικρίνειαν, τὸ δικαιολογημένον καὶ βάσιμον ἀρκετῶν κατηγοριῶν περὶ τῆς παρὰ τινων ἀντιπροσωπειῶν τῆς Α.Τ.Ε. ἐγκαταλείψεως τῶν (Συν)σμῶν καὶ τῆς παρ' Ὑποκαταστημάτων τινων μὴ ἀσκήσεως ἐπ' αὐτῶν τῆς δεούσης ἐποπτείας. Εἰς ἀναλόγους, ἄλλως τε, ὁμολογίας περὶ τῆς ἀνεπαρκειᾶς ἐνίων ἐποπτικῶν ὀργάνων τῆς Α.Τ.Ε. προβαίνει ὁ σ. καὶ ἀλλαχοῦ (σ. 30-34). Ἐν τέλει, ἡ μελέτη τοῦ κ. Γ. συμπληροῦται διὰ τῆς ὑποδείξεως διαφόρων μέτρων πρὸς βελτίωσιν τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως.

II. Ὁ κ. Γ. εἶναι ἄξιος συγχαρητηρίων διὰ τὴν ὠραίαν ἔμπνευσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε νὰ προβῇ διὰ τῆς προκειμένης μελέτης τοῦ εἰς τὴν γενικὴν ἀνασκόπησιν τοῦ συνεταιριστικοῦ ἔργου τῆς Α.Τ.Ε. κατὰ τὴν λήξασαν πενταετίαν,—ἣτις θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ἡ ἐπίσημος ἐπὶ τοῦ θέματος ἄποψις, ἐκτιθεμένη ἀπὸ τὸ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένον ὄργανον τῆς Τραπεζῆς,—καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὴν δημοσιότητα τὰ πορίσματα τῆς πείρας τοῦ, ἐν συνδυασμῷ μὲ ἐξηλεγμένας στατιστικὰς πληροφορίας ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο συνεταιριστικῆς μας κινήσεως. Ἐκ τῶν στατιστικῶν τούτων ἀρκεταὶ εἶχον ἤδη δοθῇ εἰς τὴν δημοσιότητα τμηματικῶς διὰ τῶν ἐτησίων ἀπολογισμῶν τῆς Α.Τ.Ε. Τοῦτο, οὐδόλως μειώνει τὴν χρησιμότητα τοῦ προκειμένου δημοσιεύματος, διότι, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ κ. Γ. συστηματικωτέρας ἐμφανίσεως τῶν στατιστικῶν δεδομένων καὶ τῆς ἐν αὐτῇ προσθήκης πολλῶν νέων στοιχείων,—ιδίως ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν καὶ ἐξέλιξιν τῶν «Ἑνώσεων (Συν)σμῶν»,—ἡ Α.Τ.Ε. εἶχεν ἀτυχῶς ἀκολουθήσει μέχρι τοῦ παρελθόντος ἔτους τὸ σύστημα τῆς μὴ ἐκτυπώσεως τῶν Ἀπολογισμῶν της, συνεπεία δὲ τούτου ὁ ἀριθμὸς τῶν λαβόντων γνῶσιν αὐτῶν ὑπῆρξεν ἀναγκαστικῶς περιορισμένος.

Ὡς πρὸς τὰ γενικώτερα συμπεράσματα, εἰς ἃ καταλήγει ὁ κ. Γερακάρης θὰ ἠδύναντο νὰ διατυπωθοῦν δύο κυρίως παρατηρήσεις :

Ἡ **πρώτη** ἀφορᾷ τὸν κάπως ὑπερμέτρως αὐστηρὸν καὶ ἐν πολλοῖς ἀπόλυτον τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ὁ σ. κρίνει τὸ μέχρι τῆς ιδρύσεως τῆς Α.Τ.Ε. συνεταιριστικὸν μας κίνημα. Οὐδεὶς, βεβαίως, σκέπτεται ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἡ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης συνεταιριστικὴ κίνησις, ἐξελιχθεῖσα ὑφ' ἃς συνθήκας ἐξελίχθη, δὲν ἐπαρουσίαζεν ὅλα τὰ ἐπιθυμητὰ γνωρίσματα ἐνὸς ὑγιᾶ ἀναπτυσσομένου συνεταιριστικοῦ κινήματος. Καὶ οἱ λόγοι εἶναι πολλοί. Ἀπὸ τῆς διαπιστώσεως, ὅμως, ταύτης μέχρι τῆς ἐκφραζομένης ὑπὸ τοῦ σ. γνώμης, ὅτι ἡ Α.Τ.Ε. παρέλαβε «ἠθικὰ καὶ οἰκονομικὰ ἐρείπια (Συν)σμῶν» (σ. 29), νομίζομεν ὅτι ὑπάρχει κάποια διαφορά. Ὁ ἀπόλυτος δὲ οὗτος καταδικαστικὸς ἀφορισμὸς τῆς παρελθούσης συνεταιριστικῆς κινήσεως ξενίζει τόσον περισσότερον τὸν ἀναγνώστην, ὅσον ἔρχεται εἰς προφανῇ ἀντίθεσιν μὲ τὸν ὅλον τόνον εἰλικρινείας καὶ μετριοπαθείας, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει τὴν μελέτην τοῦ κ. Γ.

Τὸ ὅτι δὲ ἡ διαπίστωσις αὕτη τοῦ σ. δὲν ἀνταποκρίνεται τόσον πολὺ πρὸς τὰ πράγματα ἀποδεικνύεται, νομίζομεν, καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ (Συν)σμοί, οἱ ἰδρυθέντες κατὰ τὴν πρὸ τοῦ 1930 περίοδον, ἐξακολουθοῦν ν' ἀποτελοῦν καὶ σήμερον τὴν **βάσιν**, τὸ κύριον σῶμα, τῆς συνεταιριστι-

κῆς μας κινήσεως, πράγμα, ὅπερ δὲν ἤθελε συμβῆ, ἐὰν ὄντως οἱ Συν)σμοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν ἠθικὰ καὶ οἰκονομικὰ ἐρείπια. Οὕτω, κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ κ. Γ. διδομένας πληροφορίας, ἐκ τῶν ἐν λειτουργίᾳ κατὰ τὰ τέλη 1934 Συν)σμῶν καὶ Ἑνώσεων, τὰ 62% τῶν Συν)σμῶν καὶ τὰ 71% τῶν Ἑνώσεων προέρχονται ἐκ τῶν πρὸ τοῦ 1930 ἰδρυθεῖσων συνεταιρικῶν ὁργανώσεων.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἄλλως τε, κατ' οὐδὲν μειώνει τὴν σημασίαν τῶν ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας Συν)σμῶν τῆς Α.Τ.Ε. καταβληθεῖσων ἐπὶ τοῦ συνεταιριστικοῦ πεδίου προσπαθειῶν.

Ἴσως, εἰς τὰς κρίσεις του ταύτας ὁ σ. παρωρμήθη ἐκ τοῦ παρουσιαζομένου κατὰ τὴν περίοδον 1930—34 μεγάλου ποσοστοῦ διαλύσεων Συν)σμῶν ἐκ τῶν προγενεστέρως ἰδρυθέντων. Τοῦτο, ὅμως, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπολύτως ἀσφαλὲς κριτήριον διὰ πλείστους ὅσους λόγους, ὧν ἡ ἀνάπτυξις ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τῆς ἀπλῆς κριτικῆς. Ἀπόδειξις τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ εἰς τὰς Ἑνώσεις Συν)σμῶν τὰς συσταθείσας μετὰ τὸ 1930 καὶ ἀνδρωθείσας ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τῆς Α.Τ.Ε., τὸ ποσοστὸν τῶν διαλύσεων εἶναι ἐξ ἴσου σημαντικὸν καὶ μάλιστα μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ ποσοστὸν τῶν διαλυθεῖσων Ἑνώσεων ἐκ τῶν πρὸ τοῦ 1930 ἐν λειτουργίᾳ τοιούτων. Οὕτως, ἐκ τῶν 32 «Ἑνώσεων Συν)σμῶν», αἵτινες ἰδρύθησαν κατὰ τὴν περίοδον 1930—34, διελύθησαν ἢ ἡδράνησαν (βλ. σ. 13—14) ὀκτώ (8) «Ἑνώσεις», ἥτοι τὰ 25% αὐτῶν, ἐνῶ τὸ ἀντίστοιχον ποσοστὸν διὰ τὰς πρὸ τοῦ 1930 ἰδρυθείσας Ἑνώσεις εἶναι 17%.

Ἄλλως τε, εἰς περιόδους οὐχὶ οἰκονομικῶς ὁμαλὰς, αἱ διαλύσεις τῶν Συν)σμῶν εἶναι φαινόμενον σύνηθες. Οὕτω, εἰς αὐτὴν τὴν Γερμανίαν, τῆς ὁποίας εἶναι γνωσταὶ ἡ συνεταιριστικὴ ὁργάνωσις καὶ ἡ μακρὰ συνεταιριστικὴ παράδοσις, ὁ ἀριθμὸς τῶν διαλυομένων συν)σμῶν δὲν εἶναι μικρότερος. Κατὰ τὰς στατιστικὰς τοῦ Reichsverband der deutschen landwirtschaftlichen Genossenschaften, ἐπὶ 25.800 περίπου Γεωργ. Συν)σμῶν ἰδρυθέντων ἀπὸ τοῦ 1913—1929, ἀντιστοιχοῦν 9.100 περίπου διαλύσεις, ἥτοι 35 %. Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὡς βάσιν τὴν διὰ τὴν Γερμανίαν σχετικῶς ὁμαλωτέραν ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἀπόψεως περίοδον τῶν ἐτῶν 1925—29, θὰ παρατηρήσωμεν ποσοστὸν διαλύσεων ἀρκετὰ σημαντικόν. Οὕτως, ἐπὶ 51.000 περίπου Γεωργ. Συν)σμῶν, ὅσοι ἐλειτούργησαν ἢ ἰδρύθησαν κατὰ τὴν πενταετίαν 1925—29, τὸ ποσοστὸν τῶν διαλυθέντων Συν)σμῶν ἀνῆλθεν εἰς 17—18% (ἥτοι εἰς 8.700 περίπου διαλυθέντας συν)σμούς).

Καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν δευτέραν παρατήρησιν.

Ὁ σ. ἐξετάζων τὸ κύριον θέμα τῆς ἐργασίας του, τὸ ἐὰν καὶ κατὰ πόσον δηλαδὴ ἡ ἀνάθεσις τῆς ἐποπτείας εἰς τὴν Α.Τ.Ε. ὠφέλησε τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν, ἀποφαίνεται καταφατικῶς, μολονότι μὲ εἰλικρίνειαν ἀναγνωρίζει ὅτι ἐγένοντο σφάλματα καὶ παρ' ὠρισμένων ἐποπτικῶν ὁργάνων τῶν Συν)σμῶν καὶ ὑπὸ τινων Ὑποκαταστημάτων καὶ Ἀντιπροσωπειῶν τῆς Α.Τ.Ε. Ἀλλὰ τὰ σφάλματα ταῦτα παρατηρεῖ, ἐκτυπήθησαν ἐγκαίρως ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσίαν Συν)σμῶν τῆς Τραπεζῆς καὶ εἰς ἀπόδειξιν τούτου ὁ κ. Γ. παραθέτει μακρὰ ἀποσπάσματα ἐξ ἐγκυκλίων καὶ ὁδηγιῶν ἀπευθυνθεῖσων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς τὰ ἀρμόδια ὅργανά της.

Εἴμεθα εὐτυχεῖς δυνάμενοι νὰ ἐπιβεβαιώσωμεν καὶ ἐξ ἰδιαιτέρας ἐρεῦνης μας ὅλην τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου καταβληθεῖσαν προσπάθειαν

ἐκ μέρους τῆς Ὑπηρεσίας Συν)σμῶν τῆς Α.Τ.Ε., ἡ ὁποία εἶναι διὰ τοῦτο ἀξία συγχαρητηρίων. Εἶναι, ὅμως, ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ κακὸν ἐκ τῆς ἀκολουθηθείσης ἐσφαλμένης τακτικῆς ὑπὸ πολλῶν ἐποπτικῶν ὀργάνων τῶν Συν)σμῶν ἐγένετο πλεόν καὶ ὅτι ἢ θὰ χρειασθῇ μακρὰ ἐργασία καὶ διὰ τὰ ἐξαλειφθοῦν αἱ δημιουργηθεῖσαι εἰς τὴν ὑπαιθρον καὶ εἰς ὠρισμένους συνεταιριστικούς κύκλους δυσμενεῖς ψυχολογικαὶ συνθήκαι καὶ διὰ τὰ διασκεδασθῇ ἡ προκληθεῖσα ἐκασταχοῦ δυσπιστία ὡς πρὸς τὰς πραγματικὰς ἀπέναντι τῶν ἀγροτῶν διαθέσεις καὶ τὸν ρόλον τῆς Τραπεζῆς.

Αἱ κυριώτεραι δυσκολίαι, τὰς ὁποίας κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας θὰ ἔχῃ τὰ ὑπερπηδήσῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ Ὑπηρεσία Συν)σμῶν τῆς Α.Τ.Ε., εἶναι κυρίως τρεῖς:

1) Ἡ ἀριθμητικὴ ἀνεπάρκεια καὶ ἡ ποιοτικὴ ἀνομοιογένεια τῶν ὀργάνων ἐποπτείας τῶν Συν)σμῶν.

2) Ἡ ὑπερφόρτωσις αὐτῶν μὲ πλῆθος ἀσχολιῶν ἀνεξαρτήτων τῶν κυρίων καθηκόντων των, ἰδίως δὲ ἡ κατὰ μακρὰς περιόδους τοῦ ἔτους ἀποκλειστικὴ σχεδὸν χρησιμοποίησις αὐτῶν εἰς καθαρῶς πιστωτικὰς ἀσχολίας.

3) Ἡ μὴ ἐπαρκὴς συμπλήρωσις τοῦ δικτύου τῶν Ὑπ)μάτων τῆς Α.Τ.Ε., ἥτις δυσχεραίνει τὴν ὁμοιόμορφον ἐκτέλεσιν τοῦ ἀκολουθουμένου συνεταιριστικοῦ προγράμματος καὶ χαλαρώνει τοὺς δεσμοὺς μεταξὺ Κέντρου καὶ περιφερειακῶν ἐκτελεστικῶν ὀργάνων.

Εἶναι, ὅμως, προφανές, ὅτι ἡ διόρθωσις τῶν ἐμφανιζομένων ἀπὸ τῶν τριῶν τούτων ἀπόψεων ἀτελειῶν ἐξαρτᾶται, ὅχι τόσο ἐκ τῶν καλῶν προθέσεων αὐτῆς ταύτης τῆς Ὑπηρεσίας Συν)σμῶν,—περὶ τῶν ὁποίων δὲν ἀμφιβάλλομεν,—ὅσον ἐκ τῆς σοβαρᾶς μεταβολῆς τῆς ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς ἀκολουθουμένης πολιτικῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν βασικῶν προβλημάτων τῆς καλυτέρας ὀργανώσεως τῆς καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ ἔργου τῆς.

III. Ὁ κ. Γ. εἰς τὸν πρόλογόν του δηλοῖ ὅτι ἡ ἐργασία του ἀποσκοπεῖ τὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην «αἰσιοδοξίαν καὶ θάρρος». Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς νομίζομεν, ὅτι ἡ προκειμένη μελέτη ἐπιτυχάνει τοῦ σκοποῦ τῆς. Τὰ διδόμενα στοιχεῖα, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ σ., δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ἐπαρκῆ διὰ τὴν μόρφωσιν πλήρους γνώμης ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς συνεταιριστικῆς μας κινήσεως. Καὶ ἡ ἐξέλιξις αὕτη ἀσφαλῶς παρουσιάζει καὶ τὰ σκοτεινὰ τῆς σημεία, εἰς ἃ δὲν εἰσερχόμεθα, ἐνίοτε δὲ δὲν εἶναι τόσο ῥοδίνη, ὅσον θὰ ἄφηναν τὰ πιστευθῇ ὠρισμένα στατιστικὰ στοιχεῖα διδόμενα ἐν τῇ μελέτῃ. Πάντως εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι τὸ συνεταιριστικὸν κίνημα εἰς τὴν ὑπαιθρον ἐσημείωσε κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν εὐοίωνον πρόοδον, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει τὰς ἀγαθώτερας ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον. Καὶ μὲ τὴν ἐνθαρρυντικὴν αὐτὴν διαπίστωσιν ἃς μᾶς ἐπιτραπῇ τὰ κλείσωμεν τὴν παροῦσαν κριτικὴν, παρερχόμενοι εἰδικωτέρας τινὰς παρατηρήσεις, αἵτινες θὰ ἠδύναντο ἴσως τὰ διατυπωθῶν ἐπὶ ὠρισμένων ἄλλων σημείων τῆς μελέτης τοῦ κ. Γ.

Τελειώνοντες, σημειοῦμεν, ὅτι ὀφείλονται χάριτες εἰς τὸν σ. διότι εἶχε τὴν ὥραίαν ἐμπνευσιν τὰ ἀνακινήσῃ τὸ σοβαρώτατον καὶ πάντοτε ἐπικάϊρον τοῦτο ζήτημα καὶ τὰ προσφέρῃ καὶ τὴν ἰδικὴν του συμβολὴν εἰς τὴν θετικὴν διερεύνησίν του. Ὁ κ. Γερακάρης ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν ἐκείνην τῶν ἀνωτέρων στελεχῶν τῆς Α.Τ.Ε., τὰ ὁποία ἔχουν ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ γενικωτέρου ἔργου αὐτῆς καὶ ἐγκολπωθῇ μὲ ἐνθου-

σιασμόν τὴν συνεταιριστικὴν ἰδεολογίαν. Ὡς δεῖγμα δὲ τοῦ ἰδεολογικοῦ τούτου ἐνθουσιασμοῦ πρέπει νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ κρινομένη μελέτη. Σημειοῦμεν ἐπίσης τὸ εὐχάριστον γεγονός ὅτι ἐντὸς ἔτους εἶναι ἡ δευτέρα ἐργασία, ἡ ὁποία ἔρχεται εἰς τὴν δημοσιότητα ἐκ τῶν κόλπων τοῦ ὑπαλληλικοῦ προσωπικοῦ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, τῆς προγενεστέρας δημοσιευθείσης πέρυσι ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Νοταρᾶ με θέμα τὴν «Ἀγροτικὴν Ἀποκατάστασιν τῶν Προσφύγων». Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον εἶναι τὰ παραδείγματα ταῦτα ἐμιμοῦντο καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι ὑπάλληλοι αὐτῆς ἢ ἀναλόγων Ὄργανισμῶν καὶ ἔδιδον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὴν δημοσιότητα τὰ πορίσματα τῆς πείρας, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν ἐν τῷ κύκλῳ τῆς δράσεώς των.*

Μπάμπης Βασ. Ἀλιβιζάτος

JACQUES ANCEL : *Geopolitique*. Paris, Delagrave, 1936.

Ὁ Jacques Ancel, καθηγητὴς εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον τῶν Ἀνωτέρων Διεθνῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων καὶ γνωστὸς μελετητὴς τῶν βαλκανικῶν πραγμάτων, ἐδημοσίευσεν τελευταίως μίαν σύντομον ἐργασίαν ὑπὸ τὸν τίτλον *Geopolitique*, ἡ ὁποία δὲν δύναται παρὰ νὰ ἐνδιαφέρῃ ἰδιαιτέρως τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὰ ζητήματα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

Ὁ ὅρος «Γεωπολιτικὴ» εἶναι νεολογισμὸς τῆς γερμανικῆς ἐπιστήμης, εἰσαγόμενος πρώτην φορὰν εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπιστήμην τῆς πολιτικῆς γεωγραφίας ὑπὸ τοῦ Ancel· παρ' ἡμῖν εἰσῆχθη καὶ καθιερώθη ἀπὸ πολλῶν ἑτῶν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Σφυρῆ. Ἡ Γεωπολιτικὴ εἶναι ἐπιστήμη μεταπολεμική. Ὀλόκληρος πλειὰς ἱστορικῶν καὶ γεωγράφων, ἄριστα παρασκευασμένων χάρις εἰς τὰς ἐργασίας τῶν Ratzel, Maull καὶ πολλῶν ἄλλων, συνεκεντρώθη περίξ τῆς Zeitschrift Für Geopolitik, μελετῶσα τὰ προβλήματα τῆς πολιτικῆς γεωγραφίας ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦ «δυναμισμού» τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Αἱ πρόοδοι ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ πλανήτου μας ἐχρησίμευσαν εἰς τοὺς γερμανοὺς ἐπιστήμονας διὰ τὴν διατύπωσιν γεωγραφικῶν νόμων καθ' ὁλοκληρίαν εὐνοϊκῶν εἰς τὰς φιλοδοξίας τῆς Γερμανίας, ἀπολύτως συμφώνων πρὸς τὰς σκέψεις τοῦ Ratzel: ἡ «ἐννοία τοῦ διαστήματος» (Raumsinn), χαρακτηριστικὴ τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, συνωστιζομένου εἰς πολὺ περιορισμένον χῶρον (Volk ohne Raum), δικαιολογεῖ τὴν ἐξάπλωσιν εἰς τὰ γειτονικά ἐδάφη.

Ὁ καθηγητὴς Ancel μεταχειρίζεται ἀκριβῶς τὸν ἴδιον ὅρον, διὰ νὰ ἀντιτάξῃ εἰς τὴν γερμανικὴν σχολὴν τῆς Γεωπολιτικῆς, εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του, τὴν γαλλικὴν ἀντίληψιν τῆς πολιτικῆς γεωγραφίας, βασιζομένην ὅχι εἰς τὴν ὑλιστικὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ διαστήματος, ἀλλὰ εἰς τὸν ἠθικὸν παράγοντα, εἰς τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα.

* Σημ. Ἡ παροῦσα βιβλιοκρισία ἐγράφη πρὸ πολλοῦ, ὅταν δὲν εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἔκδοσις τοῦ «Δελτίου» τῆς Α. Τ. Ε., τὸ ὁποῖον καταλλήλως κατευθυνόμενον δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν πρὸς σοβαρὰν μελέτην γενικῶς μὲν τῶν γεωργοοικονομικῶν μας ζητημάτων, ἰδιαιτέρως δὲ τῶν προβλημάτων τῶν ἀφορώντων τὴν ἀσκήσιν τῆς Ἀγροτικῆς Πίστεως.

Ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὰς ἐργασίας τῶν Vidal de la Blache, Demangeon καὶ Fèbvre, ὁ συγγραφεὺς ἀκολουθεῖ τὴν γαλλικὴν παράδοσιν : δὲν εἶναι τὸ ἔδαφος τὸ ὁποῖον καθορίζει τοὺς λαοὺς, ἀλλὰ ἡ «ζωή» τοῦ ἔθνους ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅσον καὶ ἡ φύσις «γεωγραφικὸς παράγων».

Ἡ ἰδέα τῆς γερμανικῆς ἡγεμονίας ἐγεννήθη ἐκ τῆς κεντρικῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Γερμανίας· ἡ ἔννοια τῆς μεγεθύνσεως εἶναι διὰ τοὺς Γερμανοὺς τὸ ζωτικὸν μέτρον ἑνὸς Κράτους. Ἡ δύναμις τῆς θελήσεως θέλει κατ' ἀκολουθίαν ἐκδηλωθῇ εἰς ὅλα τὰ πεδία, ἐπιστημονικόν, οἰκονομικόν καὶ πολλῶ μᾶλλον στρατιωτικόν, τὴν δὲ ὑπεροχὴν θὰ ἔχη ἡ κυριαρχοῦσα φυλὴ.

Ἀντιθέτως, κατὰ τὴν γαλλικὴν σχολήν, ἡ ἔννοια τῆς ὁμάδος (Grouperement), δὲν στηρίζεται εἰς τὴν φυλὴν· ἀντιτίθεται εἰς τὰς δυνάμεις τῆς ἐξαπλώσεως καὶ σέβεται τὰ μικρὰ Κράτη. Ἱστορικὸς ὅσον καὶ γεωγράφος, ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει εἰς τὰ δύο ἐπόμενα κεφάλαια τὴν ἔννοιαν τῶν συνόρων. Μετὰ μίαν ὀξυδερκὴ καὶ μεθοδικὴν ἀνάλυσιν τῶν διαφόρων ἀντιλήψεων περὶ τῶν συνόρων ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον—αἵτινες περιστρέφονται κυρίως πέριξ τῶν «φυσικῶν συνόρων» (στοιχεῖα τῆς φύσεως) καὶ τῶν «τεχνητῶν συνόρων» (πνευματικὰ στοιχεῖα), μολονότι σπανίως τὰ σύνορα εἶναι μόνον φυσικὰ ἢ μόνον τεχνητὰ—ὁ J. Ancel διαπιστώνει πόσον αἱ πρόοδοι τῆς τοπογραφίας, τῆς γλωσσολογίας καὶ τῆς οἰκονομίας ἐσύγχισαν τὴν ἔννοιαν τῶν συνόρων, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ σύνορα δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἰσορροπίας τῶν ζωτικῶν δυνάμεων δύο λαῶν. Δὲν ἔχουν ποτὲ ἀπόλυτον ἀξίαν ἀλλὰ μόνον σχετικὴν, συμφώνως μὲ τὴν λειτουργίαν ποὺ τοὺς προσδίδουν αἱ ὁμάδες τὰς ὁποίας περικλείουν.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὰ σύνορα τῆς μεταπολεμικῆς Εὐρώπης καὶ τὴν ἐθνικὴν ἀφύπνισιν τῆς κεντρικῆς καὶ νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης. Ὁ Ancel θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀφύπνις αὕτη θὰ ᾔτο ἀδύνατος χωρὶς τὰς βαθύτατα ριζωμένας παραδόσεις τῶν καταπιεζομένων λαῶν. Ἡ γεωγραφικὴ μελέτη τῶν συνόρων ὁδηγεῖ τὸν συγγραφέα εἰς τὸ ἴδιον συμπέρασμα εἰς τὸ ὁποῖον καταλήγει ἡ ἱστορικὴ μελέτη αὐτῶν : τὰ σύνορα δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ ἓνα ἄκαμπτον πλαίσιον· τὰ «φυσικὰ σύνορα» εἶναι περισσότερο θεωρητικὰ παρὰ πραγματικά. Τὰ μόνα ἀσφαλῆ φράγματα εἶναι τὰ «κενὰ ἀνθρώπων» (vides d' humanité)—ὅπως αἱ ἔρημοι, τὰ ἔλη, τὰ δάση—ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὰ ἐξαρτῶνται καὶ μεταβάλλονται ἀπὸ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ἀνθρώπου. Κατ' ἀντίθεσιν αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διαπλάσσουν τὰς πλέον εὐκρινεῖς διακρίσεις καὶ σφυρηλατοῦν τοὺς στενωτέρους δεσμούς.

Εἰς τὸ τέταρτον καὶ τελευταῖον κεφάλαιον τῆς μελέτης του, ὁ Ancel ἐξετάζει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἔθνους. Ἀφοῦ, δικαίως, ἀπορρίψῃ ὥς μὴ ἱκανοποιητικὰς τὰς ἰδέας αἱ ὁποῖαι θεωροῦν τὸ ἔδαφος ὥς βάσιν τοῦ ἔθνους, ὁ συγγραφεὺς φθάνει εἰς τὸ κέντρον τοῦ προβλήματος τῆς ἐννοίας τοῦ ἔθνους. Εἰς τὸ ἔδαφος, στοιχεῖον ἀδρανές, ὅχι ἀπαραίτητον τοῦ Κράτους (παράδειγμα : τὸ σερβικόν Κράτος τῆς Κερκύρας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεγάλου πολέμου), προσθέτει τὸ ζωτικὸν στοιχεῖον τὸ ὁποῖον ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Meyer ἀπεκάλει «ἡ συνείδησις τῆς αἰωνιότητος τῆς ὁμάδος», συναντῶμενος εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ μὲ τὸν Vidal de la Blache, ὅστις εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπογεωγραφίαν τὴν ἔννοιαν τῶν

«τρόπων τοῦ ζῆν» (*genres de vie*). Τὴν ἔννοιαν αὐτὴν τῶν «τρόπων τοῦ ζῆν» ἐφαρμόζει ὁ Ancel εἰς τὴν πολιτικὴν γεωγραφίαν, διότι δίδει τὸ σπέρμα τῆς ἐθνικῆς «συμπυκνώσεως» (*coagulation nationale*)· ἐξεταζομένη ἱστορικῶς ἀποδεικνύει ὅτι οἱ διάφοροι τρόποι τοῦ ζῆν συνεπλέχθησαν καὶ κατέληξαν μετὰ ποικίλας μεταμορφώσεις, εἰς τὸ νὰ συμπέσουν. Τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ συμφέροντα, μοιραίως ἐγωϊστικά, κακῶς ἰσορροπημένα, δημιουργοῦν μυρίας δυσχερείας, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἡ ἐθνικὴ ἐνότης δὲν θριαμβεύει παρὰ ὀλίγον κατ' ὀλίγον.

«Ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων, βασιζομένων ἐπὶ τῶν κατακτήσεων, ἐπὶ τῆς ἱστορίας, ἡ γεωγραφία ἐκδικεῖται», λέγει ὁ Ancel. Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ συγγραφέως εἶναι συζητήσιμος, ὅταν μάλιστα ἔχει τις ὑπ' ὅψιν του τὰ νέα κράτη τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἡ ἀναγέννησις τῶν ὁποίων ἐπραγματοποιήθη χάρις εἰς τὴν κατάρρευσιν τριῶν μεγάλων αὐτοκρατοριῶν. Εὐρισκόμεθα ἐνώπιον ἐνὸς γεωγραφικοῦ γεγονότος ἢ ἐνὸς ἱστορικοῦ φαινομένου; προφανῶς ὁ Ancel ὑπὸ τὴν λέξιν γεωγραφία περιλαμβάνει ἐνταῦθα καὶ τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, ὁ δὲ «γεωγραφικός» ἀφορισμός του εἶναι ἔννοια τοῦ Ἔθνους μὲ βάσεις τὴν ἱστορίαν, τὴν κοινωνιολογίαν, τὴν γεωγραφίαν, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν καὶ τὴν κοινωνικὴν σύνθεσιν τοῦ λαοῦ.

Ἡ βάση τῶν συγχρόνων Ἐθνῶν εἶναι ἡ ζωὴ, συμπεραίνει ὁ Ancel. Ἐγεννήθησαν ταῦτα ἐκ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἀνθρώπων μὲ φυσικὰ πλαίσια καὶ συνδέσμους, ἱστορικὸν παρελθόν, κοινὴν γλῶσσαν καὶ ὑπεράνω ὅλων εἶδη ζωῆς ἀλληλοσυμπληρούμενα, τὰ ὁποῖα συνετέθησαν βραδέως καὶ διαφοροτρόπως. Οὕτω συνεπλήχθησαν κατὰ τὸν ΧΙΧ αἰῶνα τὰ τελευταῖα Ἔθνη. Αἱ ἐπαναστάσεις προβάλλουν κατ' ἀρχάς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν των μορφήν : ἡ ἐθνικὴ ἰδέα σχηματίζεται πέριξ τῆς πνευματικῆς ἀναγέννησεως, ἣτις ἀποκρυσταλλώνει τὸ ὄργανον τῆς μελλούσης ἀνεξαρτησίας, τὴν γλῶσσαν, σερβοκροατικὴν, ἐλληνικὴν δημοτικὴν, ρουμανικὴν, βουλγαρικὴν καὶ ἀλβανικὴν. Κατόπιν αἱ ἐπαναστάσεις ἀναπτύσσονται καὶ λαμβάνουν συγκεκριμένην μορφήν, δημιουργοῦσαι Κράτη—πυρῆνας ἐλκύοντα «εἶδη ζωῆς» ἀντιτιθέμενα: Σερβία τοῦ 1814, Ἑλλάς τοῦ 1830, Ρουμανία τοῦ 1859, Βουλγαρία τοῦ 1878. Τέλος ἀκολουθοῦν αἱ κοινωνικαὶ ἐπαναστάσεις : οἱ χωρικοὶ κατακτοῦν τὴν γῆν. Οἱ ἀγροτικοὶ νόμοι διαδέχονται ἀλλήλους καὶ γενικεύονται ὅταν τὰ Κράτη ὁλοκληρώνονται ἐδαφικῶς ἢ συγκεντρώνουν, ὅπως ἡ Ἑλλάς, ὅλους τοὺς ὁμοεθνεῖς ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὸ εὐρωπαϊκόν των ἔδαφος. Κάτοχοι τῆς γῆς, οἱ χωρικοὶ ἐξορμοῦν πρὸς κατάκτησιν τῆς ἐξουσίας· τελευταῖον ἐπεισόδιον τῆς ἐνοποιήσεως τοῦ Ἔθνους. Οὔτε στρατηγικοί, οὔτε οἰκονομικοὶ λόγοι ὑπηγόρευσαν τὴν χάραξιν τῶν συνόρων τῶν νέων ἐθνῶν.

Ἡ ἐθνικὴ ζωὴ ἐπιβάλλεται ὅταν αἱ περιστάσεις ἐπιτάσσουν τὴν συνένωσιν. Γεννώμενον καὶ ἀναπτυσσόμενον εἰς ἓνα φυσικὸν καὶ ἀνθρώπινον περιβάλλον εὐνοϊκόν, τὸ Ἔθνος εἶναι ἡ ἀρμονικὴ σύνθεσις τῶν «τρόπων τοῦ ζῆν». Οὕτω, ἀπέναντι τῆς γερμανικῆς γεωπολιτικῆς, ὁ Ancel ὀρθώνει τὴν γαλλικὴν ἀντίληψιν τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας, εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐδάφους ἀντιτάσσει τὴν θέλησιν τοῦ ἀτόμου, ὅλας δὲ τὰς γνώμας του τὰς διατυπώνει μὲ σαφήνειαν, πειστικότητα καὶ πλῆθος πρωτοτύπων ὁρισμῶν, εἰς μίαν σύνθεσιν ἀποτελοῦσαν ἀκόμη μίαν ἀπόδειξιν τῆς ἀξίας τοῦ συγγραφέως.

JOHN MAYNARD KEYNES. *The general theory of employment, interest and money*. London 1936 σελ. 403 Macmillan & Co.

Εἰς τὴν τελευταίαν του ταύτην μελέτην ὁ J. M. Keynes δὲν περιορίζεται ὅπως εἰς παλαιότερα ἔργα του (τὸ *Treatise on money* π. χ.) εἰς ἀπλὴν συμπλήρωσιν τῆς κλασσικῆς θεωρίας ἥς, ὡς γνωστόν, ἡ παράδοσις διατηρεῖται ἀκόμη τόσον ἰσχυρὰ ἐν Ἀγγλίᾳ. Εἰς τὴν κλασσικὴν θεωρίαν προσπαθεῖ σήμερον ν' ἀντιπαρατάξῃ νέαν τοιαύτην (τὴν ὁποίαν ἀποκαλεῖ «γενικὴν»), ἥτις χωρὶς ν' ἀντιτίθεται πρὸς τὴν πρώτην, τὴν περιλαμβάνει ἀπλῶς ὡς εἰδικὴν περίπτωσιν. Δὲν ἀρνεῖται δηλ. ὁ Κ. τὴν λογικὴν ὀρθότητα τῆς κλασσικῆς θεωρίας. Ἀλλὰ νομίζει ὅτι αὕτη ἀνταποκρίνεται μόνον εἰς τὰς ὑπ' αὐτῆς τιθεμένας προϋποθέσεις, αἵτινες δὲν ἀρκοῦν πλέον πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος.

Ἐν ἀρχῇ ὁ σ. ἐπαναλαμβάνει τὰς κατὰ τῆς κλασσικῆς θεωρίας, καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐξενεχθείσας παρατηρήσεις. Ὅτι δηλ. ὁ ἐργατικὸς μισθὸς λ.χ. δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἐλευθέρας μεταξὺ ἐργάτου καὶ ἐργοδότη συμβάσεως, ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς ἀνεργίας δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὰς κλασσικὰς προϋποθέσεις, ὅτι ἡ περίφημος ἰσορροπία (*equilibrium*) τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων, δὲν ἀπαντᾶται ἐν τῇ πραγματικότητι καὶ ὅτι σφαλερῶς ἐρευνῶνται καὶ καθορίζονται Νόμοι διὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα (*in the long run*) ἐνῶ τὰ φαινόμενα καὶ αἱ σχέσεις αἵτινες μᾶς ἐνδιαφέρουν συμβαίνουν πάντοτε ἐντὸς χρονικῶν διαστημάτων περιωρισμένων, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἰσορροπία τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων νὰ μὴν ἔχῃ τὸ ἀπαιτούμενον χρονικὸν διάστημα διὰ νὰ ἀποκατασταθῇ.

Ἡ θεωρία λοιπὸν τοῦ Κ. ἀφορᾷ κατάστασιν μὴ ἰσορροπίας (*disequilibrium*) τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων, κατάστασιν ἥτις κυρίως παρατηρεῖται εἰς βραχεὰ χρονικὰ διαστήματα.

Δύο λοιπὸν εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς θεωρίας τοῦ Κ. :

α) Ἡ ἀνάλυσις τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων γίνεται ἐντὸς βραχείας χρονικῆς περιόδου (*short period analysis*) καὶ

β) ἡ δυναμικὴ οἰκονομία τίθεται ὡς τὸ κύριον ἀντικείμενον ἐρεῦνης.

α) Εἰς τὴν χρονικὴν περίοδον ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐρευνᾷ τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα, ὁ Κ. δέχεται ὅτι ὑπάρχει δεδομένον τι ἀπόθεμα κεφαλαίου καὶ διαθέσιμοι ἐργατικαὶ χεῖρες. Ἡ διάθεσις τοῦ ὑπάρχοντος τούτου κεφαλαίου εἰς τὴν παραγωγὴν πόσους ἐκ τῶν διαθέσιμων ἐργατῶν θ' ἀπασχολήσῃ; Οὕτω θέτων τὸ ἐρώτημα ὁ Κ. προϋποθέτει ὅτι ὁ μεταβλητὸς παράγων εἶναι αἱ διαθέσιμοι ἐργατικαὶ χεῖρες καὶ οὐχὶ τὸ κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἐκλαμβάνει οἶονεὶ ὡς ποσότητα σταθεράν. Ἐν τούτοις δὲν ἀρνεῖται ὅτι καὶ ἡ δεδομένη ποσότης κεφαλαίων δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ κατὰ διαφόρους βαθμοὺς ἐντάσεως.

Προφανῶς ἡ ἄποψις αὕτη περὶ τῆς ἐν δεδομένη βραχείᾳ χρονικῇ περιόδῳ σχετικῆς σταθερότητος τῆς προσφορᾶς κεφαλαίου καὶ τῆς σχετικῆς μεταβλητῆς προσφορᾶς ἐργατικῶν χειρῶν, ἔχει ὡς βάσιν τὴν διάκρισιν ἣν εἰσήγαγεν ὁ Marschall, εἰς βραχείας καὶ μακρὰς χρονικὰς περιόδους· μολονότι δὲν εἶναι ἀρκετὰ σαφές, καθ' ὅσον ἡ βραχύτης τῆς περιόδου εἶναι τελείως ἀκαθόριστος. Ἡ ἄποψις δὲ αὕτη τῆς *short period analysis*, ἡ ὁποία κυριαρχεῖ τῆς μελέτης τοῦ Κ. ἄγει αὐτὸν εἰς πραγματικὴν παραμέλησιν τόσον τῆς σημασίας τοῦ χρονικοῦ παράγοντος ἐν

τῇ παραγωγῇ ὅσον καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν μεταβολῶν τῶν τόκων ἐπὶ τῶν τοποθετήσεων κεφαλαίων.

β) Ὁ Κ. προσπαθεῖ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸ ἐρώτημα : πόσαι διαθέσιμοι ἐργατικάι χεῖρες θὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ πόσαι δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ εὕρωσι χρησιμοποίησιν. Τὸ ἐρώτημα τοῦτο δὲν ἐτίθετο βεβαίως ὑπὸ τῶν κλασσικῶν. Πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας του ὁ Κ., δι' ὃν τὸ περίφημον *equilibrium* (*Gleichgewicht*) ἀποτελεῖ ἰδεατὴν περίπτωσιν, καθορίζει τέσσαρας σημαντικὰς προϋποθέσεις :

α) Ὑφίσταται πάντοτε μεγάλη προσφορὰ ἀχρησιμοποίητου ἐργασίας, προθύμου νὰ ἐργασθῇ μὲ τὸν τρέχοντα ὀνομαστικὸν μισθὸν (ἔστω καὶ μὲ κατώτερον πραγματικὸν τοιοῦτον).

β) Ἡ ποσότης τῆς προσφερομένης ἐργασίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ὀνομαστικά καὶ ὄχι τὰ πραγματικά ἡμερομίσθια.

γ) Τὸ ὑπάρχον παραγωγικὸν κεφάλαιον εἶναι εἰς θέσιν νὰ παράσχῃ ἐργασίαν εἰς μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἐργατῶν, καὶ

δ) Πᾶσα αὕξησις εἰς τὸ χρηματικὸν εἰσόδημα τῆς ὁλότητος δὲν χρησιμοποιεῖται ὁλόκληρος εἰς τὴν κατανάλωσιν. Τμῆμα αὐτῆς τοποθεῖται εἰς παραγωγικὴν ἐργασίαν, ἐνῶ ἕτερον τμῆμα ἀποθησαυρίζεται.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο γεγονὸς εἶναι κεφαλαιώδους σημασίας διὰ τὴν κατανόησιν τῆς θεωρίας τοῦ Κ. Διότι, ἐνῶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποθησαυρίσεως κατὰ τὴν κλασσικὴν θεωρίαν θὰ ἦτο ἡ πτώσις τῶν τιμῶν καὶ τῶν ἡμερομισθίων ἄνευ ἐμφανίσεως ἀνεργίας, κατὰ τὸν Κ. εἰς τὴν σημερινὴν οἰκονομίαν θὰ ἐπέλθῃ μὲν πτώσις τῶν τιμῶν, δὲν θὰ ἐπακολουθήσῃ ὁμῶς πτώσις τῶν ἡμερομισθίων, ἀλλ' αὕξησις τοῦ κόστους τῆς ἐργασίας, ἥτις θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμά τὴν ἀνεργίαν.

Ἀλλὰ πῶς ἐξηγεῖται ἡ διάθεσις χρήματος εἰς ἀποθησαύρισιν ; Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ὁ Κ. ἀπαντᾷ : Τὸ χρήμα εἶναι ἀγαθόν, ὑποκείμενον εἰς τοὺς νόμους τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησεως. Παρέχει ὡς τοιοῦτον μίαν εὐθειαν ἂν καὶ ἀσύλληπτον ὠφέλειαν εἰς τὸν κάτοχόν του, ὠφέλειαν ἥτις θυσιάζεται παρὰ τούτου, ὅταν τὸ χρήμα καταναλίσκεται ἢ ἐπενδύεται. Ὁ εἰσοδηματίας ἔχει ἐπομένως τρεῖς τρόπους χρησιμοποίησεως τοῦ εἰσοδήματός του : νὰ καταναλώσῃ, νὰ ἐπενδύσῃ ἢ ἀπλῶς νὰ ἀποθησαυρίσῃ αὐτό. Διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐνδεχομένην ἐκλογὴν τῆς τρίτης περιπτώσεως ὁ Κ. εἰσάγει τὴν ἔννοιαν τῆς *liquidity preference* (δηλ. τῆς προτιμήσεως τῆς ρευστότητος). Αὕτη καθορίζεται ὑπὸ τοῦ ποσοῦ, ὅπερ εἶναι διατεθειμένος τις νὰ καταβάλλῃ διὰ τὴν σχετικὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν μελλοντικὴν δυνατότητα διαθέσεως, ἥς ἀπολαμβάνει διατηρῶν τὰ κεφάλαιά του ἀχρησιμοποίητα. Τὸ ποσὸν τοῦτο ἐξαρτᾶται προφανῶς ἐκ τῶν τόκων τοῦ τε χρηματικοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ. Ἡ ἀπώλεια ἐν τούτοις τοῦ ἀποθησαυρίζοντος, δὲν ἀφορᾷ μόνον, εἰς πᾶν ὅ,τι δὲν ἀποκτᾷ, μὴ δανείζων τὸ κεφάλαιόν του, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶν ὅ,τι δὲν κερδίζει μὴ ἀναμιγνυόμενος εἰς τὴν παραγωγὴν. Ἄρα ἡ ζήτησις αὐτουσίου χρήματος δύναται νὰ καθορισθῇ ὡς ἑξῆς : $M = F(r, p)$, ἔνθα r = χρηματικὸς τόκος καὶ p = ἡ προσδοκωμένη μεταβολὴ τῶν τιμῶν.

Ἡ ζήτησις αὐτουσίου χρήματος, ἥς οἱ παράγοντες καθωρίσθησαν οὕτως, ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Κ. σημαντικώτατον φαινόμενον ἐν τῇ σημερινῇ οἰκονομίᾳ. Ἰδιαιτέραν δὲ σημασίαν ἀποκτᾷ εἰς περιόδους συχνῶν μεταβολῶν τῶν τιμῶν.

Ἡ ἄποψις αὕτη περὶ σημασίας τῆς ἀποθησαυρίσεως (τῆς ζητήσεως δηλ. τοῦ χρήματος ὡς αὐτουσίου ἀγαθοῦ) εἶχεν ἀναπτυχθῆ παρὰ τοῦ Κ. καὶ εἰς τὸ Treatise on Money. Εἰς τὸ νέον βιβλίον τοῦ ἐμφανίζεται ὁλοκληρωμένη ὡς ἀνωτέρω διὰ τῆς ἐννοίας τῆς liquidity preference.

Ἐν συμπεράσματι ὁ Κ. δέχεται ἀφ' ἐνὸς μὲν ὅτι ὑπάρχει κανονικῶς ἓν ἀπροσδιόριστον ποσοστὸν ἀνέργων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ προσφορὰ αὕτη τῆς ἐργασίας εὐρίσκει χρησιμοποίησιν ἀναλόγως τῆς διακυμάνσεως τῶν ὀνομαστικῶν καὶ πραγματικῶν ἡμερομισθίων. Αἱ δὲ διακυμάνσεις τῶν ἡμερομισθίων καὶ τῶν τιμῶν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ζήτησιν τοῦ χρήματος ὡς τοιούτου, ἥτοι τῆς τάσεως πρὸς ἀποθησαύρισιν, ἥτις πάλιν εἶναι συνάρτησις τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων συντελεστῶν.

Ἡ ἀξία τῆς θεωρίας ταύτης τοῦ Κ. δὲν δύναται νὰ κριθῇ εἰ μὴ ἐκ τῆς ὀρθότητος τῶν παρ' αὐτοῦ δεκτῶν γενομένων προϋποθέσεων. Ἰδίως πρέπει νὰ σημειωθῇ ἡ ὑπερβολικὴ σημασία ἣν ἀποδίδει οὗτος εἰς τὴν ἀποθησαύρισιν, ἥτοι εἰς τὴν κατοχὴν χρήματος αὐτουσίου καὶ ἡ ὁποία εἶναι ζήτημα ἂν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν σημερινὴν πραγματικότητα, πάντως δὲ ἀποτελεῖ γεγονὸς παροδικόν, ὅπερ αὐτομάτως ὁδηγεῖ ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον βραχέος εἰς τὴν κατανάλωσιν ἢ τὴν παραγωγικὴν τοποθέτησιν. Ἐπίσης ὁ συντελεστὴς ζητήσεως αὐτουσίου χρήματος εἶναι ὅλως ἀσαφῶς καθωρισμένος. Τὸ p , δηλ. ἡ προσδοκωμένη αὐξήσις τιμῶν εἶναι γεγογὸς ὅλως ὑποκειμενικόν καὶ μὴ δυνάμενον μετ' ἀκριβείας νὰ προσδιορισθῇ. Καὶ εἶναι μὲν ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ ἀποθησαύρισις προκαλεῖ ὠρισμένας διαταραχὰς εἰς τὴν οἰκονομίαν, δὲν νομίζομεν ὅμως ὅτι κατέχει τὴν πρωταρχικὴν σημασίαν, ἣν ἀποδίδει εἰς αὐτὴν ὁ Κ. Παρὰ ταῦτα ἡ προσπάθεια τοῦ σ. δὲν στερεῖται σημασίας. Τὰ προβλήματα τῆς δυναμικῆς οἰκονομίας, ὧν κατ' οὐσίαν τὴν λύσιν ἐπέδωξεν οὗτος εἶναι βεβαίως δυσεπίλυτα, καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν θεωρητικαὶ διχογνωμίαι, δὲν ἐπιτρέπουν εἰσέτι θετικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα συμπεράσματα. Ἡ ἀνάπτυξις ὅμως τῆς ἐπὶ τῶν προβλημάτων τούτων ἀπόψεως οἰκονομολόγου ἀνεγνωρισμένου κύρους ὡς εἶναι ὁ Κ. καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ταύτης προκύπτουσα συζήτησις δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι θὰ συντελέσῃ κατὰ πολὺ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων θεωρητικῆς ἐρεῦνης.

Ι. Δ. Πίντος

Βιβλιογραφία

I. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἀνωτ. Οἶκον. Συμβουλίου : Ἡ Ἑλληνικὴ οἰκονομία κατὰ τὸ 1935. Ἀθῆναι 1936.

Γρηγορογιάννη Α. : Τὸ ἀλλοδαπὸν κεφάλαιον εἰς τὰς οἰκονομικῶς ἀνεξελέκτους χώρας. Ἀθῆναι 1936.

Agapitidès S. : Le corporatisme en Italie. (Thèse de doctorat). — Paris 1935.

Egner Erich. : Blüte und Verfall der Wirtschaft. Eine Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung. Leipzig 1936.

Langhauser Kart : Valorisationen. Eine Studie über ihre Methoden und Wirkungen. Hamburg 1935.

Nogaro, B. : Les prix agricoles mondiaux et la crise. Paris 1936.

Pigou A. : The economics of stationary States. Cambridge 1935.

Pintos J. : Die Preisbestimmung im unvollständigen Monopol. (Beitrag zur Preisbildungsforschung in der heutigen Wirtschaft). München 1935.

II. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ζολώτα Ξ. : Κατευθύνσεις Οἰκονομικῆς μας Πολιτικῆς. Ἀθῆναι 1936.

Κτενιάδη Ν. Σ. : Οἱ πρῶτοι ἑλληνικοὶ σιδηρόδρομοι. Ἀθῆναι 1936.

Τσοῦμῃ Ι. : Τὰ γεωργικὰ συστήματα ἐν Ἑλλάδι. Ἀθῆναι 1936.

Baumgarten, Oskar : Freihandel und Schutzzoll als Mittel der Agrarpolitik in der Zeit von 1860 bis zur Gegenwart. Halle 1935.

Haight, F. A. : French Import Quotas. A new instrument of commercial policy. London 1935.

Kræger, G. : Probleme der Arbeitslosenfürsorge in den Vereinigten Staaten von Nordamerika unter besondere Berücksichtigung der Jahre 1929—1933. Berlin 1935.

- Perroux F.: Les réformes agraires en Europe. Paris 1935.
- Sartorius von Waltershausen A.: Die Umgestaltung der zwischenstaatlichen Wirtschaft. Ein geschichtlicher Rückblick 1914—1932. Jena 1935.
- Schultze, Ernst: Japan als Weltindustriemacht. Bd 1. Stuttgart 1935.
- Sommer L.: Neugestaltung der Handelspolitik. Berlin 1935.
- Walter, Karl: Genossenschaften im neuen Italien. Leipzig 1935.

III. ΝΟΜΙΣΜΑ—ΠΙΣΤΙΣ

- Δεληβάνη Δ.: 'Η σχέσις μεταξύ ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος. Ἀθῆναι 1935.
- Λοβέρδου Ἀλ.: Τὰ ἐπιτόκια ἐν τῇ ἐλληνικῇ χρηματογορᾷ. Ἀθῆναι 1936.
- Παρασκευοπούλου Ι.: 'Η οἰκονομικὴ πίστις. Ἀθῆναι 1936.
- Πετρίτση Α.: Περὶ τόκου. Ἀθῆναι 1935.
- Πυρσοῦ Γ.: Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. Α'. τόμος Ἀθῆναι 1936.

-
- Billet Ch.: La lire et la politique économique du gouvernement fasciste. Paris 1935.
- Griziotti B.: L'évolution monétaire dans le monde depuis la guerre de 1914. Paris 1935.
- Koch, W.: Zwecksparen und Zwecksparunternehmen. Entwicklung und Stand des Zwecksparwesens. Berlin 1935.
- Sommer, Alb.: Geistesgeschichte der deutschen Sparkassen. Berlin, 1935.

IV. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

- Πίτσιου Γ.: Διαδικασία βεβαιώσεως τῆς ἀμέσου φορολογίας. Ἀθῆναι 1936.
- Ψυράκη Μ.: Κώδιξ νόμων φορολογίας καπνοῦ. Ἀθῆναι 1936.

-
- Dertilis B.: La dette de l'émigration Gréco-Bulgare et les réparations. Paris 1936.

- D e r t i l i s B. : Le problème de la dette publique des États Balkaniques. Athènes 1936.
- E n g l ä n d e r, O s k a r : Allgemeine Steuerlehre und Steuerüberwälzung. Brünn, Prag, Leipzig, Wien 1935.
- P f a u n d l e r, R. : System des Finanzausgleichs in Österreich auf Grund der Neuordnung im Jahre 1934. Wien 1935.
- G r a f S c h w e r i n v o n K r o s i g k : Nationalsozialistische Finanzpolitik. Jena 1936.
- T é t r e a u J e a n : Les régies municipales. Législation, fonctionnement, jurisprudence. Paris 1935.

V. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

- Ἀ θ α ν α σ ι ᾶ δ η Κ. : Περὶ οἰκονομικῶν δεικτῶν ἢ τιμαρίθμων. Ἀθῆναι 1936.

- H e r s c h, L i e b m a n n : Essai sur les variations périodiques et leur mesuration.— Rome 1935.

VI. ΔΙΑΦΟΡΑ

- Β ο υ λ ῆ τ ῶ ν Ἑ λ λ ῆ ν ῶ ν : Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς. Τόμος Α'. Πολιτικά Ἐπιστῆμαι. Ἀθῆναι 1936.
- Γ α ρ δ ί κ α Κ. : Ἐγκληματολογία. Τόμος Α'. Ἀθῆναι 1936.
- Π ο υ λ ο π ο ὕ λ ο υ Σ τ υ λ. : Ὁ ἰδεώδης πολιτικὸς κατὰ τὸν Πλάτωνα. Ἀθῆναι 1936.
- Σ ί δ ε ρ η Α. : Εἰσαγωγή εἰς τὸ Γεωργικὸν Δίκαιον. Ἀθῆναι 1936.
- Τ σ ο υ κ α λ ᾶ Κ. : Ποινικὴ Δικονομία — Πανεπιστημιακαὶ παραδόσεις. Ἀθῆναι 1936.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ 1834 - 1936

Ἐκδοσις Ι. Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΘΗΝΑΙ 1936

- V ö g e l i n E r i c h : Der autoriräre Staat. Wien 1936.

Βιβλιοκρισία

ERNST LAGLER: *Theorie der Landwirtschaftskrisen*, Carl Heymanns Verlag, Berlin und Österreichischer Wirtschaftsverlag, Wien 1935.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου τούτου, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον λόγῳ τῆς ἐπικαιρότητος τοῦ θέματος, ἐξετάζει ἐν ἀρχῇ τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται αἰσχετι καὶ πρὸς τὰς γεωργικὰς κρίσεις ἔρευναι καὶ ἡ ὁποία κατ' αὐτὸν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ θεωρία τῶν γεωργικῶν κρίσεων δὲν ἔχει εἰσέτι συστηματικῶς διαμορφωθῇ.

Μετὰ τοῦτο ὁ συγγραφεὺς εἰσέρχεται εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐπισκόπησιν τῶν γεωργικῶν κρίσεων τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκ τῶν ὁποίων δύο εἶχον παγκόσμιον χαρακτήρα. Ἡ μὲν πρώτη ἐξ αὐτῶν ἐξεδηλώθη μετὰ τὸ πέρασ τῶν Ναπολεοντείων πολέμων, ἦτοι κατὰ τὴν τρίτην καὶ τετάρτην δεκαετηρίδα τοῦ 19ου αἰῶνος, ἡ δὲ δευτέρα κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος (1875—1900). Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιγραφὴν καὶ τὴν ἀνάλυσιν τῶν αἰτίων τῆς πρώτης ἐκ τῶν δύο τούτων κρίσεων ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ H. Schumacher Zarchlin ἐν τῇ τρίτῃ ἐκδόσει τοῦ ἔργου τοῦ Thünen «Der isolierte Staat» περιληφθεῖσαν μελέτην τοῦ Thünen «Reflexionen über die gegenwärtige Zeit in Beziehung auf die Wohlfeltheit des Getreides». Ὁ Thünen ἀποδίδει τὴν κατὰ τὴν τρίτην καὶ τετάρτην δεκαετηρίδα τοῦ 19ου αἰῶνος παρατηρηθεῖσαν πτώσιν τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἰς τὰς κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον 1790—1820 ἐξαιρετικῶς ὑψηλὰς τιμὰς αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν ἐν τέλει ὑπερπαραγωγὴν γεωργικῶν προϊόντων. Νομισματικαὶ διαταραχαί, ὑψηλαὶ τιμαὶ τοῦ ἐδάφους, καλαὶ ἐσοδεῖαι, μείωσις τῆς καταναλώσεως λόγῳ τῶν πολέμων, εἰσαγωγικοὶ δασμοὶ ἐπὶ τῶν δημητριακῶν καὶ μεταβολαὶ εἰς τὰς συνηθείας τῆς καταναλώσεως ἀποτελοῦν κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀναφερομένας συμπληρωματικὰς πηγὰς σύνδρομα αἷτια τῆς κατὰ τὴν τρίτην καὶ τετάρτην δεκαετηρίδα τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκδηλωθείσης γεωργικῆς κρίσεως. Γενικῶς τὴν κρίσιν ταύτην χαρακτηρίζουν, κατὰ τὰς αὐτὰς πηγὰς, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ μείωσις τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ὀφειλομένη εἰς τὴν δυσαναλογίαν μεταξὺ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν ἄλλων προϊόντων (τῆς τελευταίας οὔσης μικροτέρας τῆς πρώτης) καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐκμηδένισις τῆς ἀποδοτικότητος τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων ὀφειλομένη εἰς τὴν εἰς ὑψηλὰ, ἐν σχέσει πρὸς τὰς τιμὰς τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἐπίπεδα διατήρησιν τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς αὐτῶν.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιγραφὴν καὶ τὴν ἀνάλυσιν τῶν αἰτίων τῆς κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκδηλωθείσης γεωργικῆς κρίσεως ὁ συγγραφεὺς βασίζεται εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου γενομένας ἐργασίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχουσιν θέσιν κατέχουν αἱ πολυπληθεῖς ἐργασίαι τοῦ Max Sering. Συμφώνως πρὸς τὰς ἐργασίας ταύτας ἡ κα-

τὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος παρατηρηθεῖσα πτωσίς τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸν γεωργικὸν ἐποικισμὸν νέων καὶ ἀποικιακῶν χωρῶν καὶ εἰς τὸν συναγωνισμόν, τὸν ὁποῖον αἱ χώραι αὐταὶ ἠδυνήθησαν νὰ ἐξασκήσουν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἀγορᾷ ἕνεκα τῆς κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον ἐξαιρετικῆς ἀναπτύξεως τῆς τεχνικῆς τῶν μεταφορῶν καὶ τῆς κατὰ συνέπειαν ταύτης μειώσεως τῶν μεταφορικῶν ἐξόδων.

Μετὰ ταῦτα ὁ συγγραφεὺς εἰσέρχεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν κριτικὴν τῶν περὶ τῶν γεωργικῶν κρίσεων θεωριῶν. Ἀσχολεῖται ἐν πρώτοις μὲ τὴν ἐξελικτικὴν - ἱστορικὴν, ὡς τὴν ὀνομάζει, θεωρίαν τοῦ Schäffle, ὁ ὁποῖος ἐθεώρει τὴν κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκδηλωθεῖσαν γεωργικὴν κρίσιν ὡς κρίσιν ἐξελίξεως τῆς παγκοσμίου γεωργίας, ὀφειλομένην κυρίως εἰς τὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ συστήματος τῆς ἐκτακτικῆς εἰς τὸ σύστημα τῆς ἐντατικῆς καλλιέργειας. Περαιτέρω ἀναπτύσσει τὴν ἱστορικο - πραγματιστικὴν, ὡς τὴν ἀποκαλεῖ, θεωρίαν τοῦ Max Sering, ὁ ὁποῖος τὴν μὲν κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκδηλωθεῖσαν γεωργικὴν κρίσιν θεωρεῖ ὡς ὀφειλομένην εἰς τὸν γεωργικὸν ἐποικισμὸν νέων καὶ ἀποικιακῶν χωρῶν καὶ εἰς τὸν λόγῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς τεχνικῆς τῶν μεταφορῶν καὶ τῆς κατὰ συνέπειαν ταύτης μειώσεως τῶν μεταφορικῶν ἐξόδων συναγωνισμόν τῶν χωρῶν τούτων ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἀγορᾷ, τὴν δὲ μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον καὶ μέχρι σήμερον συνεχιζομένην γεωργικὴν κρίσιν ἀποδίδει τόσον εἰς τὴν μείωσιν τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν εὐρωπαϊκῶν βιομηχανικῶν χωρῶν ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργικῆς τεχνικῆς. Λίαν ὀρθῶς κατὰ τὴν γνώμην μου ὁ συγγραφεὺς φρονεῖ ὅτι ἡ ἱστορικο - πραγματιστικὴ θεωρία τοῦ Max Sering πόρρω ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποτελῇ συστηματικὴν θεωρίαν τῶν γεωργικῶν κρίσεων.

Ὅλως ἰδιαιτέρως ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς τὰς περὶ τῶν γεωργικῶν κρίσεων θεωρίας τῶν Ρώσων συγγραφέων P. Liaschtschenko, J. Gumberz καὶ G. Studensky, αἱ ὁποῖαι στηρίζονται εἰς τὴν μαρξικὴν διδασκαλίαν καὶ αἱ ὁποῖαι ἀποδίδουν τὰς γεωργικὰς κρίσεις εἰς αἷτια ὡς τὰ ἀκόλουθα: ὑπερπαραγωγή γεωργικῶν προϊόντων, μείωσις τῆς ἀποδοτικότητος τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, μεταβολαὶ τῶν συνθηκῶν χρησιμοποίησεως τῶν γεωργικῶν πρώτων ὑλῶν, μεταβολαὶ τῶν συνθηκῶν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, τεχνικὴ πρόοδος. Τέλος ὁ συγγραφεὺς, μετὰ σύντομον κριτικὴν τῶν ὡς ἄνω θεωριῶν, τερματίζει τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔργου τοῦ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν γεωργικῶν κρίσεων καὶ τὰς μέχρι σήμερον ἀναπτυχθείσας περὶ αὐτῶν θεωρίας μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν γεωργικῶν κρίσεων ἀναφερομένων νομισματικῶν ἀπόψεων. Εἰδικῶς μνημονεύει τὰ πορίσματα τῶν ἐπιτροπῶν ἐρεῦνης αἱ ὁποῖαι συνεστήθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν μετὰ τὸ τέλος τῶν Ναπολεοντείων πολέμων καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος πρὸς ἐξέτασιν τῶν αἰτίων τῶν γεωργικῶν κρίσεων. Κατὰ τὰ πορίσματα τῶν ἐπιτροπῶν τούτων ἡ κατὰ τὴν τρίτην καὶ τὴν τετάρτην δεκαετηρίδα τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκδηλωθεῖσα γεωργικὴ κρίσις δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς περιόδου τῆς πληθωρικῆς κυκλοφορίας τῶν Ναπολεοντείων πολέμων γενικὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὸν χρυσοῦν κανόνα, ἡ ὁποία προεκάλεσεν αὔξησιν τῆς ζητήσεως καὶ ὕψωσιν τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ. Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον ἡ κατὰ

τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκδηλωθεῖσα γεωργικὴ κρίσις δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σχεδὸν γενικὴν κατάργησιν τοῦ διμεταλλισμοῦ καὶ τὴν ἀποκλειστικὴν χρησιμοποίησιν τοῦ χρυσοῦ ὡς νομισματικῆς βάσεως, ὡς καὶ εἰς τὴν μείωσιν τῆς χρυσοπαραγωγῆς. Περαιτέρω ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τὰς περὶ τῆς σημερινῆς γεωργικῆς κρίσεως γνώμας τῶν G. Cassel καὶ G. Warren οἱ ὅποιοι ἀποδίδουν τὴν κρίσιν ταύτην εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς ζητήσεως καὶ τὴν ὕψωσιν τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ. Ὁ συγγραφεὺς ἀποκρούει πάσας τὰς εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν γεωργικῶν κρίσεων ἀναφερομένας νομισματικὰς ἀπόψεις στηριζόμενος εἰς τὴν κριτικὴν τῆς ποσοτικῆς θεωρίας καὶ τὴν νεωτέραν διαμόρφωσιν τῶν νομισματικῶν θεωριῶν ἐν γένει.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἔργου τοῦ ὁ συγγραφεὺς ἀποπειρᾶται νὰ θέσῃ τὰς βάσεις συστηματικῆς θεωρίας τῶν γεωργικῶν κρίσεων. Μετὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς φύσεως τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως ἐν γένει καὶ τῶν γεωργικῶν κρίσεων εἰδικώτερον, ὁ συγγραφεὺς θίγει τὸ οὐσιῶδες ζήτημα τῶν αἰτίων τῶν γεωργικῶν κρίσεων. Τὰ αἷτια ταῦτα διαιρεῖ εἰς αἷτια ἀναγόμενα εἰς τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ εἶδος τῶν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν καὶ εἰς αἷτια ἀναγόμενα εἰς τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ εἶδος τῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων ἱκανοποιοῦνται αἱ ἀνάγκαι αὗται. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρώτην κατηγορίαν τῶν αἰτίων λίαν ὀρθῶς κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁ συγγραφεὺς ἀποδίδει ἰδιαίτουσαν σημασίαν εἰς τὸν παράγοντα τῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Εἰδικώτερον ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον ἀνακοπὴν τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, παραθέτων καὶ στατιστικὰ τινὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν ὁποίων ἐμφαίνεται ἡ μείωσις τοῦ κατὰ 1000 κατοίκους πλεονάσματος τῶν γεννήσεων. Εἰς τὴν ἀνακοπὴν τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἐξ ἄλλων αἰτίων προερχομένην ἐπέκτασιν τῶν δυνατοτήτων τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἀποδίδει ὁ συγγραφεὺς τὴν σημερινὴν γεωργικὴν κρίσιν. Ὡς ἄλλα αἷτια τῆς πρώτης κατηγορίας ὁ συγγραφεὺς μνημονεύει τὰς μεταβολὰς τῶν συνθηκῶν τῆς καταναλώσεως καὶ τὴν μείωσιν τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ συγγραφεὺς προβαίνει εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν αἰτίων τῆς δευτέρας κατηγορίας μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρει τὰς νομισματικὰς διαταραχάς, τὰς μεταβολὰς τῆς ὀργανώσεως τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, τὴν τεχνικὴν πρόοδον καὶ τὸν γεωργικὸν ἐποικισμὸν νέων καὶ ἀποικιακῶν χωρῶν. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τῆς γεωργίας ἐπίδρασιν τῶν δύο τελευταίων αἰτίων ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀπομακρύνεται τῶν ἤδη ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀναπτυχθεισῶν ἐν τῇ οἰκονομικῇ φιλολογίᾳ γνώμων.

Παρὰ τὴν ἀξιόλογον προσπάθειαν τὴν ὁποίαν ἐν πολλοῖς καταβάλλει διὰ τὴν διάγνωσιν τῶν αἰτίων τῶν γεωργικῶν κρίσεων, ὁ συγγραφεὺς, ὡς καὶ ὁ ἴδιος ἐν συμπεράσματι ὁμολογεῖ, δὲν κατορθώνει νὰ δώσῃ συστηματικὴν θεωρίαν τῶν γεωργικῶν κρίσεων. Πολλαὶ παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέως εἶνε ὀρθαὶ καὶ χρήσιμοι, οὐχ ἥττον ὅμως ἡ γενικὴ περιγραφή τῆς ἐξελίξεως καὶ τῶν αἰτίων τῶν γεωργικῶν κρίσεων δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπολύτως ἱκανοποιητικὴ. Τοῦτο ὀφείλεται, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ γεωργικαὶ κρίσεις σχετίζονται στενῶτα μετὰ τὰς οἰκονομικὰς διακυμάνσεις μακρᾶς διάρκειας καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν

δύνανται νὰ ἐξετασθοῦν συστηματικῶς εἰμὴ μόνον ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν τελευταίων τούτων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς παραλείπει νὰ πράξη περιοριζόμενος μονομερῶς εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ φαινομένου τῶν γεωργικῶν κρίσεων. Παρὰ τὴν μεγάλην σημασίαν τῶν γεωργικῶν κρίσεων ἡ μέθοδος αὕτη ἐρεῦνης δὲν εἶνε ἡ ἐνδεδειγμένη. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸ τῆς διαμορφώσεως τῆς θεωρίας τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων μέσης καὶ βραχείας διαρκείας αἱ βιομηχανικαὶ κρίσεις δὲν ἐξητάζοντο ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν διακυμάνσεων τούτων ἀλλὰ μεμονωμένως. Ἐν τούτοις ἡ θεωρία τῶν οἰκονομικῶν τούτων διακυμάνσεων παρέσχε σημαντικὰς ὑπηρεσίας διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῶν αἰτίων τῶν βιομηχανικῶν κρίσεων. Ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἀγόμενος ἐπεχείρησα εἰς τὴν μελέτην μου «Αἱ οἰκονομικαὶ διακυμάνσεις μακρᾶς διαρκείας» (Ἀθῆναι 1935) νὰ ἐξετάσω τὸ πρόβλημα τῶν γεωργικῶν κρίσεων ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων μακρᾶς διαρκείας, πρὸς τὰς ὁποίας, κατὰ τὰ μέχρι σήμερον ἐμπειρικὰ δεδομένα, αἱ γεωργικαὶ κρίσεις εἶναι στενώτατα συνδεδεμένα.

Ἡ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μεμονωμένη ἔρευνα τοῦ προβλήματος τῶν γεωργικῶν κρίσεων παρουσιάζει ἐκτὸς τῆς ἐλλείψεως συστηματικότητος καὶ ἄλλα μειονεκτήματα. Ἐπὶ παραδείγματι ὁ συγγραφεὺς στηριζόμενος καὶ εἰς προγενεστέρας ἐργασίας θεωρεῖ τὸν γεωργικὸν ἐποικισμὸν νέων καὶ ἀποικιακῶν χωρῶν, δυναμένων νὰ παραγάγουν εὐθηνότερα γεωργικὰ προϊόντα καὶ ἐπομένως νὰ συναγωνισθοῦν τὴν ὑπὸ δυσμενεστέρας συνθήκας ἐργαζομένην γεωργίαν ἄλλων χωρῶν, ὡς ἐν ἐκ τῶν αἰτίων τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἀναφέρεται δὲ εἰδικῶς εἰς τὴν κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκδηλωθεῖσαν γεωργικὴν κρίσιν (σελ. 27-33, 43-45, 59-60 καὶ 177-182). Ἐν τούτοις ἀναγνωρίζε ταυτοχρόνως ὅτι ὁ γεωργικὸς ἐποικισμὸς νέων καὶ ἀποικιακῶν χωρῶν ἔλαβε χώραν κυρίως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1850 καὶ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος (σελ. 28, 29, 44, 60 καὶ 177), ἥτοι εἰς περιόδους ἀνιούσης κινήσεως τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων (ἴδε καὶ Ἀ. Σαουνάτσου. Αἱ οἰκονομικαὶ διακυμάνσεις μακρᾶς διαρκείας, Ἀθῆναι, 1935, σελ. 9 καὶ 19-21). Ἀφ' ἑτέρου τονίζει ὅτι ὁ ὡς αἴτιον τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἀναφερόμενος συναγωνισμὸς τῶν νέων καὶ ἀποικιακῶν χωρῶν δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν εἰμὴ μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς τεχνικῆς τῶν μεταφορῶν καὶ τῆς κατὰ συνέπειαν ταύτης μειώσεως τῶν μεταφορικῶν ἐξόδων (σελ. 28, 32, 33, 44, 59, 177 καὶ 178). Εἶνε δὲ ἄλλωστε τοῦτο προφανὲς διότι ἄνευ τῆς προϋποθέσεως ταύτης ὁ ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἀγορᾷ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων συναγωνισμὸς τῶν νέων καὶ ἀποικιακῶν χωρῶν δὲν θὰ ἦτο δυνατός λόγῳ τῆς ἀπομακρύνσεώς των ἀπὸ τῶν κέντρων τῆς μεγάλης καταναλώσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ τῆς ἐπιβαρύνσεως τῶν προϊόντων των μὲ μεγάλα μεταφορικὰ ἔξοδα (ἴδε καὶ Α. Σαουνάτσου, Αἱ οἰκονομικαὶ διακυμάνσεις μακρᾶς διαρκείας, Ἀθῆναι, 1935, σελ. 45).

Ἐκ τῶν προλεχθέντων ἔπεται ὅτι, ἐφόσον ὁ μὲν γεωργικὸς ἐποικισμὸς νέων καὶ ἀποικιακῶν χωρῶν λαμβάνει χώραν κυρίως κατὰ τὰς περιόδους τῆς ἀνιούσης κινήσεως τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ὁ δὲ ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἀγορᾷ συναγωνισμὸς αὐτῶν εἶναι δυνατὸς μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς τεχνικῆς τῶν μεταφορῶν καὶ τῆς

κατὰ συνέπειαν ταύτης μειώσεως τῶν μεταφορικῶν ἐξόδων, ὁ γεωργικὸς ἐποικισμὸς νέων καὶ ἀποικιακῶν χωρῶν δὲν ἐπιδρᾷ ἀμέσως ἀλλ' ἐμμέσως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Τὸ ἄμεσον αἷτιον τῆς πτώσεως ταύτης εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς τεχνικῆς τῶν μεταφορῶν, ἡ ἐπίδρασις τῆς ὁποίας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης δύναται νὰ ἐξομοιωθῇ πρὸς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς τεχνικῆς τῆς παραγωγῆς.

Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι, παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνακοπὴν καὶ ἐπιβράδυνσιν τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἐν γένει ἀποτελεῖ συντελεστὴν τῆς χαρακτηριζούσης τὰς γεωργικὰς κρίσεις πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων (ἴδε καὶ Α. Σαουνάτσου, Αἱ οἰκονομικαὶ διακυμάνσεις μακρᾶς διαρκείας, Ἀθῆναι 1935, σελ. 9, 21-24 καὶ 46-49). Ἡ γενικὴ αὕτη ἀντίληψις δὲν εὐρίσκεται βεβαίως εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐν τῇ οἰκονομικῇ φιλολογίᾳ ἐπικρατοῦσαν ἀποψιν περὶ τῶν αἰτίων τῆς κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκδηλωθείσης γεωργικῆς κρίσεως (συναγωνισμὸς τῶν νέων καὶ ἀποικιακῶν χωρῶν ἐν τῇ παγκοσμίᾳ ἀγορᾷ λόγῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς τεχνικῆς τῶν μεταφορῶν καὶ τῆς κατὰ συνέπειαν ταύτης μειώσεως τῶν μεταφορικῶν ἐξόδων), ἐφόσον ἡ ἀνάπτυξις τῆς τεχνικῆς τῶν μεταφορῶν ἀποτελεῖ μέρος τῆς τεχνικῆς προόδου ἐν γένει. Τοῦναντίον ἡ ἀποψις αὕτη καὶ θεωρητικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀποτελεῖ εἰδικωτέραν περίπτωσιν τῆς ἀνωτέρω διαγραφείσης γενικῆς ἀντιλήψεως. Τοῦτο ὅμως δὲν δύναται νὰ διῖδῃ ὁ συγγραφεὺς λόγῳ τοῦ μονομεροῦς καὶ ἐν πολλοῖς συμπτωματικοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον ἐξετάζει τὸ πρόβλημα τῶν γεωργικῶν κρίσεων.

Ἀνδρ. Ι. Σαουνάτσος

Ν. Ι. ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ—«Κατευθύνσεις τῆς Ἐξωτερικῆς Ἐμπορικῆς μας Πολιτικῆς», Ἀθῆναι 1936.

Κατ' αὐτὰς νέον ἔργον τοῦ κ. Χ. εἶδε τὴν δημοσιότητα ἐκδοθὲν ὡς δευτέρα ἐργασία τοῦ Ὁμίλου Μελέτης τῶν Ἑλληνικῶν Προβλημάτων ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω τίτλον. Ὁ συγγραφεὺς ὑπάλληλος τοῦ συμβατικοῦ τμήματος τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν γνωστὸς καὶ ἐκ προηγουμένων λίαν ἀξιολόγων ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν του, ἐπιχειρεῖ λίαν ἐπιτυχῶς καὶ ἐμπεριστατωμένως ὡς θέσει καὶ μελέτῃ ἰσχυρὸς γνώστης τοῦ θέματος, τὴν ἀνασκόπησιν τῆς προσφάτου ἐξωτερικῆς μας ἐμπορικῆς πολιτικῆς. Ὁ κ. Χ. γλαφυρὸς καὶ βαθυστόχαστος εἰς τὸν χειρισμὸν τοῦ λίαν δυσχεροῦς θέματος του, ὡς εἶναι φυσικόν, διερευνᾷ κατ' ἐξοχὴν μεταξὺ τῶν θεμάτων τῶν ὑπογομένων εἰς τὸν εὐρὺν κύκλον τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς, τὸ συμβατικὸν μέρος ὡς καὶ τὰ σήμερον φλέγοντα ζητήματα τῶν ἐμπορικῶν περιορισμῶν καὶ ἀνταλλαγῶν. Κατωτέρω θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐξάρωμεν μερικὰ κύρια σημεῖα τῆς καλλίστης μελέτης του.

Ἐν ἀρχῇ τῆς ἐργασίας του ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ τὴν σημασίαν ποὺ ἔχει διὰ τὴν Ἑλλάδα σήμερον καὶ εἰς τὸ προσεχές τοῦλάχιστον μέλλον, τὸ ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον τῆς χώρας μετὰ τῶν ξένων ἐπικρατειῶν. Ἡ σημασία αὕτη καθίσταται προφανής, βαρύνουσα ὁλονὲν περὶ σσότερον, ἐξ αἰτίας τῆς διαταραχῆς τῶν συντελεστῶν τοῦ ἰσοζυγίου

πληρωμῶν, οἵτινες πρὸ τῆς κρίσεως ἐπλήρουν ἀποτελεσματικῶς τὰ διὰ τοῦ ἐλλείμματος τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου παρουσιαζόμενα παγίως κενά.

Ἡ μείωσις τῆς οἰκονομικῆς ἀποδοτικότητος τῶν συντελεστῶν τούτων δέον, κατὰ τὸν συγγραφέα, ν' ἀντιμετωπισθῇ διὰ μιᾶς συνειδητῆς παραγωγικῆς πολιτικῆς (ἥτις εἰς τὸ παρελθὸν ἡγνοήθη) ἀναφερομένης εἰς τὴν γεωργίαν καὶ βιομηχανίαν καταλλήλως ἢ ἀντιστοίχως καὶ λελογισμένως προστατευομένων ὥστε νὰ ὑπάρχη ἰσορροπίαις τῶν συμφερόντων τῶν δύο τούτων κλάδων τῆς παραγωγῆς. Ὁ συγγραφεὺς φρονεῖ ὅτι ἡ ἐπίτευξις οὕτως ἐνὸς προκεχωρημένου βαθμοῦ αὐταρκειᾶς θὰ βοηθήσῃ καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν καὶ ὑποστήριξιν μιᾶς «ἀξιοπρεποῦς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς» ἐφ' ὅσον καὶ τὴν γεωργικὴν καὶ τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν θὰ ἔχῃ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἀναπτύξῃ ὥστε ἐν περιπτώσει πολεμικῶν περιπετειῶν νὰ δύναται τὸ Κράτος ν' ἀνταποκρίνεται ἐπιτυχῶς εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν πολεμικῶν δυνάμεων. Αἱ ἀπόψεις αὗται ἐπιδέχονται πάρα πολλὴν συζήτησιν μεταπίπτουν δὲ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀκολουθητέας ὑπὸ τῆς χώρας μας προστατευτικῆς πολιτικῆς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπέχομεν ν' ἀσχοληθῶμεν ἐκτενῶς ἐνταῦθα ἐπιφυλασσόμενοι νὰ πράξωμεν ἴσως τοῦτο εἰς ἄλλην παρουσιασθησομένην εὐκαιρίαν.

Περαιτέρω ὁ κ. Χ. προβαίνει εἰς σφοδράς ἐπικρίσεις ἐπὶ τῆς μέχρι τοῦ 1931 ἀκολουθηθείσης πολιτικῆς τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου «διὰ τὸ ὅποιον ἔχομεν τὴν αὐταρέσκειαν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι εἴμεθα ὁ μᾶλλον προικισμένος λαὸς τοῦ κόσμου», ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν διεξήχθη αὕτη. Ἐπίσης ἐπικρίνει τὴν ἔλλειψιν εἰς τὸ παρελθὸν μιᾶς συνειδητῆς παραγωγικῆς πολιτικῆς συνδεδεμένης μετὰ τῆς ἀσκουμένης ἐξωτερικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς.

Οὐδεὶς δύναται βέβαια ν' ἀρνηθῇ τὴν σχέσιν μεταξὺ παραγωγῆς καὶ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς. Φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι τοιαύτη συνδεδεασμένη οἰκονομικὴ πολιτικὴ δὲν ἠκολουθήθη μεταπολεμικῶς παρ' ἡμῖν ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ συμμερισθῶμεν ἀπολύτως τὰς ἐπικρίσεις τοῦ συγγραφέως. Ἐν πρώτοις ὁ τότε Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν κ. Γ. Κοφινᾶς δημοσιεύων τὸ νέον δασμολόγιον τῆς 22-12-23 σαφῆ ἔκαμε μνείαν περὶ μιᾶς παραγωγικῆς πολιτικῆς καθ' ὃ μέτρον τοῦλάχιστον συνεδέετο αὕτη μετὰ τοῦ δασμολογίου. Ἀφ' ἐτέρου δέον νὰ λαμβάνωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὴν ἀληθῶς κοσμογονικὴν ἀναταραχὴν, ἣν ὑπέστη ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τοῦ 1923 καὶ ἐντεῦθεν διὰ τοὺς γνωστούς εἰς πάντας λόγους. Ἡ βαθεῖα γνῶσις τῆς περιόδου ταύτης καὶ ἡ ἔρευνα τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας ὁδηγοῦν ἀσφαλῶς εἰς τὴν διαπίστωσιν τῶν σημείων εἰς τὰ ὅποια ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπορικὴ πολιτικὴ τῆς χώρας μας ἀπέτυχεν ἢ ἐπέτυχε καὶ διατί. Τοῦτο ὁμως μπορούμε νὰ τονίσωμεν ὅτι ἡ ἀξία τῆς πολιτικῆς τοῦ «ἐλευθέρου ἐμπορίου» (τοιοῦτον δὲν ὑπῆρξεν ἐν Ἑλλάδι) καὶ καθ' ἡμᾶς τῆς φιλελευθέρου ἐμπορικῆς πολιτικῆς δὲν δύναται νὰ κριθῇ ἀπὸ τὴν παρ' ἡμῖν ἀσκηθεῖσαν. Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀποδώσῃ καρπούς τὸ πλέγμα τῶν συναφθεισῶν ἐμπορικῶν συμβάσεων διότι ἡ Ἑθνικὴ Οἰκονομία δὲν ἦτο ὀργανωμένη ἵνα τὰς ἐπωφεληθῇ. Ἐπειτα τὸ βαρὺ προστατευτικὸν τεῖχος ἰδίᾳ διὰ τινὰς κλάδους τῆς Ἑθνικῆς Οἰκονομίας, ὑπῆρξε συνυπεύθυνον κατ' ἀναλογίαν εἰς τοῦτο. Διὰ τὴν παραμέλησιν τῆς ἐμπορικῆς ἐν γένει ὀργανώσεως τῆς χώρας συμφω-

νοῦμεν μετὰ τοῦ κ. Χ. Προσθετέον δὲ τοῦτο ὅτι ἡ ἐμπορικὴ αὕτη ὀργάνωσις δὲν προσκρούει παντάπασιν εἰς τὴν ἄσκησιν φιλελευθέρως ἐμπορικῆς πολιτικῆς.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει εὐρύτερον τὴν συνάρτησιν μεταξὺ τῆς παραγωγικῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς τονίζων τὴν ἀναγκαιότητα τῆς συνδέσεως ταύτης διότι ἡ σύνθεσις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου καὶ ἐν μεγάλῳ μέτρῳ συνεπῶς ἡ κατεύθυνσις τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν δὲν ἡμποροῦν νὰ καθορισθοῦν εἰμὴ ἐν συναρτήσει πρὸς τὰς βάσεις τῆς παραγωγικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Ἡ σχέσις μεταξὺ τῶν δύο τούτων παραγόντων τῆς οἰκονομίας τῆς Ἑλλάδος εἶναι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, ἀναμφισβήτητος βέβαια. Ἐν τούτοις νομίζομεν ὅτι ἡ παραγωγικὴ πολιτικὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ ὡς μόνον γνώμονα τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἰσχυροτέρους παράγοντας τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας ἐξαρτᾶται δὲ καὶ ἐκ τῆς παραγωγικῆς δυναμικότητος τῆς χώρας. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπορικὴ πολιτικὴ κατόπιν τῶν ἐπιτυχῶν ἢ δυσμενῶν ἀποτελεσμάτων της δύναται εἶς τινα μὲν σημεῖα νὰ δίδῃ τὸν προσδιορισμὸν εἰς τὴν παραγωγικὴν πολιτικὴν εἰς τὰ ἄλλα δὲ σημεῖα πάλιν νὰ εἶναι ἀπλοῦν μέσον ἐξυπηρετήσεως τῆς παραγωγικῆς πολιτικῆς ὑπὸ ἄλλων ἐντελῶς παραγόντων ἐπηρεαζομένης καὶ καθοριζομένης.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν ὥθησιν τὴν ὁποίαν ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ πιθανὴν καὶ ἐπιθυμεῖ, τόσον τῆς παραγωγικῆς πολιτικῆς ὅσον καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς (π.χ. συνεργασία ἐν τῇ ἐξαγωγῇ τῶν κοινῶν πολυτίμων προϊόντων μας μετὰ τῶν βαλκανικῶν χωρῶν κτλ.) ἐπὶ κοινῆς βάσεως ἀπὸ συμφώνου μετ' ἄλλων χωρῶν νομίζομεν ὅτι ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας τοῦλάχιστον τὸ τοιοῦτον μόνον φιλολογικὴν ἀξίαν δύναται νὰ ἔχῃ.

Ἀκολούθως ὁ κ. Χ. ἀσχολεῖται μὲ τὴν κατανομὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος κατὰ χώρας καὶ Ἡπείρους προελεύσεως καὶ προορισμοῦ. Συμφωνοῦμεν ἀπολύτως ὅτι ἡ κατανομὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ μας ἐμπορίου χρήζει βελτιώσεως ἵνα μὴ κατὰ τὸ δυνατόν δημιουργεῖται κάτι ἀνάλογον πρὸς τὴν μονοκαλλιέργειαν ἐν τῇ γεωργικῇ παραγωγῇ, τοῦτο ἄλλως τε πρέπει νὰ εἶναι ἡ συνεχὴς φροντίς μας ἐὰν θέλωμεν ν' ἀσκῶμεν μίαν δυναμικὴν ἐξωτερικὴν ἐμπορικὴν πολιτικὴν. Εἰς τὴν διαβάθμισιν τῆς κατανομῆς ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐξασκεῖ καὶ ἡ ἐμπορικὴ μας ὀργάνωσις κατ' ἐξοχὴν δὲ ἡ δυναμικότης τῆς ἐν διαρκεί ὀργασμῷ παραγωγῆς μας κατόπιν μάλιστα καὶ τῆς ἀποπερατώσεως τῶν παραγωγικῶν ἔργων καὶ τῆς συνεχοῦς βελτιώσεως τοῦ παραγωγικοῦ ἐδάφους. Δὲν πρέπει ὅμως ἐξ ἄλλου νὰ λησμονῶμεν ὅτι τὸ ἐξωτερικὸν μας ἐμπόριον δὲν δύναται παρὰ νὰ τρέπηται κατὰ κανόνα οἶονεῖ αὐτομάτως πρὸς τὸν φυσικὸν τοῦ ροῦν τὸν διδόμενον ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῆς οἰκονομικῆς χρησιμότητος τῶν ἐξαγομένων προϊόντων μας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῶν ἐν γένει ἀναγκῶν (καταναλωτικῶν, παραγωγικῶν κτλ. κτλ.) τῆς οἰκονομίας μας.

Εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὰς μεθόδους τῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς κατ' ἐξοχὴν δὲ μὲ τὴν σημερινὴν θέσιν τῆς ρήτηρας τοῦ μᾶλλον εὐνοουμένου Κράτους, τοὺς συναλλαγματικούς καὶ τοὺς ἐμπορικούς περιορισμούς καὶ μὲ τὰς ἀνταλλαγάς. Ὅρθως παρατηρεῖ ὅτι αἱ δύο τελευταῖαι μέθοδοι κυριαρχοῦν εἰς τὴν σημερινὴν ἐξωτερικὴν ἐμπορικὴν

πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἐπίσης ὅτι ἡ ρήτρα ἀτονεῖ ὥς καὶ οἱ συναλλαγματικοὶ περιορισμοί. Ἐπὶ τῶν λοιπῶν μεθόδων ἀσχολεῖται διὰ μακρῶν ὁ συγγραφεὺς, δὲν δυνάμεθα ὁμῶς ἐνταῦθα νὰ ἀναλύσωμεν λεπτομερῶς τὰ γραφόμενα διότι ἀφοροῦν πλεῖστα εἰδικὰ σημεῖα περὶ τῶν ἴσως ἀσχοληθῶμεν ἐν καιρῷ. Γενικῶς πειθόμεθα καὶ ἡμεῖς περὶ τῆς σημερινῆς ἀναγκαιότητος τῆς διατηρήσεως τῶν περιοριστικῶν μέτρων καὶ τῆς πολιτικῆς τῶν ἀνταλλαγῶν καταλλήλως τροποποιουμένων. Ὡς εἶναι ἀναπόφευκτον πολλὰ τρωτὰ σημειοῦνται εἰς τὰ καθέκαστα σημεῖα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν προερχόμενα ἀσφαλῶς ἐκ τῆς ραγδαίας μεταβολῆς τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἧς διενεργεῖται σήμερον τὸ διεθνὲς ἐμπόριον. Ἐπίσης ὁ συγγραφεὺς ἐπιθυμεῖ τοὺς ποσοτικούς περιορισμούς ὥς σύστημα ἐμπορικῆς πολιτικῆς ἐφάρστέον ἐν Ἑλλάδι διὰ μακροτέραν περίοδον χρόνου.

Εἰς τὸ ἕκτον κεφάλαιον ὁ κ. Χ. ἐξετάζει τὸ ζήτημα τῆς διευρύνσεως ἢ κατευθύνσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Εἰς ὁργανισμὸς πρὸς καθοδήγησιν τοῦ ἐμπορίου εἶναι καὶ καθ' ἡμᾶς ἀπαραίτητος ὅχι διότι τὸ «δαϊμόνιον» τοῦ Ἑλληνος ἐμπορίου ἀπέτυχεν ὥς διατείνεται ὁ κ. Χ. ἀλλὰ διότι ἐνώπιον τῆς τεραστίας ἐμπορικῆς ὁργανώσεως τῶν ξένων Κρατῶν καὶ τῆς μεταπολεμικῆς πολιτικῆς τοῦ ἀκράτου προστατευτισμοῦ καὶ τῆς αὐταρκειᾶς ἢ ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας δὲν ἐξαρκεῖ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐμπορικῆς θέσεως τῆς χώρας. Ἐὰν δὲ εὐρίσκονται καὶ Ἑλληνες ἔμποροι παρασπονδοῦντες ἔναντι τῶν ξένων, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἑλλειψιν μορφώσεως, εἰς τὸ κρατοῦν πνεῦμα τοῦ εὐκόλου πλουτισμοῦ καὶ ἀκόμη εἰς τὴν ἑλλειψιν διαφωτίσεως ἐκ μέρους τῶν φύσει καὶ θέσει ἀρμοδίων ὁργάνων (ἐμπορικοὶ ἀκόλουθοι, Ὑπουργ. Ἐθν. Οἰκονομίας, Ὁργανώσεις ἐπαγγελματικά, Ὁργανισμὸς ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου).

Διὰ τὴν μονοπωλιακὴν ὁργάνωσιν τῶν εἰδῶν μεγάλης καταναλώσεως διατηροῦμεν ζωηρὰς ἐπιφυλάξεις διότι εἰλικρινῶς δὲν πιστεύομεν ὅτι θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθοῦν σοβαρὰ ἀποτελέσματα ἔναντι τῶν ἀναληφθησομένων θυσιῶν.

Ἀσχολούμενος ἐν τέλει ὁ συγγραφεὺς μὲ τὰς μελλοντικὰς κατευθύνσεις πού θὰ πρέπη νὰ διέπουν τὰς ἐμπορικὰς μας σχέσεις, προκρίνει ὥς υἱοθετέαν μέθοδον ἓνα σύστημα ἀμοιβαιότητος ἥτοι σύστημα οὐσιαστικῆς ἰσότητος ἀνταλλαγμάτων στηριζομένων μᾶλλον εἰς τοὺς περιορισμούς εἰσαγωγῆς ἢ εἰς τοὺς δασμούς, ἐν συνδυασμῷ μὲ μέθοδον συνεργασίας καὶ συνεννοήσεως μετὰ τῶν ξένων χωρῶν. Εἰς τὴν μείωσιν τῶν δασμῶν μερικὴν ἢ γενικὴν ἐκ μέρους ὅλων τῶν κρατῶν διὰ συνδεδεασμένης ἐνεργείας δὲν πιστεύει, καὶ τοῦτο λίαν ὀρθῶς. Ἐπίσης ὀρθῶς κάμνει τὴν διαπίστωσιν ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν δύναται νὰ ἀκολουθήσῃ ἰδίαν ἐμπορικὴν πολιτικὴν ὅσον ἀφορᾷ τὴν τήρησιν τῆς ἀπεριορίστου ρήτρας τοῦ μᾶλλον εὐνοουμένου Κράτους ἢ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ ταύτης, ἡναγκασμένη νὰ προσαρμόζεται εἰς τὰ ἐκάστοτε κυριαρχοῦντα ρεύματα εἰς τὴν διεθνῇ ἐμπορικὴν πολιτικὴν καὶ δὴ τῶν οἰκονομικῶς καὶ ἐμπορικῶς πρωτοστατούντων Κρατῶν καὶ τοῦτο ἐπιπροσθέτως, καθ' ἡμᾶς, λόγῳ τῆς ὑφῆς καὶ συνθέσεως τῆς Ἐθνικῆς αὐτῆς Οἰκονομίας. Ἀκολουθοῦσα ὁμῶς τὸ παράδειγμα τῆς Γαλλίας ὥς καὶ ἄλλων χωρῶν ὀφείλει καὶ ἡ Ἑλλάς, κατὰ τὸν συγγραφέα, νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν εἰς τὴν ἀπεριόριστον ρήτραν ἐπενεχθέντων ῥηγμάτων ἵνα δύναται ν' ἀσκῇ ἀφ' ἐνὸς μὲν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐλευθέρως τὴν προστατευτικὴν αὐτῆς πολιτικὴν ἀφ' ἑτέρου

δὲ ἐπωφελέστερον τὴν πολιτικὴν τῆς ἀμοιβαιότητος. Οὕτω δὲ κατὰ τὸν κ. Χ. θὰ τῇ εἶναι δυνατόν νὰ παραχωρῇ μὲν εἰς τὰς ξένας χώρας τὴν ἐπ' ἀμοιβαιότητι ρήτηραν, νὰ λαμβάνῃ δὲ εἰς ἀντάλλαγμα ταύτης τὴν ἀπεριόριστον τοιαύτην, ἣτις ἄλλως τόσον ἀπολύτως ἀναγκαία εἶναι διὰ τὴν Ἑλλάδα ὅσον ἀφορᾷ τὰς συγκοινωνίας, τὴν κίνησιν καὶ ἐγκατάστασιν προσώπων καὶ τὴν ναυτιλίαν της!

Ὁ κ. Χ. ἄς μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ τὸν συγχαρῶμεν διὰ τὴν μελέτην του μὲ σύστημα ἐπεξεργασμένην. Εἶνε ἀλήθεια λίαν παρήγορον ὅτι ὁ ἀκανθώδης οὗτος κλάδος τῆς οἰκονομικῆς μας πολιτικῆς εὐρίσκει ἐρευνητὰς τῆς ὁλκῆς τοῦ κ. Χ. Ἡ ὠφέλεια τῆς οἰκονομικῆς μας ἐπιστήμης ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς συμβολῆς του ταύτης εἶναι τῷ ὄντι μεγάλη.

Ἀπόστολος Ι. Ἀνδρέου

LANGHAEUSER KURT.—*Valorisationen. Eine Studie über ihre Methoden und Wirkungen.* Hamburg 1936.

Ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ κατατάξῃ συστηματικῶς καὶ νὰ διερευνήσῃ τὰς προσπάθειάς τῶν διαφόρων Κρατῶν κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν ἰδίᾳ περίοδον, ὅπως διὰ διαφόρων μέτρων συγκρατήσουν τὰς τιμὰς προϊόντων τινῶν μεγάλης καταναλώσεως εἰς ὑψηλὰ ἐπίπεδα. Τὸ σπουδαιότερον ἐννοεῖται παράδειγμα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρχαιότερον, τοιαύτης κρατικῆς πολιτικῆς, ἀποτελοῦν τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ σταφιδικοῦ ζητήματος. Μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο, ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται εἰς μίαν καὶ μόνην σελίδα (σελ. 247) τοῦ βιβλίου, ἡ δὲ βιβλιογραφία ἐφ' ἣς βασίζεται ἀποτελουμένη ἐπίσης ἀπὸ ἓν καὶ μόνον ἄρθρον τῆς *Balkanrevue* δὲν προδίδει ἐπαρκῆ γνῶσιν τοῦ ζητήματος, ὥστε αἱ διατυπούμεναι ἀπόψεις του, ἐπὶ τῆς ἐπιτυχίας ἢ μὴ τοῦ ἀκολουθηθέντος συστήματος, νὰ δύνανται νὰ τεθῶσιν ὑπὸ σοβαρὰν συζήτησιν.

Ὅπωςδὴποτε αἱ διατυπούμεναι θεωρητικαὶ ἀπόψεις, διὰ τὸ ὅλον ζήτημα τῆς ἀνατιμήσεως, εἶναι ἄξιοι προσοχῆς, δεδομένου ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι ἡ πρώτη εἰς ἣν καταβάλλεται συστηματικὴ προσπάθεια θεωρητικῆς ἀναλύσεως τῶν σημαντικῶν τούτων μέτρων οἰκονομικῆς πολιτικῆς, θ' ἀποτελέσουν δὲ ἀναμφιβόλως πολύτιμον ἀφετηρίαν διὰ τὴν περαιτέρω θεωρητικὴν διερεύνησιν τοῦ ζητήματος.

Ι. Δ. Πίντος

«Ἡ Συμμετοχὴ τῶν ἡμερομισθίων ἐν τῇ βιομηχανικῇ παραγωγῇ» μονογραφία τοῦ κ. MARCEL TARDY, καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς συζήτησις ὑπὸ τῶν ἐταίρων τῆς ἐν Παρισίοις Ἑταιρίας τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 6 Ἰουλίου ἐ.ξ. τῆς ὁλομελείας τῆς ἐν Παρισίοις Ἑταιρίας τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἀνεκοινώθη μονογραφία τοῦ κ. Marcel Tardy «περὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν ἡμερομισθίων ἐν τῇ βιομηχανικῇ παραγωγῇ».

Περὶ τῆς μονογραφίας ταύτης, τῶν κυριωτέρων κατευθύνσεων αὐτῆς, τῶν ἐξ αὐτῆς συμπερασμάτων καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς γενομένης συζητήσεως ὑπὸ τῶν ἐταίρων τῆς Ἐπιστημονικῆς ταύτης Ὁργανώσεως θεωροῦμεν σκόπιμον ὅπως ἐκθέσωμεν τινὰ κατωτέρω.

Κατὰ τὸν κ. Tardy ἡ ἀντιπροσωπευομένη εἰς τὴν τιμὴν τοῦ κόστους (prix de revient) ἀναλογία τῶν ἡμερομισθίων ποικίλλει οὐ μόνον ἀναλόγως τῆς καταβαλοῦσης ταῦτα βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλ' ἐπίσης, προκειμένου περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ βιομηχανικοῦ οἴκου, ἀναλόγως τῆς ποικιλίας τῶν παρ' αὐτοῦ παραγομένων εἰδῶν, τῆς καθόλου ἐγκαταστάσεως τοῦ ἐργοστασίου του, καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀναλόγως τῆς ἐν γένει δυνάμεως τῶν μηχανημάτων του καὶ τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν. Τοῦτο ἄλλως τε ἐξακριβοῦται ἐκ τῶν ἀριθμῶν, τοὺς ὁποίους παραθέτουν τόσοι τὸ ἐν Βερολίνῳ ὅσον καὶ τὸ ἐν Βιέννῃ Institut de Conjonctures δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν γερμανικὴν καὶ αὐστριακὴν βιομηχανίαν. Πρὸ διετίας κατηρτίσθη εἰδικὸς πίναξ διὰ 43 ὁμοειδεῖς βιομηχανίας αἵτινες περιελάμβανον ὅλην σχεδὸν τὴν γαλλικὴν βιομηχανίαν, δι' αὐτοῦ δὲ καθωρίσθη ποία ἦτο ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐργατικῶν ἡμερομισθίων ἐπὶ τῶν τιμῶν κόστους γενικῶς. Τοῦ πίνακος τούτου ἐξηρέθησαν τὰ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τῆς Γαλλίας ἀγοραζόμενα ὑλικά, τὰ γενικὰ κυρίως ἔξοδα τῶν εἰς αὐτὸν ἀναγραφομένων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ ἐκ τῶν τελευταίων τούτων ἐξόδων, αἱ καταβαλλόμεναι μηνιαίως ἀποδοχαὶ εἰς τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὰς διοικητικὰς ὑπηρεσίας τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ὑπαλλήλους.

Οὕτω προέκυπεν ἡ ἀκόλουθος ἀναλογία τῶν ἡμερομισθίων ἐπὶ τῶν τιμῶν κόστους:

Χημικαὶ βιομηχανίαι	15 %
Μεταλλουργικαὶ βιομηχανίαι	18 %
Ναυτικαὶ βιομηχανίαι (κατασκευαὶ)	24 %
Βιομηχανίαι καουτσούκ	28 %
(¹) Βιομηχανίαι κατασκευῆς αὐτοκινήτων καὶ γεωργικῶν ἐργαλείων	40 %
Σιδηροδρομικαὶ ἐπιχειρήσεις	44 %
Βιομηχανίαι ἀεριόφωτος	50 %
Μεταλλεῖα σιδήρου	52 %
Ὀρυχεῖα	68 %

Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἀφορῶσιν ἀποκλειστικῶς τὴν ἀξίαν τῆς εἰς τὰς βιομηχανίας ταύτας παρεχομένης ἀμέσου ἐργασίας. Ἐὰν ὁμως θελήσῃ τις νὰ ὑπολογίσῃ καὶ τὴν τῆς ἐμμέσου, δηλαδή τὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας ἐκείνης ἣτις περιλαμβάνεται εἰς τὰ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τῆς Γαλλίας ἀγοραζόμενα ὑλικά καὶ τὴν ἀξίαν τῆς παρεχομένης ἐργασίας τόσοι ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ προσωπικοῦ τῶν βιομηχανικῶν ἐν γένει ἐπιχειρήσεων ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν καθόλου μεταφορικῶν μέσων θὰ καταλήξῃ ἀσφαλῶς εἰς ὑψηλοτέρας ἀναλογίας.

Οὕτω ὁ μέσος ὅρος τῆς συμμετοχῆς τῶν ἡμερομισθίων εἰς τὴν τιμὴν κόστους τῶν ἐν Γαλλίᾳ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων ἀνέρχεται εἰς 66%.

1) Εἰς τὰς βιομηχανίας ταύτας περιλαμβάνονται καὶ οἱ μισθοὶ τῶν εἰς αὐτάς ἐργαζομένων διοικητικῶν ὑπαλλήλων.

Δηλαδή τὸ $\frac{2}{8}$ τῆς τιμῆς τοῦ κόστους ἀντιπροσωπεύουν ἐν Γαλλίᾳ τὰ ὑπὸ τῶν βιομηχανιῶν καταβαλλόμενα ἡμερομισθία.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὁ συγγραφεὺς ἀποδεικνύει ἐπίσης διὰ πρωτοτύπου ὄντως ἐρεῦνης τῶν ἀξιῶν τῶν διαφόρων κατηγοριῶν εἰσοδημάτων ὅτι ἀπὸ μιᾶς ἑκατονταετίας περίπου παρὰ τὴν ἐπελθοῦσαν πρόοδον καὶ ἐν γένει ἀνάπτυξιν τῶν μηχανικῶν μέσων ἡ συμμετοχὴ τῶν ἡμερομισθίων εἰς τὰ κέρδη τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπιχειρήσεων ἡῤῥηξε πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴν εἰς αὐτὰ συμμετοχὴν τῶν διοικούντων τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας καὶ τὸ καθόλου εἰσόδημα τοῦ κινητοῦ, ἀκινήτου ἢ μικτοῦ κεφαλαίου.

Κατὰ τὴν γενομένην συζήτησιν ἐπὶ τῆς ἐν λόγῳ μονογραφίας ὁ κ. Razons ὠμίλησεν ἐπὶ τοῦ μέσου ὅρου τῆς αὐξήσεως τῶν τιμῶν κόστους, ἥτις προκύπτει ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τῶν ὠριαίων ἡμερομισθίων συνεπείᾳ τῆς ἐσχάτως χορηγηθείσης αὐξήσεως, τῆς ἐφαρμοσθησομένης πληρωμῆς τῶν ἀδειῶν, καὶ τῆς 40ώρου ἐβδομάδος. Κατ' αὐτὸν ὁ μέσος ὅρος τῆς αὐξήσεως ταύτης ἀνέρχεται εἰς 23%, εὐρίσκει δὲ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον διὰ τοῦ ἀκο-
λούθου ὑπολογισμοῦ:

α') Αὐξησις τῶν σημερινῶν ἡμερομισθίων ἀπὸ 7
εἰς 15% Μέσος ὅρος % 11.—

β') Αὐξησις τῆς ἐπιβαρύνσεως ἐκ τῶν ἡμερομισθίων
λόγῳ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς 40ώρου ἐβδομάδος » » » 20.—

γ') Αὐξησις τῆς ἐπιβαρύνσεως ἐκ τῶν ἡμερομισθίων
λόγῳ τῆς πληρωμῆς τῶν χορηγουμένων ἀδειῶν » » » 4.—

*Ἡτοι αὐξησις τῶν ἡμερομισθίων 38,5%

$$1.11 \times 1.20 \times 1.04 = 1 = 0.385$$

Ἐφαρμόζοντες τὴν αὐξησιν ταύτην εἰς τινὰ λόγου χάριν βιομηχανίαν ἥς ἡ ἐξ ἡμερομισθίων ἀναλογία εἰς τὴν τιμὴν τοῦ κόστους ἀνέρχεται εἰς 60% θὰ προκύψῃ: $0.385 \times 0.60 = 0.23$.—

Μετὰ τὸν κ. Razons ἔλαβεν τὸν λόγον ὁ γερουσιαστὴς κ. Miseaux ὁ ὁποῖος, ὑποστηρίξας ὅτι οἱ ἀνωτέρω παρατιθέμενοι ἀριθμοὶ ἀποτελοῦν τὸ κατώτατον ὅριον τῆς συμμετοχῆς τῶν ἡμερομισθίων εἰς τὴν τιμὴν κόστους, ἔθεσεν ἐν ἀμφιβόλῳ τὸ ὅτι ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τῶν ἀπολαυόντων πληρωνομένης ἀδείας καὶ 40ώρου ἐβδομάδος ἐργατῶν, ἦτο μακρὰν νὰ φθάσῃ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν Γαλλίᾳ αὐξησιν τῆς τιμῆς τοῦ κόστους, διότι ἐξαιρέσει τῶν τελευταίων αὐξήσεων, αἵτινες ἐπέφερον ἐπὶ τῶν σήμερον καταβαλλομένων ἡμερομισθίων αὐξησιν ἀπὸ 7 εἰς 15%, τὰ λοιπὰ εὐεργετήματα, περὶ ὧν ἔγινε λόγος ἀποτελοῦν ἐν τῷ συνόλῳ τὴν ἐπαύξησιν τέρψεων ἢ οὐσιαστικὴν αὐξησιν τῶν ἤδη παρὰ τῶν ἐν γένει ἐργαζομένων εἰσπραττομένων ποσῶν.

Γεώρ. Βορ. Πογγῆς

Βιβλιογραφία

I. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Κούση Δ. Σ.: Ἡ κλασσικὴ Πολιτικὴ Οἰκονομία. Ἀθῆναι 1936.
Πίντου Ι. Δ.: Ἡ θεωρητικὴ ἀνάλυσις τῶν μεταβολῶν τῶν τιμῶν ἐν τῇ συγχρόνῳ οἰκονομίᾳ. Ἀθῆναι 1936.
τοῦ ἰδίου: Συμβολὴ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν νόμων τῆς παραγωγῆς. Ἀθῆναι 1936.

Dechesne L.: Histoire économique contemporaine. Liège 1936.
Fanfani A. m.: Saggi di storia economica italiana. Milano 1936.
Ferrand L.: Problèmes d'économie politique et sociale. Paris 1936.
James E.: Les formes d'entreprises. (Tome III du «Traité d'Économie Politique» publié sous la direction de Henri Truchy). Paris 1935.
Hayashi Kimio: The fundamental idea of State socialism. Tokyo 1936.
Hermant Max: Hitlerisme et humanisme. Paris 1936.
Laufenburger H.: Methoden der Krisenabwehr und der Konjunkturpolitik in Frankreich. Jena 1936.
Mourre (Baron): Les fluctuations de l'activité économique. Paris 1936.
Lösch Aug.: Bevölkerungswellen und Wechsellagen. Jena 1936.
Picard R.: Formes et méthodes nouvelles des entreprises commerciales. Paris 1936.
Pintos J.: Die Preisbestimmung im unvollständigen Monopol. München 1935.
Pirou G.: Les nouveaux courants de la théorie économique aux États Unis. Paris 1935.
— : La crise du capitalisme. Paris 1936.
Röppe W.: Crises and Cycles. London 1936.
Steuer G.: Studien über die theoretischen Grundlagen der Zins-theorie bei Thomas v. Aquin. Stuttgart 1936.
Winter Arno: Kritik in der Nationalökonomie. Berlin 1936.
Zoll Walter: Das Kostenproblem in der Wirtschaftstheorie. Stuttgart 1936.

II. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- Ἀγαλλόπουλου Χρ. Ν.: Αἱ Κοινωνικαὶ Ἀσφαλίσεις (Ἑρμηνεία τοῦ νόμου 6298 περὶ Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων). Ἀθῆναι 1936.
- Ἀνωτ. Οἶκον. Συμβουλίου: Α) Περὶ τοῦ τρόπου ρυθμίσεως τῶν μετὰ τῆς Γερμανίας συναλλαγῶν. Β) Περὶ τῆς διελεύσεως διὰ τῆς Ἑλλάδος ξένων ἀεροπορικῶν γραμμῶν. (Γνωμοδοτήσεις). Ἀθῆναι 1936.
- Κασιμάτη Γρηγ. Π.: Αἱ συλλογικαὶ διαφοραὶ ἐργασίας. Ἀθῆναι 1936.
- Σίδερι Α. Δ.: Τὰ γεωργικὰ Ἐπιμελητήρια (ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι). Ἀθῆναι 1936.
- Χαριτάκη Γ.: Οἰκονομικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος—Ἔτος 1935. Ἀθῆναι 1936. (Ἐκδοσις Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος).
- Χατζηβασιλείου Ν. Ι.: Κατευθύνσεις τῆς ἐξωτερικῆς Ἐμπορικῆς μας Πολιτικῆς. Ἀθῆναι 1936.

-
- Ermarth. Fr.: The new Germany. National socialist Government in theory and practice. Washington 1936.
- Gommès. J.: La baisse de la livre et les exportations anglaises. Paris 1936.
- Gruschwitz, Ernst.: Die innere Kolonisation in Mitteldeutschland nach dem Kriege bis zum Jahre 1933, unter besonderer Berücksichtigung Thüringens. Würzburg 1936.
- Mas G.: Transports ferroviaires et routiers. Liberté ou monopole. Paris 1936.
- Mitsubishi Economic Research Bureau: Japanese trade and industry. Present and future. London 1936.
- Pfister B.: Die Entwicklung der Arbeitslosenversicherung und der Arbeitslosigkeit in England. Stuttgart und Berlin 1936.
- Verrijn St.: Die Industriepolitik der niederländischen Regierung. Jena 1936.

III. ΝΟΜΙΣΜΑ—ΠΙΣΤΙΣ

- Βαρελά Π. Ν. Αἱ ρῆτραι εἰς χρυσὸν ὑπὸ ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν, ἐξ ἀπόψεως ἀστικοῦ δικαίου καὶ οἰκονομικῆς. Ἀθῆναι 1936.

Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος: Ἐκθεσις ἐπὶ τῆς χρήσεως 1935.
Ἀθῆναι 1936.

Banneret de Matran: Les déséquilibres monétaires et leur redressement. L'alignement du belga. Paris 1936.

Baudin L.: La monnaie et la formation des prix. (Tome VI du «Traité d'Economie Politique» publié sous la direction d' Henri Truchy). Paris 1936.

Desmythère J.: Le problème de la réduction du taux de l'intérêt en France. Paris 1936.

Despaux, Alb.: Les dévaluations monétaires dans l'histoire. Paris 1936.

Halm, G.: Geld - Kredit - Banken (Leitfaden der Volkswirtschaftslehre) München - Leipzig 1935.

Havas (Friedrich von): Grundgedanken zu einer Theorie der störungsfreien Geldschöpfung. Jena 1936.

Josif Jean: Le problème de la responsabilité pénale des institutions de crédit en Roumanie et la crise économique d'après-guerre. Paris 1936.

Lipinski Ed.: Deflation als Mittel der Konjunkturpolitik in Polen. Warschau 1936.

Papi, G. U.: Mercato monetario. Torino 1935.

Pirou G. La monnaie française depuis la guerre 1914-1936. Paris 1936.

Plesch A.: Die Goldklausel. Wien 1936.

Ridel R.: Aussenhandel und Währungsschutz. Wien 1936.

Smith V.: The nationale of central banking. London 1936.

Seabury W.: Un nouveau moyen de paiement international: Les chèques d'escompte pour le commerce, le tourisme et le crédit. Paris 1936.

IV. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

Eheberg Karl Theodor: Grundriss der Finanzwissenschaft. 7 Auflage neu bearb. von. F. Böesler. Leipzig 1936.

Lange, Ernst: Der Buch- und Betriebsprüfungsdienst der Reichsfinanzverwaltung. Jena 1935.

Sbarounis A: André M. Andréadès. Athènes 1936.

Terhalle Fritz: Leitfaden der deutschen Finanzpolitik München u. Leipzig 1936.

V. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

- Γεν. Στατιστ. Ὑπηρεσία Ἑλλάδος: Στατιστικὴ Ἐπετηρὶς Ἑλλάδος, ἔτους 1935. Ἀθῆναι 1936.
- : Στατιστικὴ τῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1934. Ἀθῆναι 1936.
- : Στατιστικὴ τῆς Ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὸ σχολ. ἔτος 1933/34 (Εἰδικὴ Ἐκπαίδευσις). Ἀθῆναι 1936.
-

- Müller J.: Einführung in die Konjunkturstatistik. Jena 1936.
- Nogaro B.: Leçons d'introduction au cours de statistique économique (1935-36). Paris 1936.
-

VI. ΔΙΑΦΟΡΑ

- Βαρδάκου Σωτ. Γ.: Ὁ ἰσολογισμὸς ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ ἐφαρμογῇ. Ἀθῆναι 1936.
- Κουκλέλη Ἀλ.: Πολιτικαὶ καὶ πολιτειακαὶ κατευθύνσεις. Ἀθῆναι 1936.
- Μισταρδῆ Γ. Γ.: Αὐστραλιανὴ Ὁμοσπονδία (Μελέτη Γεωοικονομικὴ) Τεῦχος α'. Ἀθῆναι 1935.
- Τενεκίδου Γ.: Ἡ ἰσχὺς τῶν πράξεων ἐσωτερικοῦ δικαίου τῶν ἀντικειμένων πρὸς τὰ διεθνῆ νόμιμα. Ἀθῆναι 1936.
-

Βιβλιοκρισία

LIONEL ROBBINS.— *La grande depression 1929—1934* γαλλ. μετάφρασις
P. Coste, Payot, Paris 1935.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπικαιρότης εἶνε σχεδὸν περιττὸν νὰ τονισθῇ, ἀναλαμβάνει νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ ἀποδείξῃ τὴν θέσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἔντασις καὶ ἡ διάρκεια τῆς παρούσης κρίσεως, μὴ δυνάμεναι νὰ παραβληθοῦν πρὸς τὴν ἔντασιν καὶ τὴν διάρκειαν τῶν κρίσεων αἱ ὁποῖαι προηγήθησαν αὐτῆς, ὀφείλονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν διάδοσιν καὶ τὴν γενίκευσιν τῶν μεθόδων τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας.

Εἶνε ἀληθῶς ἐνδιαφέρον καὶ θὰ ἡδυνάμην νὰ εἶπω σχεδὸν περίεργον τὸ γεγονὸς ὅτι διακεκριμένος οἰκονομολόγος, ὡς ὁ Lionel Robbins, ἀναλαμβάνει νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ ἀποδείξῃ τὴν ἀνωτέρω θέσιν εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν πανταχόθεν ἀκούονται ἄραϊ κατὰ τοῦ «ἐλευθέρου καπιταλισμοῦ», ἡ δὲ διάδοσις καὶ γενίκευσις τῶν μεθόδων τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας θεωρεῖται ὑπὸ ἐνὸς μεγάλου μέρους τῆς ἀνθρωπότητος ὡς τὸ μόνον μέσον θεραπείας τῆς παρούσης κρίσεως καὶ μάλιστα ἐν μεγάλῳ μέτρῳ ἀποτελεῖ συνέπειαν τῆς κρίσεως ταύτης. Ἐν τούτοις εἰς τὴν οἰκονομικὴν φιλολογίαν συναντῶνται ἀνάλογα παραδείγματα, τοῦτο δὲ πρέπει νὰ μετριάσῃ κάπως τὴν ἐκπληξιν τοῦ μὴ μεμυημένου ἀναγνώστου.

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς θὰ ἡδυνάτο τις νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὑποστηριζομένη θέσις κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἔντασις καὶ ἡ διάρκεια τῆς παρούσης κρίσεως ὀφείλονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν διάδοσιν καὶ γενίκευσιν τῶν μεθόδων τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας ἐνέχει δόσιν ὑπερβολῆς. Ἡ παροῦσα μεγάλη κρίσις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μοναδικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἡ μεγάλη κρίσις τῶν ἐτῶν 1873—1879 δύναται ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν παροῦσαν. Ἐξ ἄλλου ὑπὸ πολλῶν οἰκονομολόγων, ὡς λ. χ. ὑπὸ τοῦ Simiand, ὑπεστηρίχθη, καὶ δικαίως κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅτι ἡ ἔντασις καὶ ἡ διάρκεια τῆς παρούσης κρίσεως ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ γεγονὸς, ὅτι μία οἰκονομικὴ κρίσις (ἐξ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται συνήθως «κυκλικαί»), ἐξεδηλώθη κατὰ τὴν κατιούσαν περίοδον ἐνὸς ἐκ τῶν κατὰ τὰς νεωτέρας ἐρεῦνας διεπόντων τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος μεγάλων οἰκονομικῶν κύκλων καὶ δὴ κατὰ τὸ κρισιμώτερον χρονικὸν σημεῖον τῆς κατιούσης ταύτης περιόδου. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κρίσις ἐξεδηλώθη εἰς περίοδον πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ ὅτι τοῦτο ἦτο φυσικὸν νὰ δυσχεράνῃ τὴν ἐκ τῆς κρίσεως ἔξοδον. Οὐχ ἦττον ὅμως δὲν ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο (σελ. 81).

Ἡ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως παραγνώρισις τῆς σημασίας τῆς ἀπόψεως ταύτης δὲν πρέπει, φυσικῶ τῷ λόγῳ, νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξετάσωμεν τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζει, μολονότι καὶ ἄλλη τις διαπίστωσις ἐπὶ τῆς ὁποίας κατὰ λογικὴν ἀναγκαιότητα ὁ συγγραφεὺς θεμελιώνει τὴν θέσιν ταύτην, δὲν φαίνεται νὰ ἀνταποκρίνεται ἀπολύτως εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα. Ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ ὅτι ἡ διάδοσις τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας ἀποτελεῖ κυρίως φαινόμενον τῆς πολεμικῆς καὶ μεταπολεμικῆς περιόδου (1914—1934), τὴν ὁποίαν εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του προσπαθεῖ σαφῶς νὰ διαχωρίσῃ, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ἀπὸ τὴν προπολεμικὴν περίοδον. Ἐν τούτοις ὁ σχηματισμὸς μονοπωλιακῶν ὀργανισμῶν πρὸς ρύθμισιν τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν τιμῶν, ἡ δασμολογικὴ προστασία τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς, αἱ συλλογικαὶ συμβάσεις ἐργασίας καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ἐργατικῆς τάξεως μέτρα κοινωνικῆς πολιτικῆς, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιδιώκεται ἡ ρύθμισις τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας, ἀποτελοῦν φαινόμενα οὐχὶ μόνον τῆς πολεμικῆς καὶ μεταπολεμικῆς περιόδου, ἀλλὰ καὶ τῆς προπολεμικῆς τοιαύτης. Τοῦτο ἀναγνωρίζει ἄλλωστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς καὶ διὰ τοῦτο προσπαθεῖ νὰ μειώσῃ τὴν σημασίαν τῶν φαινομένων τούτων κατὰ τὴν προπολεμικὴν περίοδον, ἐξαίρων ἐν ἀντιθέσει τὴν σημασίαν αὐτῶν κατὰ τὴν πολεμικὴν καὶ μεταπολεμικὴν περίοδον (σελ. 19, 21, 82 καὶ 88).

Μετὰ τὸν, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς διαδόσεως τῶν μεθόδων τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας, διαχωρισμὸν τῆς πολεμικῆς καὶ μεταπολεμικῆς περιόδου ἀπὸ τῆς προπολεμικῆς τοιαύτης, ὁ συγγραφεὺς εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν αἰτίων τῆς παρούσης κρίσεως. Ἐν ἀρχῇ ἐξετάζει ἀπὸ κριτικῆς ἀπόψεως διαφόρους εὐρέως καὶ ἰδίως εἰς τὸ πολὺ κοινὸν διαδεδομένους ἀντιλήψεις περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τῆς κρίσεως, τὰς ὁποίας ἀποκαλεῖ «σοφίσματα». Εἰδικῶς καταπολεμεῖ τὴν ἀντίληψιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ πτώσις τῶν τιμῶν δὲν εἶνε μόνον σύμπτωμα ἀλλὰ καὶ αἷτιον τῆς κρίσεως. Παραδόξως — λέγω δὲ παραδόξως διότι δὲν θὰ ἀνέμενέ τις τοῦτο ἀπὸ οἰκονομολόγον ἐμπεποτισμένον μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς φιλελευθέρως οἰκονομικῆς σχολῆς—ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν περὶ τῆς ὑπερπαραγωγῆς ἀντίληψιν κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος νὰ καθιστᾷ ταύτην ὑποστηρίξιμον. Εἰς τὴν ὑπερπαραγωγὴν περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος κατὰ τὰς περὶ τῆς κρίσεως συζητήσεις ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀποδίδει τὴν ἔννοιαν τῆς ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀνικανοποιήτους οἰκονομικὰς ἀνάγκας ὑπερπαραγωγῆς, ἀλλὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀδυναμίας τῆς ἐπὶ ταῖς τρεχούσαις τιμαῖς τῆς ἀγορᾶς, ἄνευ ζημίας τοῦ παραγωγοῦ, πωλήσεως τῶν προσφερομένων ἐμπορευμάτων. Περαιτέρω ἐξηγεῖ διατὶ—κατὰ τὴν γνώμην του—ὑπερπαραγωγή ἐκδηλουμένη εἰς ἕνα κλάδον τῆς παραγωγῆς δὲν δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς γενικὴν κρίσιν· τοιαύτη ὑπερπαραγωγή δύναται νὰ καταλήξῃ, κατὰ τὸν συγγραφέα, μόνον εἰς ἀνακατανομὴν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ἐπίσης, κατὰ τὸν συγγραφέα, ἡ ἐκ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων ὠρισμένης κατηγορίας—ὡς λ.χ. τῶν γεωργικῶν προϊόντων—προερχομένη μείωσις τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως ὠρισμένων τμημάτων τοῦ πληθυσμοῦ δὲν δύναται νὰ προκαλέσῃ οἰκονομικὰς διαταραχάς, οὔτε — φυσικῶ τῷ λόγῳ—πτώσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, ἐφ' ὅσον ἡ μείωσις αὕτη τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως ὠρισμένων τμημάτων τοῦ πληθυσμοῦ συμψη-

φίζεται από την έκ της πτώσεως των τιμών των προϊόντων της ώρισμένης ταύτης κατηγορίας αυτόματον αύξησιν της αγοραστικής δυνάμεως άλλων τμημάτων του πληθυσμοῦ. Τὰ ἐν λόγω τμήματα του πληθυσμοῦ ἐπωφελοῦνται της πτώσεως ταύτης καθόσον αγοράζουν ώρισμένα προϊόντα ἐπὶ μικροτέραις τιμαῖς καὶ δύνανται συνεπῶς νὰ διαθέσουν μέρος του εισοδήματός των διὰ τὴν ἀγορὰν άλλων προϊόντων. Τὸ γεγονός τοῦτο καθιστᾷ, κατὰ τὸν συγγραφέα, σχετικῶς εὐκόλον τὴν ἀνακατανομὴν των παραγωγικῶν δυνάμεων συμφώνως πρὸς τὴν μεταβολὴν της κατευθύνσεως της ζητήσεως.

Τὸ σημεῖον τοῦτο χρήζει, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἰδιαιτέρας προσοχῆς. Εἶνε, βεβαίως, ἀληθές, ὅτι πᾶσα ἐκ της πτώσεως των τιμών των προϊόντων ώρισμένης κατηγορίας προερχομένη μείωσις της αγοραστικῆς δυνάμεως ώρισμένων τμημάτων του πληθυσμοῦ τείνει νὰ συμψηφισθῇ, τὸ δὲ γεγονός τοῦτο προκαλεῖ τὴν ἀνακατανομὴν των παραγωγικῶν δυνάμεων. Τοῦτο ὁμῶς οὐδόλως σημαίνει ὅτι ἡ μείωσις αὕτη, ἰδίως ὅταν ἀφορᾷ σημαντικὰ τμήματα του πληθυσμοῦ καὶ προσλάβῃ ώρισμένην ἔκτασιν, δὲν δύναται νὰ προκαλέσῃ σοβαρὰς οἰκονομικὰς διαταραχὰς ἢ πτώσιν του γενικοῦ ἐπιπέδου των τιμών. Οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἡ ἀνακατανομὴ των παραγωγικῶν δυνάμεων λαμβάνει χώραν καθ' ὃν τρόπον νομίζει ὁ συγγραφεύς. Ἐν πολλοῖς μάλιστα ἡ ἀντίληψις του συγγραφέως στηρίζεται εἰς παραγνώρισιν της λειτουργίας του μηχανισμοῦ της διαμορφώσεως καὶ ἐπιδράσεως των τιμών καὶ του οἰκονομικοῦ μηχανισμοῦ ἐν γένει. Ἡ πτώσις των τιμών των προϊόντων ώρισμένης κατηγορίας καὶ ἡ ἐκ ταύτης προερχομένη μείωσις της παραγωγῆς ώρισμένων κλάδων, ἰδίως ὅταν εἶνε ἐκτεταμένη, προκαλεῖ μετακίνησιν των ἐργατικῶν δυνάμεων, πίεσιν εἰς τὴν ἐργατικὴν ἀγορὰν καὶ πτώσιν του γενικοῦ ἐπιπέδου των μισθῶν, τὸ δὲ γεγονός τοῦτο ἀποκλείει ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα τὸν διὰ της αὐξήσεως της αγοραστικῆς δυνάμεως των άλλων τμημάτων του πληθυσμοῦ συμψηφισμόν της ἀρχικῶς προκληθείσης μειώσεως της αγοραστικῆς δυνάμεως καὶ παρασύρει βαθμηδὸν καὶ τὸ γενικὸν ἐπίπεδον των τιμών εἰς τὴν πτώσιν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀνακατανομὴ των παραγωγικῶν δυνάμεων, ἡ ὁποία λαμβάνει χώραν βραδύτερον καὶ βαθμιαίως, ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ των συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας εἶναι δυνατὴ ἡ δημιουργία νέων ἐπιχειρήσεων (συγκέντρωσις κεφαλαίων καὶ πτώσις του τόκου).

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὁ συγγραφεὺς νομίζει ὅτι ἡ πτώσις του γενικοῦ ἐπιπέδου των τιμών δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν γενίκευσιν της πτώσεως των τιμών των προϊόντων ώρισμένης κατηγορίας, ἡ δὲ ἀποψις αὕτη τὸν ὀδηγεῖ, κατὰ λογικὴν ἀνάγκην, εἰς τὴν ἐξέτασιν των ἀντιλήψεων ἐκείνων κατὰ τὰς ὁποίας ἡ παροῦσα κρίσις καὶ εἰδικώτερον ἡ πτώσις του γενικοῦ ἐπιπέδου των τιμών πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὸν νομισματικὸν παράγοντα. Ἐν τούτοις ἀπορρίπτει καὶ τὰς ἀντιλήψεις ταύτας, τόσον ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἀποδίδουν τὴν κρίσιν καὶ τὴν πτώσιν των τιμών εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν του χρυσοῦ, ὅσον καὶ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι τὴν ἀποδίδουν εἰς τὴν κακὴν κατανομὴν αὐτοῦ.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον του βιβλίου, του ὁ συγγραφεὺς εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐξέτασιν των αἰτίων της ἐκδηλώσεως της κρίσεως. Λέγω δὲ ἐκδηλώσεως διότι τὴν ἔντασιν καὶ τὴν διάρκειαν της κρίσεως ὁ συγγραφεὺς

ἀποδίδει εἰς αἷτια διάφορα ἐκείνων τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν τὴν ἐκδήλωσιν τῆς κρίσεως. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνάλυσιν τῶν αἰτίων τῆς ἐκδηλώσεως τῆς κρίσεως, ὁ συγγραφεὺς στηρίζεται εἰς τὴν γνωστὴν περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου θεωρίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ἀπαρχαὶ τῆς περιόδου τῆς εὐημερίας πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν εἰς τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον τοῦ τόκου. Ἡ περίοδος αὕτη χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν δημιουργίαν νέας ἀγοραστικῆς δυνάμεως. Ἡ ἀγοραστικὴ αὕτη δύναμις, τίθεται, διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν πιστώσεων, εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐπιχειρηματιῶν, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ ὑφιστάμενον ἐπίπεδον τοῦ τόκου εὐρίσκουν συμφέρουσαν τὴν δημιουργίαν νέων ἐπιχειρήσεων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο προκαλεῖ τὴν ἀναζωογόνησιν τῶν βιομηχανικῶν μέσων παραγωγῆς, ἡ δὲ ἀναζωογόνησις αὕτη ἐπεκτείνεται βαθμηδὸν καὶ εἰς τὰς βιομηχανίας εἰδῶν ἀμέσου καταναλώσεως. Βραδύτερον ὅμως ὁ τόκος ὑψοῦται, αἱ νέαι ἐπιχειρήσεις παύουν νὰ εἶνε ἀποδοτικαὶ καὶ ἐν τέλει ἡ κρίσις ἐκδηλοῦται. Τὴν θεωρίαν ταύτην ὁ συγγραφεὺς εὐρίσκει ἀνταποκρινομένην πρὸς τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα προηγήθησαν τῆς κρίσεως καὶ πρὸς τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐξεδηλώθη αὕτη.

Εἰς τὸ τέταρτον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τοῦ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὰ αἷτια τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν ὥστε νὰ προσδώσουν εἰς τὴν κρίσιν τὴν ἔντασιν καὶ τὴν διάρκειαν οὗτης. Γενικῶς τὰ αἷτια ταῦτα ἀνάγονται εἰς τὴν μείωσιν τῆς ἐλαστικότητος τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐξεδηλώθη ἡ κρίσις. Ἡ ἐπίδρασις τῶν μονοπωλιακῶν ὀργανισμῶν ἐπὶ τῶν τιμῶν, ἡ κρατικὴ δασμολογικὴ πολιτικὴ καὶ ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων ἐπὶ τῶν μισθῶν ἐμείωσαν, κατὰ τὸν συγγραφέα, τὴν ἰκανότητα προσαρμογῆς τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος καὶ ἐδυσχέραναν τὴν ἐκ τῆς κρίσεως ἔξοδον. Τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἔσχον, κατὰ τὸν συγγραφέα, καὶ διάφορα ἄλλα μέτρα τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν μετὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς κρίσεως καὶ τὰ ὁποῖα ἀπέβλεπον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν μισθῶν εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον ἢ εἰς τὴν διάσωσιν ἐπισφαλῶν ἐπιχειρήσεων.

Εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τοῦ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὰ τῆς διεθνοῦς νομισματικῆς κρίσεως ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἐγκατάλειψιν τοῦ χρυσοῦ κανόνος. Ἀνατρέχει εἰς τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 1925 ἡ ἀποκατάστασις τοῦ χρυσοῦ κανόνος εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἰσοτιμίας ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ ἐπραγματοποιήθη ἡ ἀποκατάστασις αὕτη. Περαιτέρω ἐξετάζει τὰς μεταπολεμικὰς δυσχερείας τῆς ἀγγλικῆς βιομηχανίας καὶ τὰς εἰδικὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας εὐρέθη ἡ χρηματαγορὰ τοῦ Λονδίνου κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς κρίσεως. Ὑπὸ τὰς ἐν λόγῳ συνθήκας ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1931 ἐκραγείσα εἰς τὴν Αὐστροίαν καὶ τὴν Γερμανίαν τραπεζιτικὴ κρίσις ἔσχεν ἄμεσον ἀντίκτυπον εἰς τὴν χρηματαγορὰν τοῦ Λονδίνου, ὁ δὲ ἀντίκτυπος οὗτος προεκάλεσε τὴν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἄλλων χωρῶν ἐγκατάλειψιν τοῦ χρυσοῦ κανόνος. Οὕτω προσετέθη νέα ἀνωμαλία εἰς τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐξειλίχθη ἡ κρίσις.

Εἰς τὸ ἕκτον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τοῦ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὴν μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἐγκατάλειψιν τοῦ χρυσοῦ κανόνος ἐξέλιξιν τῆς διεθνοῦς νομισματικῆς καταστάσεως. Ἀσχολεῖται ἐν ἀρχῇ μὲ τὴν ὑπὸ τῆς Γερμανίας ἀκολουθηθεῖσαν νομισματικὴν πολιτικὴν καὶ μὲ τὴν ἐπὶ

τῆς ἀγγλικῆς οἰκονομίας ἐπίδρασιν τῆς ὑποτιμήσεως τῆς λίρας. Ἀσχολεῖται ἐπίσης ἰδιαιτέρως μὲ τὴν κατὰ συνέπειαν τῆς διεθνοῦς νομισματικῆς κρίσεως ἀσκηθεῖσαν ὑπὸ διαφόρων χωρῶν πολιτικὴν τῶν συναλλαγματικῶν περιορισμῶν, τῶν περιορισμῶν τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν ἀνταλλαγῶν καὶ τονίζει ὅτι ἡ πολιτικὴ αὕτη παρημπόδισε τὴν αὐτόματον λειτουργίαν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς διεθνοῦς νομισματικῆς ἰσορροπίας καὶ ἐπεδείνωσε τὴν κατάστασιν. Τέλος ἀσχολεῖται ἐπίσης μὲ τὴν πρόσφατον νομισματικὴν πολιτικὴν τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν.

Εἰς τὸ ἑβδομον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει ἐν ἀρχῇ τὸ ζήτημα τῆς ἀποτελεσματικότητος ὠρισμένων μέτρων, ὡς εἶνε λ.χ. τὰ μέτρα τῆς μειώσεως τῶν ὠρῶν ἐργασίας, τῆς μειώσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς τεχνητῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν καταπολέμησιν τῆς κρίσεως. Βασιζόμενος εἰς ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα ἀρνεῖται πᾶσαν ἀποτελεσματικότητα εἰς τὰ μέτρα ταῦτα. Ἰδιαιτέρως ἀσχολεῖται μὲ τὰς προσπάθειας αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο πρὸς ἀνατίμησιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Τὴν παγκόσμιον γεωργικὴν κρίσιν καὶ τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἀποδίδει εἰς τὴν κατὰ συνέπειαν τῶν τεχνικῶν προόδων αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος τῆς γεωργίας καὶ τὴν στασιμότητα τῆς ζητήσεως γεωργικῶν προϊόντων. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας πᾶσα προσπάθεια πρὸς ἀνατίμησιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἔχει, κατὰ τὸν συγγραφέα, ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀνακατανομὴν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ τὴν ἐπὶ τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας ἐπίδρασιν τῆς τεχνικῆς προόδου.

Εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει γενικώτερον τὸ πρόβλημα τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας. Κατὰ τὸν συγγραφέα σοσιαλισμὸς καὶ διευθυνομένη οἰκονομία δὲν διαφέρουν κατὰ βάθος. Ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ, οὐχὶ ἀδίκως, ὡς πρακτικῶς ἀδύνατον τὴν ἐφαρμογὴν συστήματος διευθυνομένης οἰκονομίας, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς καταναλώσεως, διότι ἡ ἐφαρμογὴ αὕτη θὰ προϋπέθετεν οὐχὶ μόνον τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν ἐπιθυμιῶν τούτων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιτυχὴ λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς κατανομῆς τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.

Εἰς τὸ ὄγδοον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας εἶνε δυνατὴ ἡ παγκόσμιος οἰκονομικὴ ἀνάρρωσις. Θεωρεῖ δὲ ὅτι ἡ ἀνάρρωσις αὕτη δὲν εἶνε ἐφικτὴ ἄνευ τῆς σταθεροποιήσεως τῶν νομισμάτων καὶ τῆς βαθμιαίας ἐλαττώσεως τῶν παντὸς εἶδους περιορισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπεβλήθησαν εἰς τὴν οἰκονομίαν. Ἡ ἐλάττωσις αὕτη θὰ ἀπέδιδε εἰς τὸ οἰκονομικὸν σύστημα τὴν ἐλαστικότητα ἐκείνην ἢ ὁποία θὰ ἐπέτρεπε τὴν ὑπερνίκησιν τῆς κρίσεως.

Τέλος εἰς τὸ ἔννατον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του ὁ συγγραφεὺς ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ πραγματοποίησις τῶν ἀνωτέρω προϋποθέσεων εἶνε δυσχερὴς ἂν μὴ ἀδύνατος καὶ τερματίζει τὸ βιβλίον του μὲ πρόγνωσιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπαισιόδοξον.

Ἡ τελευταία αὕτη διαπίστωσις ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται καὶ ἡ ἀπαισιόδοξος πρόγνωσις τοῦ συγγραφέως ἐπαναφέρει ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς τύχης τοῦ καπιταλισμοῦ ὡς οἰκονομικοῦ συστήματος. Ἡ τύχη

αὕτη δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὴν ἱκανότητα τοῦ καπιταλισμοῦ ὡς οἰκονομικοῦ συστήματος ὅπως λειτουργήσῃ ἀπροσκόπτως καὶ ὑπερνικήσῃ τὰς περιοδικῶς ἐμφανιζομένας κρίσεις. Ἡ ἱκανότης αὕτη εἶνε ἀναμφισβήτητος καὶ εἰς τοῦτο πρέπει νὰ συμφωνήσῃ τις μὲ τὸν συγγραφέα. Ἀλλ' ἡ τύχη τοῦ καπιταλισμοῦ ὡς οἰκονομικοῦ συστήματος ἐξαρτᾶται ἐπίσης καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν συνθηκῶν τῆς ἀπροσκόπτου λειτουργίας του, ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ καὶ ὅταν ἀκόμη αἱ συνθηκαὶ αὐταὶ εἶναι γνωσταί, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχῃ ἡ πρὸς τοῦτο θέλησις. Ἀκριβῶς δὲ διὰ τὴν ὑπαρξιν τῆς θελήσεως πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν συνθηκῶν τῆς ἀπροσκόπτου λειτουργίας τοῦ καπιταλισμοῦ ὡς οἰκονομικοῦ συστήματος θὰ ἡδυνάτο τις δικαιολογημένως νὰ ἀμφιβάλλῃ ἐφ' ὅσον τὰ ὑπὸ τῶν διαφόρων Κυβερνήσεων λαμβανόμενα μέτρα καὶ ἡ προσπάθεια αὐτῶν ὅπως διευθύνουν τὴν οἰκονομίαν ὀφείλονται κυρίως εἰς τὴν πίεσιν τῶν ὁμαδικῶν συμφερόντων καὶ εἰς τὴν διέπουσαν ὠρισμένας πολιτικὰς κινήσεις τῆς ἐποχῆς μας νοοτροπίαν, τὰ δὲ συμφέροντα ταῦτα καὶ ἡ ἐν λόγῳ νοοτροπία δὲν εἶνε εὐκόλῳ νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν δύναμιν τῆς λογικῆς, ὁσηδήποτε καὶ ἂν εἶναι αὕτη. Οὕτω καθίσταται φανερόν ὅτι τὰ αἷτια ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ τύχη τοῦ καπιταλισμοῦ ὡς οἰκονομικοῦ συστήματος δὲν εἶναι καθαρῶς οἰκονομικά, ἀλλὰ πολὺ γενικώτερα καὶ ἐπομένως ὁ προσδιορισμὸς καὶ ἡ ἐκτίμησις αὐτῶν ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια μιᾶς ὁσονδήποτε ἐπιτυχοῦς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως εἰς τὴν ὁποίαν περιορίζεται ὁ συγγραφεὺς.

Ἄνδρ. Ι. Σαουνᾶτσος

SOTIRIS AGAPITIDÈS (Docteur en Droit), *Le Corporatisme en Italie*, avec une préface de M. Willian Oualid, Professeur à la Faculté de Droit de Paris, Paris, Librairie Lipschutz, 1935.

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ κ. Ἀγαπητίδου ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν ἐν Ἰταλίᾳ συντεχνιακὴν¹ ὁργάνωσιν.

Ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται τὸ θέμα τοῦτο ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς. Ὡς ὅμως πολὺ ὀρθῶς σκέπτεται, ἡ οἰκονομία, ἀντιθέτως πρὸς τὴν κλασσικὴν ἀντίληψιν τῆς λεγομένης καθαρᾶς οἰκονομίας, δὲν ἀποτελεῖ αὐτόνομον κατηγορίαν ἀνεξάρτητον τῆς Ἠθικῆς καὶ τοῦ Δικαίου καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὰ οἰκονομικά ζητήματα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μελετῶνται μεμονωμένως καὶ αὐτοτελῶς. Τοῦτο δ' ἰσχύει κατὰ μείζονα λόγον προκειμένου περὶ τοῦ φασισμού, καθ' ὃν ἡ οἰκονομία εἶναι ὑποτεταγμένη εἰς τὴν πολιτικὴν. Πράγματι ἡ συντεχνιακὴ ὁργάνωσις ἀποτελεῖ μίαν οὐσιώδη, τοῦ πολιτικοῦ συστήματος τοῦ φασισμού, ὅψιν καὶ μέσον πραγμάτων αὐτοῦ ἐν τῷ οἰκονομικῷ πεδίῳ. Ἡ πολιτικὴ κατὰ ταῦτα τυγχάνει συνδεδεμένη πρὸς τὴν Ἠθικὴν—τοῦ ὅρου τούτου λαμβανομένου ὑπὸ εὐ-

1. Καίτοι ὁ ὅρος συντεχνία δὲν εἶναι ἐπιτυχής, μεταχειρίζομαι ἐν τούτοις τοῦτον, διότι ἔχει ἤδη εἰσαχθῆ παρ' ἡμῖν πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ Ἰταλικοῦ ὅρου «corporazione». Ὁ Γαλλικὸς ὅρος «corporatisme», ὃν μεταχειρίζεται ὁ συγγραφεὺς, ἔχει γενικῶς ἐπικρατήσει ἐν Γαλλίᾳ πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ Ἰταλικοῦ ὅρου «corporativismo».

ρεῖαν ἔννοιαν, ἥτις περιλαμβάνει καὶ τὸ Δίκαιον—καὶ ἐκ ταύτης ἐξαρτᾶται. Τὴν πραγμάτων δὲ τῆς Ἠθικῆς ἔχει ὡς οὐσιώδη σκοπὸν τὸ φασιστικὸν Κράτος, ὅπερ ὡς ἐκ τούτου ὀνομάζεται καὶ «ἠθικὸν Κράτος» *Stato etico*). Κατ' ἀκολουθίαν, οὐδὲν εἶδος ἀνθρωπίνης δράσεως, οὐδ' ἡ οἰκονομικὴ τοιαύτη, εἶναι δυνατόν κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην νὰ διαφύγῃ τῆς Κρατικῆς ἀρμοδιότητος. Τὸ Κράτος, λέγει ὁ Μουσσολίνι, «διεκδικεῖ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ πεδίου τῆς οἰκονομίας, περὶ ᾧ δὲ τὸν κρατικὸν ἄξονα περιστρέφονται ἅπασαι αἱ οἰκονομικαί, αἱ ἠθικαὶ καὶ αἱ πνευματικαὶ τοῦ Ἑθνους δυνάμεις». Τὸν χαρακτήρα δὲ τοῦτον κέκτηται καὶ ἡ διάταξις τοῦ Ἰταλικοῦ χάρτου τῆς ἐργασίας, καθ' ἣν τὸ Κράτος ὀρίζεται ὡς «ἐνότης ἠθική, πολιτική, οἰκονομική, ἥτις πραγματοποιεῖται ὁλοκληρωτικῶς ἐν τῷ φασιστικῷ Κράτει».

Ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω ὅρους ὁ συγγραφεὺς εὗρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην, ὅπως δώσῃ μεγάλην εὐρύτητα εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ. Οὕτως, ὅχι μόνον προτάσσει ἐν πρῶτον μέρος ὑπὸ τὸν τίτλον : ἡ συντεχνιακὴ οἰκονομία ἐν τῷ φασιστικῷ Κράτει, ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ ὁποίου πραγματεύεται γενικῶς περὶ τοῦ φασιστικοῦ Κράτους καὶ τῆς θεωρίας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει, ἐν ᾧ πραγματεύεται εἰδικώτερον περὶ τῆς συνδικαλιστικῆς καὶ συντεχνιακῆς ὁργανώσεως, ἐπανέρχεται εἰς τὰς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐκτεθείσας πολιτικὰς τοῦ συντεχνιακοῦ συστήματος προϋποθέσεις.

Πάντων τούτων καὶ μετὰ μίαν σύντομον εἰσαγωγήν, ἐν ᾗ σημειοῖ, ὅτι τὸ συντεχνιακὸν Κράτος ἔσχε καὶ ἐν Ἰταλίᾳ προδρόμους παλαιότερους τε καὶ προσφάτους καὶ ὅτι τὸ χαρακτηρίζον τὸν φασισμόν εἶναι ἡ προσπάθεια αὐτοῦ, ὅπως ἐκλέγῃ μεταξὺ τῶν διαφόρων συστημάτων τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, ἅτινα θεωρεῖ βιώσιμα, προτάσσει προκαταρτικὸν κεφάλαιον, ἐν ᾧ ποιεῖται σύντομον ἱστορικὴν ἐκθεσιν τῆς ἐν Ἰταλίᾳ φασιστικῆς ἐπαναστάσεως.

Κατὰ ταῦτα τὸ κύριον ἔργον τοῦ κ. Ἀγαπητίδη διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλα μέρη. Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει πραγματεύεται περὶ τῆς συντεχνιακῆς οἰκονομίας ἐν τῷ φασιστικῷ Κράτει, τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ ὁποίου ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἀφιερῶται εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ φασιστικοῦ Κράτους καὶ τῆς θεωρίας αὐτοῦ ἐν γένει. Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ μελετᾷ τὰς γενικὰς τρόπον τινὰ κοινωνικοπολιτικὰς ἀρχάς, ἐφ' ὧν τὸ Κράτος τοῦτο ἐδράζεται καὶ τὴν θέσιν, ἣν αἱ ἀρχαὶ αὗται ἔλαβον ἐναντι τῶν ἀρχῶν τῶν διαφόρων ἄλλων συστημάτων. Οὕτω π. χ. μελετᾷ τὴν σχέσιν τοῦ φασισμοῦ πρὸς τὸ φιλελεύθερον καὶ δημοκρατικὸν καθεστὼς καὶ πρὸς τὸν πρὸ τοῦ φασισμοῦ Ἰταλικὸν Ἑθνικισμόν, ἀναλύει τὴν σημασίαν, ἣν κέκτηται ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Χάρτης τῆς Ἐργασίας, τὴν θέσιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἐν τῷ φασιστικῷ Κράτει, τὴν θέσιν τοῦ συντεχνιακοῦ κοινοβουλίου, τοῦ φασιστικοῦ κόμματος, καὶ τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου.

Τὸ δεύτερον κεφάλαιον τοῦ πρώτου μέρους, πραγματεύεται περὶ τῆς συντεχνιακῆς οἰκονομίας. Ὁ συγγραφεὺς ἀνευρίσκει ὡς οὐσιώδη καὶ γενικὰ γνωρίσματα τῆς συντεχνιακῆς οἰκονομίας τὰ ἀκόλουθα : Τὸν οἰκονομικὸν ἐθνικισμόν, τὴν ἀρχὴν τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀλληλεγγύης, τὸν «παραγωγισμόν» καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀσκουμένου ἐν τῇ οἰκονομίᾳ συνεχοῦς καὶ συστηματικοῦ ἐλέγχου. Δι' ἕκαστον τῶν χαρακτήρων τούτων ἀφιερῶ εἰδικὸν τμήμα, ἐνθα ἀναπτύσσει καὶ τὰς ἐν τῇ πρακτικῇ οἰκονομικῇ ζωῇ τῆς Ἰταλίας ἐκφάνσεις αὐτῶν. Οὕτω προκειμένου περὶ τοῦ οἰ-

κονομικοῦ ἐθνικισμοῦ, μετὰ βραχεῖαν ἐξιστόρησιν τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐθνικιστικῶν ἰδεῶν ἐν τῇ πρὸ τοῦ φασισμού Ἰταλικῇ ἐπιστήμῃ, ἀναλύει τὴν τάσιν πολλῶν θεωρητικῶν, ὅπως ἀποδείξωσιν, ὅτι ἐν Ἰταλίᾳ ἐδημιουργήθη ἤδη, ἢ τοῦλάχιστον ὅτι εἶναι ἀνάγκη, ὅπως δημιουργηθῇ, εἰδικὸν οἰκονομικὸν ἐλατήριον, ἀντίθετον πρὸς τὸ ἀτομικιστικὸν τοιοῦτον τῆς κλασσικῆς οἰκονομίας, ὅπερ ὀνομάζουσι «κορπορατιβιστικὴν συνείδησιν». Ποιεῖται τὴν διάκρισιν μεταξὺ τοῦ κλασσικοῦ οἰκονομικοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τῆς ἐθνικιστικῆς οἰκονομικῆς ἀντίληψεως τοῦ φασισμού καὶ ἀναφέρει ὡς ἐκφάνσεις ταύτης τὴν ἐνίσχυσιν τῶν τάσεων τοῦ λαοῦ πρὸς αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, τὴν ἔχθραν τοῦ φασισμού ἐναντίον τῆς μεταναστεύσεως, τὸν πόθον πρὸς οἰκονομικὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν συμφώνως πρὸς τὰς ἐθνικὰς βλέψεις ρύθμισιν τῆς Ἰταλικῆς τελωνειακῆς πολιτικῆς. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀλληλεγγύης, ἐκθέτει τὸν ἀγῶνα τοῦ φασισμού ἐναντίον τῆς ἀρχῆς τῆς πάλης τῶν τάξεων καὶ τὴν ἀντικατάστασιν ταύτης ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς συνεργασίας ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν, ἣν προσπαθεῖ ὁ φασισμός νὰ ἐπιτύχῃ διὰ διαφόρων μέσων. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν «παραγωγισμόν», ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει διὰ μακρῶν τὴν ὑπὸ τοῦ Χάρτου τῆς Ἐργασίας καθιερωθεῖσαν φασιστικὴν ἀντίληψιν, καθ' ἣν ἡ ἐργασία ἀποτελεῖ κοινωνικὸν καθῆκον, ἀντίληψιν ἄλλως τε, ἣν δὲν ἔσχε πρῶτος ὁ φασισμός· ἀναφέρει δὲ σειρὰν ὅλην δραστηκῶν μέτρων, ἅτινα ὁ φασισμός ἔλαβε πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν τῆς χώρας δυναμιכוτήτων, ἀφιερῶν εἰδικὰς παραγράφους εἰς τὴν γεωργικὴν πολιτικὴν, εἰς τὰ ἔργα πρὸς παραγωγικὴν ἐκμετάλλευσιν μεγάλων περιφερειῶν, εἰς τὴν μάχην τοῦ σίτου, εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν τραπεζῶν κλπ. Ὅσον ἀφορᾷ τέλος εἰς τὸν χαρακτῆρα, ὃν συνιστᾷ ἡ ἀρχὴ τῆς ἡλεγμένης οἰκονομίας, ἀναλύει διὰ μακρῶν, διατὶ ἡ συντεχνιακὴ οἰκονομία παρουσιάζεται ὡς μορφή διευθυνομένης οἰκονομίας, ἀφιεροῖ δὲ εἰδικὰς παραγράφους διὰ τὰ ζητήματα τῆς ιδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας, ὡς κοινωνικοῦ καθήκοντος, ἔνθα ἀναπτύσσει, ὅτι ἀμφότεραι αὐταί, κατὰ τὴν φασιστικὴν ἀντίληψιν, δέον, ὅπως τείνωσιν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς κοινωνικῆς ὁλότητος καὶ εἰς τὴν εὐόδωσιν τῶν ἀμέσων καὶ ἀπωτέρων τοῦ Κράτους σκοπῶν :

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦσι προϋποθέσεις τῆς λειτουργίας τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ συνδικαλιστικοῦ καὶ συντεχνιακοῦ συστήματος, περὶ τῆς ὁργανώσεως τῶν ὁποίων διεξοδικὴν πραγματεύσιν περιλαμβάνει τὸ δεῦτερον μέρος τοῦ ἐνταῦθα ἀναλυομένου ἔργου τοῦ κ. Ἀγαπητίδη.

Τὸ δεῦτερον τοῦτο μέρος ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο κεφάλαια : Τὸ πρῶτον κεφάλαιον πραγματεύεται περὶ τῆς συνδικαλιστικῆς ὁργανώσεως. Ἐν τούτῳ ὁ συγγραφεὺς μετὰ βραχεῖαν ἀνάλυσιν τοῦ φασιστικοῦ συνδικαλισμοῦ, ὃν συγκρίνει πρὸς τὸν πρὸ αὐτοῦ ἐν Ἰταλίᾳ τοιοῦτον καὶ διαστέλλει ἀπὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ λεγομένου συνδικαλισμοῦ, φθάνει εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ βασικοῦ νόμου τοῦ 1926 καὶ εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ 1934 τροποποιήσεις αὐτοῦ. Ἐν συνεχείᾳ ἐκθέτει τὰ μέσα πρὸς πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν τοῦ φασιστικοῦ συνδικαλισμοῦ, ἅτινα εἶναι : ἡ συλλογικὴ σύμβασις ἐργασίας, ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἀπεργίας καὶ τοῦ lock-out καὶ ἡ ὑπὸ τῶν διὰ κανονιστικῆς ἐξουσίας πεπρωκισμένων δικαστηρίων ἐργασίας ρύθμισις τῶν συλλογικῶν διαφορῶν. Περαινεῖ δὲ τὸ κεφάλαιον τοῦτο διὰ μιᾶς μελέτης περὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἔργου τοῦ φασισμού.

Τὸ τελευταῖον κεφάλαιον πραγματεύεται περὶ τῆς συντεχνιακῆς ὀργανώσεως. Ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι τοῦ κεφαλαίου τούτου συγκρίνει τὴν συνδικαλιστικὴν πρὸς τὴν συντεχνιακὴν φάσιν τῆς φασιστικῆς ὀργανώσεως. Ἀναλύει τὸν νόμον τῆς 5 Φεβρ. 1934 «περὶ συστάσεως καὶ λειτουργίας τῶν συντεχνιῶν» ὡς καὶ τὰ διατάγματα τοῦ Μαΐου τοῦ 1934 περὶ δημιουργίας 22 συντεχνιῶν· ἐν τελευταίᾳ δὲ παραγράφῳ τοῦ τμήματος τούτου συγκρίνει τὰς φασιστικὰς συντεχνίας πρὸς τὰ κοινὰ συνδικᾶτα, πρὸς τὰ μικτὰ συνδικᾶτα, πρὸς τὰς συντεχνίας τοῦ μεσαίωνα καὶ πρὸς τὰ καρτέλ. Ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ τελευταίῳ τμήματι τοῦ κεφαλαίου τούτου, ὅπερ ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὰ λοιπὰ συντεχνιακὰ ὅργανα, πραγματεύεται περὶ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Συντεχνιῶν, περὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Συντεχνιῶν, περὶ τῶν Ἐπαρχιακῶν Συμβουλίων τῆς συντεχνιακῆς οἰκονομίας καὶ περὶ τῶν διασυνδικαλιστικῶν Ἐπιτροπῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κατανοεῖ τις εὐκόλως τὸν ὄγκον τῆς ἐργασίας, ὃν προϋποθέτει μία τοσοῦτον εὐρεῖα μελέτη, καὶ τὰς δυσκολίας, αἷς ὁ συγγραφεὺς κατῴρθωσε νὰ ὑπερνικήσῃ. Αἱ δυσκολίαι δὲ αὗται τυγχάνουσι τοσοῦτον μεγαλύτεραι, καθ' ὅσον ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἔχουσι γραφῇ τόσον ἐν Ἰταλίᾳ ὅσον καὶ ἀλλαχοῦ ἄπειραι μελέται, ὧν μέγιστον μέρος ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἔργου τούτου, ὅτι ἔχει μελετήσῃ ὁ συγγραφεὺς. Ἡ μελέτη μάλιστα τῶν συγγραφῶν τούτων ἐνέχει πλείστας ὅσας δυσκολίας, καθόσον ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν συγγραφῶν, πολλὰ τυγχάνουσι συγγράμματα προπαγάνδας, ἄλλαι δ' ἀντιθέτως συγγράμματα πολεμικῆς. Ἀλλὰ καὶ τῶν πρώτων ἡ μελέτη καθίσταται δυσχερὴς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι πλείστοι τῶν συγγραφέων τούτων ἐν τῇ φροντίδι αὐτῶν, ὅπως δώσωσι θεωρητικὴν τοῦ συντεχνιακοῦ Κράτους θεμελίωσιν, προσπαθοῦσιν ὅπως προσαρμόσωσι τὴν περὶ συντεχνιακοῦ Κράτους θεωρίαν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν ἰδίων αὐτῶν θεωρητικῶν συστημάτων. Ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι πρόκειται περὶ θεσμῶν, οἵτινες ἰδίᾳ καθ' ἣν ἐποχὴν ἐγράφετο τὸ ἔργον τοῦτο, εὐρίσκοντο καὶ εὐρίσκονται ἔτι ἐν διαρκείᾳ ἐξελίσκει, ἀποτελεῖ δυσκολίαν οὐχὶ μικροτέραν τῶν προηγουμένων.

Ὁ συγγραφεὺς ὁμῶς ὑπερενίκησε τὰς δυσκολίας ταύτας, εἰς αἷς συνήθως προσκρούουσιν οἱ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας ἐπιχειροῦντες τὴν μελέτην τοῦ φασισμού. Τοῦτο δ' ὀφείλει εἰς τὴν λαμπρὰν ιδέαν, ἣν ὁ κ. Ἀγαπητίδης ἔσχεν ὅπως μελετήσῃ τὸ θέμα αὐτοῦ ἐπὶ τόπου. Μεταβὰς εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐργασθεὶς σοβαρῶς κατῴρθωσε νὰ γνωρίσῃ τοὺς κυριωτέρους ἐν Ἰταλίᾳ συγγραφεῖς, νὰ κατανοήσῃ τὰς θεωρητικὰς ἐκάστου γενικὰς κατευθύνσεις καὶ νὰ μελετήσῃ οὕτω μετ' ἐπιγνώσεως τὰς περὶ φασισμού μελέτας ἐκάστου. Ἐν Ἰταλίᾳ ἠδυνήθη νὰ ἀνέυρῃ καὶ χρησιμοποιήσῃ τὰς καλύτερας ἐπὶ τοῦ φασισμού μελέτας καὶ νὰ προσανατολισθῇ ἐν μέσῳ τοῦ λαθυρίνου τῶν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ φασιστικοῦ καθεστῶτος διατυπωθεῖσιν ποικίλων θεωρητικῶν διχογνωμιῶν. Συνεζήτησε μετὰ τῶν ἐγκυρωτέρων θεωρητικῶν καὶ πολιτικῶν τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας, συνέγραψε δὲ τὴν μελέτην αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ πρὸ μικροῦ ἀποθανόντος μεγάλου Ἰταλοῦ οἰκονομολόγου καὶ κοινωνιολόγου Roberto Michels. Θεωρῶ δὲ καθῆκον μου νὰ ἀνοίξω ἐνταῦθα μικρὰν παρένθεσιν, διὰ νὰ πιστοποιήσω, ὅτι ὁ Καθηγητὴς Michels, ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ ὁποῦ ὁ κ. Ἀγαπητίδης ἔθεσε τὸ χειρόγραφον τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, μοὶ ἐξεφράσθη ὑπὲρ τῆς ἐργασίας ταύτης διὰ τῶν κολακευτικωτέρων ἐκφράσεων. Ἐκτὸς τῶν

άνωτέρω ὁ κ. Ἀγαπητίδης παρηκολούθησε καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν λειτουργίαν τῶν διαφόρων φασιστικῶν θεσμῶν.

Ἡ ἐργασία αὕτη τοῦ κ. Ἀγαπητίδη, ἐκτὸς τῆς μεγάλης ἐνημερότητος τόσον ἀπὸ ἀπόψεως νομοθεσίας ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως βιβλιογραφίας κέκτηται καὶ πλεῖστα ὅσα ἄλλα πλεονεκτήματα, ὧν τὰ κυριώτερα θεωροῦμεν τὰ ἀκόλουθα: Ἐν πρώτοις προσπαθεῖ νὰ κάμῃ τελείως ἀντικειμενικὴν μελέτην τοῦ ζητήματος, πρᾶγμα οὐχὶ σύνηθες καὶ οὐχὶ τόσον εὐκὸλον προκειμένου περὶ θεμάτων, ἅτινα εἶναι φύσεως ὅπως προκαλέσωσιν ἐνθουσιασμούς, ἢ ἀντιθέτως ὅπως προσκρούσωσιν εἰς τὰς ἀτομικὰς τῶν μελετητῶν πεποιθήσεις. Ἐν τῇ φροντίδι αὐτοῦ δὲ ταύτῃ, ὅπως εἶναι ἀντικειμενικός, ὀφείλεται καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἐν ἐκάστῳ ἐξενεγκομένῳ ἰσχυρισμῷ προσπαθεῖ κατὰ τὸ δυνατόν νὰ παραπέμπῃ εἰς τὰς γνώμας τῶν διαφόρων συγγραφέων. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν παραπεμπτικὴν ταύτην ἐργασίαν εἶναι ἄξιος ἐπαίνου διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν συγγραφέων, οὓς ἐπικαλεῖται. Προτιμᾷ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες τυγχάνουσιν οἱ μᾶλλον ἔγκυροι καὶ οἱ μᾶλλον ὀρθόδοξοι, χωρὶς ἐν τούτοις, ἐκεῖ, ἔνθα εἶναι τοῦτο ἀναγκαῖον νὰ παραλείπῃ τὴν ἔκθεσιν καὶ τῶν ἀντιφρονούντων.

* Ἀξίον ἰδιαίτερας μνείας εἶναι ὅτι συχνάκις ὁ συγγραφεὺς ἀντιπαρβάλλει τὸ φασιστικὸν συντεχνιακὸν καθεστῶς πρὸς τὰ διάφορα ἄλλα οἰκονομικὰ συστήματα ὡς π.χ. πρὸς τὸν οἰκονομικὸν φιλελευθερισμόν, πρὸς τὸν σοσιαλισμόν καὶ τὰς ὑποδιακρίσεις αὐτοῦ.

Ἐν ἄλλο ἐπίσης οὐσιῶδες πλεονέκτημα τῆς ἐργασίας ταύτης εἶναι ἡ σαφήνεια τῆς ἐκφράσεως καὶ ἡ ἀκριβολογία.

Εἶναι ἐπομένως καθ' ὅλα δεδικαιολογημένος ὁ ὠραῖος πρόλογος, ὃν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ προτάσσει ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων κ. Oualid, ὡς καὶ εὐμενέσταται κρίσεις, ἅς τὸ ἔργον τοῦτο ἐπέσυρε τόσον ἐν Γαλλίᾳ, ὅσον καὶ ἐν Ἰταλίᾳ.

Δι' ὅλους τούτους τοὺς λόγους συνιστῶ ἐνθέρμως τὴν μελέτην τῆς ἐργασίας ταύτης τοῦ κ. Ἀγαπητίδη εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ λάβωσι σαφὴ ἰδέαν τῆς συνδικαλιστικῆς καὶ συντεχνιακῆς ὁργανώσεως ἐν Ἰταλίᾳ ἀπὸ τε θεωρητικῆς καὶ ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως.

Νικόλαος Δ. Κούμαρος

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ι. ΔΕΛΙΒΑΝΗ : Ἡ σχέσις ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος. Σελ. ΙΒ' + 240. Ἀθῆναι, τύποις Πυρσοῦ Α.Ε. 1935.

Ἡ μεταπολεμικὴ περίοδος, περίοδος ἀδιακόπων νομισματικῶν πειραματισμῶν, ἦτο φυσικὸν νὰ εἶνε πλουσία εἰς μελέτας πραγματευομένας διάφορα ζητήματα τοῦ κλάδου τούτου τῆς οἰκονομικῆς. Καὶ ἐν Ἑλλάδι, χώρα κατ' ἐξοχὴν ἀνωμάλων νομισματικῶν ἐξελίξεων, τὰ ζητήματα ταῦτα ἔτυχον τοῦ πρέποντος χειρισμοῦ ὑπὸ πλειάδος ὅλης διαπρεπῶν ἐπιστημόνων.

Ἡ σχέσις μεταξὺ ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, ἣν πραγματεύεται ὁ κ. Δελιβάνης, ἐν τῇ ὑπὸ ἀνάλυσιν μελέτῃ του, ἀποτελεῖ ἴσως τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον πρόβλημα τόσον τῆς θεωρητικῆς

δσον καὶ τῆς ἐφηρμοσμένης οἰκονομικῆς. Ὁ σ. εἰς τὸ Αον μέρος τοῦ βιβλίου του μελετᾷ τὰς ἐπὶ τοῦ προβλήματος ἐξενεχθείσας θεωρίας, εἰς δὲ τὸ Βον τὴν ἀπὸ τοῦ 1931 μέχρι τέλους τοῦ 1934 ἐξέλιξιν τῆς σχέσεως μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος ἐν Ἀγγλίᾳ, Ἑν. Πολιτείαις, Αὐστρίᾳ, Ἑλλάδι καὶ Δανίᾳ καὶ ζητεῖ ν' ἀνεύρῃ, μὲ θαυμαστὴν ὄντως ἀντικειμενικότητα, ποίων θεωριῶν ἢ πρόσφατος νομισματικὴ ἱστορία ἀποτελεῖ ἐπίρρῳσιν.

Τὰς ἐπὶ τοῦ προβλήματος σπουδαιότερας τῶν θεωριῶν ὁ κ. Δελιβάνης κατατάσσει εἰς πέντε, ἦτοι: 1) Τὴν ποσοτικὴν, 2) τὴν θεωρίαν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν, 3) τὴν θεωρίαν τῆς ἰσοτιμίας τῶν ἀγοραστικῶν δυνάμεων, 4) τὴν θεωρίαν τοῦ εἰσοδήματος καὶ 5) τὴν ψυχολογικὴν θεωρίαν. Βεβαίως πᾶσα κατάταξις θεωριῶν ἐνέχει τι τὸ αὐθαίρετον, πλὴν ἡ ὑπὸ τοῦ σ. γενομένη ἀποδεκτὴ κατάταξις τῶν θεωριῶν ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος—παρομοία πρὸς τὴν συνήθως εἰς συναφῇ ἔργα ἀκολουθουμένην—εἶναι ἴσως ἡ παρουσιάζουσα τὰ ὀλιγώτερα ἐλαττώματα καὶ μολονότι ἡ ἐπακολουθοῦσα ἀνάπτυξις τῶν καθ' ἕκαστον θεωριῶν, εἶνε ἴσως ὑπὲρ τὸ δέον συνοπτικὴ, ἀποτελεῖ ἐπαρκῆ θεωρητικὴν βάσιν διὰ τὴν ἔρευναν, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Δελιβάνη.

Ἴσως ἡ θεωρητικὴ ἀνασκόπησις τοῦ πρώτου τούτου μέρους νὰ ἐκέρδιζε καὶ εἰς ἐνδιαφέρον καὶ εἰς χρησιμότητα ἐὰν ὁ σ. ἀντὶ νὰ περιορισθῇ εἰς ἀδρομερῇ ἀνασκόπησιν τῶν κυριωτέρων ἐπὶ τοῦ θέματος θεωριῶν ὑπὸ μᾶλλον ἀπλουστευμένην μορφήν, ἐπεχειρεῖ μίαν, οὕτως εἰπεῖν, ἀναχώνουσιν τούτων, καταδεικνύων π.χ. ὅτι μερικαὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ἀποτελοῦν ἢ συμπλήρῳσιν τινῶν ἐκ τῶν παλαιότερων θεωριῶν. Οὕτω εἰς τὰ νεώτερα ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἔργα οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ ἡ ἀπλουστευμένη κλασσικὴ ποσοτικὴ θεωρία, ἀλλὰ πάντοτε οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὴν περιλαμβάνουν εἰς τὴν ἔννοιάν της καὶ στοιχεῖα τῆς «ψυχολογικῆς θεωρίας», οὐδέποτε δὲ παραμελοῦν τὴν ἔρευναν τῶν σχέσεων μεταξὺ ποσοῦ κυκλοφορίας - εἰσοδήματος - τιμῶν. Οὕτω, βεβαίως, ἡ ποσοτικὴ θεωρία χάνει τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῆς αἵγλην, ὥς ἐξηγοῦσα μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας τὰς σχέσεις μεταξὺ ποσοῦ κυκλοφορίας καὶ ἐπιπέδου τιμῶν, πίπτουσα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λοιπῶν θεωριῶν, αἵτινες ἀπλῶς «τάσεις» ἐξηγοῦσιν, πλὴν οὕτω κερδίζει εἰς χρησιμότητα καὶ εἰς εὐρύτητα ἀπόψεων.

Ὁ πόλεμος πλείστων ἐκ τῶν κορυφαίων οἰκονομολόγων—ἰδίᾳ Γάλλων καὶ Γερμανῶν—ἐναντίον τῆς κλασσικῆς ποσοτικῆς θεωρίας, φρονοῦμεν ὅτι ἀποτελεῖ ἐν πολλοῖς σκιαμαχίαν. Ἐὰν ἡ ποσοτικὴ θεωρία ἐπήρκει προπολεμικῶς—ὑπὸ τὴν ἀπλουστευμένην αὐτῆς μορφήν—ὅπως ἐξηγεῖ τὰ σχετικῶς ἀπλᾶ νομισματικὰ φαινόμενα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἡ αἵρεσις «τῶν λοιπῶν στοιχείων μὴ μεταβαλλομένων» εἶχε τότε κάποιαν ἀξίαν, εἰς τὴν πολύπλοκον μεταπολεμικὴν νομισματικὴν ἱστορίαν ἢ ἀπλουστευμένη αὕτη ποσοτικὴ θεωρία δὲν θὰ ἠδύνατο ἀσφαλῶς οὐδεμίαν ἐξήγησιν νὰ δώσῃ. Πλὴν, ὥς παρατηρεῖ ὁ J. M. Keynes, οὕσα θεωρία περιέχουσα βάσιν ἀληθῆ, ἤρκεσε ν' ἀναπτυχθῇ καταλλήλως διὰ νὰ περιλάβῃ τὴν πληθὺν ἐκείνην τῶν στοιχείων, ἅτινα προπολεμικῶς ἔπαιζον ἀσημαντον ρόλον καὶ οὕτω δυνηθῇ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ πολύπλοκα σύγχρονα νομισματικὰ φαινόμενα. Ἵνα δὲ καταδειχθῇ μὲ πόσῃν εὐρύτητι οἱ ὁπαδοὶ τῆς ποσοτικῆς θεωρίας ἀντιλαμβάνονται τὸ περιεχόμενόν της, ἀρκεῖ νὰ

ἀναφέρωμεν τὴν ἐξῆς φράσιν τοῦ διαπρεποῦς Γάλλου καθηγητοῦ κ. Clement Colson (Cours, τόμ. 4ος, Κεφ. 2ον, σελ. 558-9) «ἡ συμβολὴ τῶν ἰσχυροτέρων πολεμιστῶν τῆς θεωρίας ταύτης εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διαφώτισιν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς ὑπῆρξε σημαντική, θὰ ἦτο ὅμως ἔτι μεγαλύτερα ἂν μὴ οἱ ἐπιστήμονες οὗτοι προσεπάθουν νὰ παρουσιάσουν ὡς νέας θεωρίας, ἀπλῶς νέας πολυτίμους διασαφήσεις τὰς ὁποίας ἐπέφερον εἰς τὴν ποσοτικὴν θεωρίαν».

Τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ ἐφ' ὅσον παραδεχθῇ τις τὴν ἄποψιν ὅτι δὲν ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς ποσοτικῆς θεωρίας ἡ ἀρχὴ ὅτι πάντοτε ἡ ποσότης τοῦ κυκλοφοροῦντος νομίσματος εἶναι ἡ αἰτία καὶ αἱ μεταβολαὶ τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν ἀποτέλεσμα (οὕτω Colson ib, καὶ J. M. Keynes Monnetans Reform Κεφ. III καὶ ἰδίᾳ σελ. 41-42, ἐξ ἄλλου σπανίως πλέον ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς ποσότητος τοῦ κυκλοφοροῦντος νομίσματος καὶ τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν εἶναι ἄμεσος) δὲν βλέπομεν κατὰ πόσον ἡ σύγχρονος θεωρία καὶ πρᾶξις ἀνέτρεψαν τὴν ἀξίαν τῆς ποσοτικῆς θεωρίας. Ὡς ὀρθώτατα παρατηρεῖ ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς A. C. Pigou (βλ. Keynes op. cit. σελ. 74 καὶ τοῦ αὐτοῦ Treatise t. I. σελ. 138). «Ἡ ποσοτικὴ θεωρία συχνάκις ὑπερασπίζεται καὶ πολεμεῖται ὡς ἂν ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὠρισμένας προτάσεις, αἵτινες δέον νὰ εἶναι ἢ ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς. Ἀλλ' ἐν τοῖς πράγμασιν οἱ τύποι, οἱ χρησιμοποιοῦμενοι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς τῆς θεωρίας δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο ἀπὸ μέσα διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ συναρμολογήσωμεν μὲ σχετικὴν τάξιν τὰς κυριωτέρας αἰτίας ὑπὸ τῶν ὁποίων ἡ ἀξία τοῦ νομίσματος προσδιορίζεται». (Καὶ παρ' ἡμῖν ὁ καθ. Ζολώτας εὐρύνει τὰς περιπτώσεις ἐφαρμογῆς τῆς Ποσοτικῆς Θεωρίας, ὅρα ἰδίως ἄρθρον του ἐν Ἀρχεῖῳ Καλλιτσουνάκη, 1927).

Ὅπως δὲποτε, ὑπὸ τινὰ τῶν νεωτέρων αὐτῆς διατυπώσεων, ἡ Ποσοτικὴ Θεωρία ἀποτελεῖ πάντοτε τὴν κρατοῦσαν ἐξήγησιν διὰ τὰς μεταβολὰς τῆς ἀγοραστικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, συνδυαζομένη δὲ μὲ τὴν θεωρίαν τῆς ἰσοτιμίας τῶν ἀγοραστικῶν δυνάμεων—ἐξηγοῦσαν τὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος εἰς τὴν συναλλαγματικὴν ἀγορὰν—ἀποτελεῖ ἴσως τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῇ ἐπιστῇ σύμπλεγμα ἐξηγήσεως τῶν σχέσεων μεταξὺ «ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος». Ὅσον δὲ ἄδικοι εἶναι αἱ συνήθεις ἐπικρίσεις κατὰ τῆς ποσοτικῆς θεωρίας τόσον φρονούμεν ὅτι εἶνε καὶ αἱ πλείστα τῶν διατυπωμένων ἀντιρρήσεων κατὰ τῆς θεωρίας τῆς ἰσοτιμίας τῶν ἀγοραστικῶν δυνάμεων, ἧτις νοουμένη μᾶλλον ὡς **ισορροπία** ἀγοραστικῶν δυνάμεων καὶ λαμβάνουσα ὑπ' ὅψιν τόσον ποιοτικούς ὅσον καὶ ποσοτικούς παράγοντας, ἀποφεύγει τὰς πλείστας τῶν ἐπικρίσεων περιλαμβάνουσα ἐν πολλοῖς καὶ αὐτὴν τὴν ψυχολογικὴν θεωρίαν—ἐξ ἄλλου μήπως ὅλαι αἱ θεωρίαι τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας δὲν εἶναι ψυχολογικαί, ὡς μελετῶσαι τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ἐν σχέσει πρὸς τὴν ψυχικὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου ; Βλ. σχετικῶς καὶ Amonn : Objekt und Grundbegriffe der theoretischen Nationalökonomie—ἐφ' ὅσον καὶ ἡ θεωρία τῆς ἰσοτιμίας τῶν ἀγοραστικῶν δυνάμεων παραδέχεται περιπτώσεις καθ' ἃς εἶναι δυνατόν ἡ ἐξωτερικὴ ἀξία τοῦ νομίσματος νὰ ἐπηρεάζῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν αὐτοῦ.

Ἡ βραχεῖα αὕτη ἀνάπτυξις, ἀπολύτως ἀνεπαρκὴς ὅπως παράσχῃ τὴν ἀκριβῆ εἰκόνα τῶν νεωτέρων διατυπώσεων τῆς τε ποσοτικῆς καὶ τῆς θεωρίας τῆς ἰσότητος τῶν ἀγοραστικῶν δυνάμεων—διατυπώσεων, αἵτινες

ἀσφαλῶς δὲν διακρίνονται ἐπὶ ἀπλότητι—δὲν εἶχε σκοπὸν εἰ μὴ νὰ ὑποδείξη ὅτι αἱ συνήθως ἀποτεινόμεναι κατ' αὐτῶν κριτικαὶ προϋποθέτουν ὅτι ἀποδίδεται ἐξαιρετικῶς στενὴ καὶ ἀπλουστευμένη ἔννοια εἰς αὐτάς, ἔννοια ἣτις ἔπαυσεν ἀπὸ πολλοῦ ν' ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς νεωτέροις ὑποστηρικταῖς τῶν θεωριῶν τούτων.

* * *

Ὅπως δὴποτε, ὁ κ. Δ. προτιμήσας νὰ ἐκθέσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος θεωρίας χωριστά, ἀπέφυγε νὰ τονίσῃ τὰς ὁμοιότητας ἃς παρουσιάζουν, προτιμήσας νὰ δώσῃ ἔμφασιν εἰς τὰς μεταξὺ αὐτῶν διαφοράς, εἶνε δὲ ἀξιοθαύμαστος ἡ ἀμεροληψία μεθ' ἧς ἐκθέτει τὰς ἐπικρίσεις εἰς ἃς ἔδωκε λαβὴν ἐκάστη τῶν θεωριῶν τούτων, κατορθόνων νὰ περατώσῃ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν, χωρὶς νὰ λάβῃ θέσιν ὑπὲρ οὐδεμιᾶς, πρᾶγμα τὸ ὅποιον αὐξάνει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου ὅταν εἰσέρχεται εἰς τὸ 2ον μέρος τοῦ βιβλίου, ὅπου ὁ σ. ἐξετάζει, μὲ τὴν αὐτὴν ἀμεροληψίαν, κατὰ πόσον δύνανται αἱ ἤδη ἀναπτυχθεῖσαι θεωρίαι νὰ ἐξηγήσουν τὰς διακυμάνσεις τῶν τιμῶν καὶ συναλλάγματος εἰς τὰ ὡς ἄνω πέντε κράτη ἀπὸ τοῦ 1931 - 34.

Οὕτω ὁ σ. δίδει διαδοχικῶς τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν οἰκονομιῶν τῆς Ἀγγλίας, Ἑν. Πολιτειῶν, Αὐστρίας, Ἑλλάδος καὶ Δανίας ἀπὸ τοῦ 1925 καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐξετάζει δι' ἐκάστην τῶν οἰκονομιῶν τούτων τὴν ἐξέλιξιν τῶν στοιχείων ἐκείνων ἐφ' ὧν βασιζονται αἱ ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐκτεθεῖσαι θεωρίαι. Δι' ἕκαστον τῶν πέντε κρατῶν ἐρευνᾷ κατὰ σειράν α) τὴν ἐξέλιξιν τῆς πιστωτικῆς αὐτοῦ κυκλοφορίας, ἐν σχέσει πρὸς τὰ διδάγματα τῆς ποσοτικῆς θεωρίας, β) τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὰ διδάγματα τῆς θεωρίας τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν, γ) τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας ἐκάστου νομίσματος, ἐν σχέσει πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ἰσοτιμίας τῶν ἀγοραστικῶν δυνάμεων, δ) τὴν ἐξέλιξιν τῶν εἰσοδημάτων, ἐν σχέσει πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ εἰσοδήματος καὶ ε) τοὺς ψυχολογικοὺς παράγοντας, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ψυχολογικὴν θεωρίαν.

Πρὸς ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων ὁμοῦς ὁ σ. ἔχει ἀνάγκην νὰ συγκρίνῃ τὴν ἐξέλιξιν τῶν στοιχείων τούτων πρὸς τὴν ἐξέλιξιν παρομοίων στοιχείων, ἄλλης χώρας καὶ μάλιστα χώρας νομίσματος σταθερᾶς ἐσωτερικῆς ἀξίας, χρυσοῦ κανόνος, διότι πολλάκις ἡ σύγκρισις μεταξὺ δύο νομισμάτων κυμαινομένων θὰ καθίστατο πρακτικῶς δυσχερεστάτη ἂν μὴ ἀδύνατος. Ἐξ ἄλλου μία χώρα χρυσοῦ νομίσματος ὑποτίθεται ὅτι ἐκπροσωπεῖ—ἐντὸς ὀρισμένων ὁρίων—τὸ διεθνὲς ἐπίπεδον τῶν τιμῶν. Πλὴν δυστυχῶς κατὰ τὴν περίοδον καθ' ἣν ὁ κ. Δ. ἔχει ἀνάγκην ν' ἀντιπαραβάλλῃ τὰ ὡς ἄνω στοιχεῖα, πρὸς ἔλεγχον τῶν θεωριῶν, αἱ ἐλάχισται ἀπομείνανσαι χώραι χρυσοῦ κανόνος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐκπροσωποῦσαι ὅπως δὴποτε ἐν διεθνὲς ἐπίπεδον τιμῶν, διότι ὁ χρυσοῦς κανὼν, ἐφ' ὅσον ἀπολαύει ὅσον περιορισμένης ἐφαρμογῆς ἀπῆλανε κατὰ τὴν τελευταίαν τριετίαν, χάνει τελείως τὸν διεθνῆ αὐτοῦ χαρακτήρα. Ἐὰν δὲ εἰς τοῦτο προστεθοῦν καὶ οἱ, κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον, εἰς εὐρυτάτην κλίμακα ἐπιβληθέντες περιορισμοὶ ἐπὶ τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν, πείθεται κανεὶς ὅτι τὸ περιθώριον ἐρεῦνης ἐπὶ τῆς ἐπαληθεύσεως εἰμῇ

τῶν θεωριῶν τούτων καθίσταται στενότατον, δεδομένου ὅτι πᾶσαι αἱ ὥς ἄνω θεωρίαι προϋποθέτουν ὑπαρξιν ἐνὸς συστήματος ἰσορροπίας διεθνῶν τιμῶν, ἀνυπάρκτου ὑπὸ τοὺς περιορισμοὺς τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων τῶν τελευταίων ἐτῶν.

Ὁ κ. Δ. λαμβάνων ὑπ' ὄψιν του τὰς δυσχερείας αὐτάς, ἀλλὰ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ εὔρῃ ἄλλην λύσιν, συγκρίνει τὰ ὥς ἄνω στοιχεῖα πρὸς τὰ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐξάγει μὲ ἀρκετὴν διστακτικότητα τὰ συμπεράσματά του, ἀφ' ἐνὸς μὲν ὥς πρὸς τοὺς λόγους οἵτινες προυκάλεσαν τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ χρυσοῦ κανόνος ἐκ μέρους τῶν πέντε τούτων νομισμάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὥς πρὸς τὰς αἰτίας αἵτινες ἐξηγοῦν τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς τε ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς ἀξίας τῶν νομισμάτων τούτων.

Ἐπὶ μιᾷ ἐκάστης περιπτώσεως ὁ κ. Δ. ἐρευνᾷ συμφώνως πρὸς τὰς προβλέψεις ποίας ἐκ τῶν εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς μελέτης του ἐκτεθεισῶν θεωριῶν, ἐξελείχθησαν τὰ πράγματα καὶ εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν περιπτώσεων εὐρίσκει ὅτι, πλείονες τῆς μιᾷς θεωρίας εἶνε εἰς θέσιν νὰ παράσχουν τὴν ἀναγκαίαν ἐξήγησιν. Πλὴν εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι οὐδεμία—ἐκτὸς ἴσως τῆς ψυχολογικῆς—ἐκ τῶν θεωριῶν τούτων ἐξηγεῖ ὅλας τὰς περιπτώσεις. Τὸ συμπέρασμα βεβαίως τοῦτο—ἐνδεικτικὸν τῆς ἀμεροληψίας μὲ τὴν ὁποίαν ὁ σ. ἐχειρίσθη τὸ ζήτημα—δύναται, ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὥς ἀποδεικνύον τὸ ἀβάσιμον ὅλων τῶν ἐξενεχθεισῶν θεωριῶν.

Ἡ ποσοτικὴ θεωρία οὐδεμιᾷς τῶν περιπτώσεων δύναται νὰ παράσχω ἐπαρκῇ ἐρμηνείαν καὶ τοῦτο ἔνεκα τῆς ἐξαιρετικῆς στενῆς ἐννοίας τὴν ὁποίαν τῆς ἀποδίδει ὁ σ. Ἐὰν ὁ κ. Δ., ἀντὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὸ σύστημα τῆς αὐστηρᾶς διακρίσεως τῶν θεωριῶν τούτων, προσεπάθει ποίαν τινα ἀναχώνουσιν αὐτῶν, ἴσως νὰ ἔφθανε εἰς συμπεράσματα ὀλιγώτερον ἀρνητικά, μολονότι, ὁμολογουμένως, ἡ ἐργασία του θὰ ἔχανε κάπως τὸν χαρακτήρα τῆς αὐστηρᾶς ἀμεροληψίας μεθ' ἧς ἐξετάζονται αἱ διάφοροι θεωρίαι.

Παρὰ τὰς ἐπιφυλάξεις αὐτάς ἡ ἐργασία τοῦ κ. Δ., ἐπὶ ἐνὸς τῶν μᾶλλον φλεγόντων, ὅσον καὶ ἰδιαίτερος δυσχεροῦς χειρισμοῦ, θεμάτων τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης, παρουσιάζει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, εἶναι δὲ ἀξία πολλοῦ ἐπαίνου ἡ μεγάλη ἀκρίβεια τῶν διὰ τοὺς διαφόρους ὑπολογισμοὺς χρησιμοποιοθέντων στοιχείων καὶ ἡ ἐπαρκὴς στατιστικὴ ἐπεξεργασία τούτων.

Βεβαίως διὰ τῆς μελέτης του αὐτῆς ὁ κ. Δ. δὲν ἔδωκε τὴν λύσιν εἰς τὸ πολὺπλοκον ζήτημα τῆς σχέσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, πάντως ὅμως παρέσχε μίαν σοβαρὰν ἐπιστημονικὴν συμβολὴν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην.

Σ. Ι. Κατηφόρης

ΧΡ. Ν. ΑΓΑΛΛΟΠΟΥΛΟΥ : Αἱ Κοινωνικαὶ Ἀσφαλίσεις. Ἑρμηνεία τοῦ νόμου 6298 περὶ Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων σελ. 250, Ἀθῆναι, 1936.

Ὁ κ. Α. ἐπεχείρησε διὰ τῆς ἀνὰ χεῖρας πραγματείας ἔρευναν τοῦ θέματος τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων καθαρῶς νομικὴν. Ἐχων ὑπ' ὄψιν του τὸν διέποντα τὸν θεσμὸν ἐλληνικὸν νόμον (6298 τοῦ 1934) ἐμελέτησε τὸ θέμα του ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κυρίως τοῦ δημοσίου

δικαίου. Ἐν τῇ προσπάθειά του ταύτῃ ὁ συγγραφεὺς ἐπέτυχε πλήρως, καθόσον κατ' ὀρθὴν εἰς 250 μόνον σελίδας νὰ ἀναλύσῃ ἅπειρα νομικὰ ζητήματα, νὰ ἐκθέσῃ καὶ κρίνῃ πλείστας θεωρίας ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα περιπτώσεων καὶ νὰ παραδώσῃ εἰς τὸ κοινὸν ἔργον σύντομον καὶ πλήρες, τὸ ὁποῖον εἶναι συγχρόνως ἄριστον θεωρητικὸν σύγγραμμα καὶ πολὺτιμον διδακτικὸν ἐγχειρίδιον.

Ἡ εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου ἔχει περιεχόμενον ἱστορικόν. Ὁ συγγραφεὺς μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λόγων, δι' οὓς ἐπιβάλλεται εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ἡ ἄνωθεν ἀσφαλιστικὴ μέριμνα ὑπὲρ τῶν ἐργαζομένων τάξεων, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν δύναται καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀβεβαιότητος αὐτῶν νὰ ἀμβλυνθῇ καὶ ἡ κοινωνικὴ εἰρήνη νὰ διασφαλισθῇ, τονίζει τὴν ἰδιάζουσαν διὰ τὸν θεσμόν τῶν Κ. Α. σημασίαν, ἣν ἔσχεν ἡ βαθμιαία ὑποκατάστασις τῆς ιδέας τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης εἰς τὴν ἀτομικιστικὴν τοιαύτην. Ἀκολουθῶς ἐκθέτει πῶς ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀλληλοβοθητικὰ ταμεῖα, προῖόντα τῆς ταξικῆς συνειδήσεως τῶν ἐργατῶν, ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς σημερινοὺς ὁργανισμοὺς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, οἵτινες βασίζονται (σελ. 5) εἰς τὴν γενικωτέραν ἀντίληψιν τῆς «κοινωνικῆς δικαιοσύνης» καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπαγγελματικοῦ κινδύνου. Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀντιλήψεων τούτων ὑπῆρξε τόση, ὥστε πάντα σχεδὸν τὰ πεπολιτισμένα κράτη ἀνεξαρτήτως συστημάτων ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ὁργανώσεως, ἀσφαλίζουν τοὺς κινδύνους τῶν ἐργαζομένων καὶ δὴ κατὰ τρόπον ὑποχρεωτικὸν καὶ μὲ συμμετοχὴν τῶν ἐργοδοτῶν ἢ καὶ τοῦ Κράτους εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν διὰ τὰς δαπάνας τῆς ἀσφαλίσεως πόρων. Διατρέχει, κατόπιν, τοὺς κυριωτέρους σταθμοὺς συστάσεως ἐν Ἑλλάδι ἀσφαλιστικῶν ὁργανισμῶν κατὰ κλάδους καὶ κλείει τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ μνημονεύων τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν παρ' ἡμῖν θέσπισιν γενικοῦ συστήματος κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων.

Πρὶν ἢ εἰσέλθῃ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα κεφάλαια τῆς ἐργασίας του ὁ κ. Α. δίδει τὸν ὅρισμόν τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, ἐρευνῶν δὲ τὴν νομικὴν τῆς φύσιν φρονεῖ, ὅτι δὲν εἶναι αὕτη οὔτε προσωπικὴ ἀσφάλις, οὔτε καθαρὰ ἀσφάλις συμφέροντος, ἀλλ' ἰδιόρρυθμος ἀσφάλις (σελ. 15 - 16) ἐξ ἧς προκύπτουν δύο μονομερεῖς ἐνοχαί—ἡ ὑποχρέωσις τοῦ ἐργοδοτοῦ πρὸς εἰσφορὰν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἡσφαλισμένου πρὸς παροχὴν—αἵτινες διατελοῦν ἐν οἰκονομικῷ συνδέσμῳ μεταξύ των.

Τὸ κύριον ἔργον τοῦ διαιρεῖ ὁ κ. Α. εἰς ἕξ κεφάλαια. Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον πραγματεύεται περὶ τῶν ἡσφαλισμένων προσώπων. Μετὰ γενικὰς τινὰς παρατηρήσεις, ὅπου διαπιστώνει τὴν παγκόσμιον τάσιν πρὸς εὐρυνσιν τοῦ κύκλου τῶν ἀσφαλιζομένων προσώπων (σελ. 20) μελετᾷ πρῶτον τοὺς ὑποχρεωτικῶς καὶ κατόπιν τοὺς προαιρετικῶς ἡσφαλισμένους, ἐρευνῶν τὰς κατὰ τὸν νόμον 6298 προϋποθέσεις ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν. Τῆς πρώτης, ἣτις καὶ ἀποτελεῖ τὴν μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν κατηγορίαν, κυρία προϋπόθεσις εἶναι ἡ παροχὴ ἐργασίας ἢ ὑπηρεσίας ἐπὶ μισθῷ, ἣτις ὅμως δὲν τυγχάνει ἰσοδυνάμου προστασίας (ὥς συμβαίνει διὰ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους ἢ τοὺς ὑπὸ ἐιδικῶν ταμείων ἡσφαλισμένους μισθωτοὺς) ἢ δὲν παρουσιάζει τεχνικὰς ἢ νομικὰς δυσχερείας πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἀσφαλίσεως (ὥς συμβαίνει προκειμένου περὶ γεωργῶν μακρὰν τῶν κέντρων ἀσφαλίσεως καὶ τῶν οἰκιστῶν ὑπηρετῶν). Ἀξία ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο

εἶναι ἡ ἐπιτυχεστάτη καὶ διεξοδική ἀνάλυσις τῶν γεννωμένων περὶ τὰς ἐννοίας «ἐργασία ἐπὶ μισθῷ» καὶ «ἐπάγγελμα» νομικῶν ζητημάτων (σελ. 23 κ.ἐ).

Τὸ δεύτερον κεφάλαιον ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν μελέτην τοῦ ἀσφαλιστικοῦ φορέως καὶ τῶν ὀργάνων διοικήσεως, διαχειρίσεως καὶ ἐποπτείας αὐτοῦ. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὁ κ. Α. ἐξαίρει τὴν ἐπιτυχὴ σκέψιν τοῦ Ἑλληνος νομοθέτου, ὅστις ἀκολουθήσας τὰς μᾶλλον συγχρονισμένας ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὸν τρόπον ὁργανώσεως τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, εἰσήγαγεν ἐνιαῖον αὐτοδιοίκητον ὁργανισμόν, τὸ Ἴδρυμα Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων, καὶ ἀπέφυγε τὰ μειονεκτήματα τῶν ἄλλων τρόπων ὁργανώσεως, ἥτοι τῆς κατὰ τοπικὰ διαμερίσματα καὶ τῆς κατὰ ἐπαγγελματικὰς κατηγορίας ὁργανώσεως (σελ. 51)· δικαιολογεῖ δὲ καὶ τὴν θέσιν, ἣν ὁ νόμος 6298 ἔλαβεν ἔναντι τῶν ὑφισταμένων κλαδικῶν ἀσφαλιστικῶν ταμείων.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον ἀναλύονται τὰ ζητήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν πρὸς εἰσφορὰν ὑποχρέωσιν τῶν ἠσφαλισμένων καὶ τῶν ἐργοδοτῶν. Ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει διεξοδικῶς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ἐπὶ τῆς ἀσφαλιστικῆς εἰσφορᾶς καὶ εἰδικώτερον ἐπὶ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ ἐργοδότη, ὅστις ἀποκλειστικῶς εὐθύνεται καὶ διὰ τὴν καταβολὴν τῆς εἰσφορᾶς τοῦ ἠσφαλισμένου (σελ. 72)· ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου ζητήματος ὁ συγγραφεὺς ἤδη εἶχεν ἀσχοληθῆ καὶ πρότερον εἰς μίαν τῶν μελετῶν τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ὑποχρέωσις τοῦ ἐργοδότη διὰ τὴν καταβολὴν τῆς ἀσφαλιστικῆς εἰσφορᾶς» (1934). Παραθέτει κατόπιν τὰ διάφορα συστήματα καλύψεως τῶν δαπανῶν τῆς ἀσφαλίσεως (σελ. 85-88) ὡς καὶ τὰς μεθόδους εἰσπράξεως τῶν εἰσφορῶν (σελ. 92). Τέλος, μελετᾷ λεπτομερειακῶς τὰ τῆς κατανομῆς τῶν εἰσφορῶν κατὰ κλάδους ἀσφαλίσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ μεταξὺ ἐργοδότη καὶ ἠσφαλισμένου ἀφ' ἑτέρου, ὑποστηρίζων εὐστόχως ὅτι αἱ δαπάναι τῆς ἀσφαλίσεως καίπερ ἐπιπίπτουσιν ἐπὶ τῶν παραγωγικῶν ἐξόδων τῆς οἰκονομίας, ἐν τούτοις δὲν ἀποτελοῦν ἐπιβάρυνσιν ἐξ ὀλοκλήρου νέαν· τοῦτο δέ, διότι ἡ μὲν εἰσφορὰ τοῦ ἐργοδότη ἀντικαθιστᾷ ἀπλῶς τὴν ἣν ἔχει οὗτος σήμερον ἐπιβάρυνσιν δι' ἀσφάλισιν τῶν ἀτυχημάτων κ.λ.π., ἡ δὲ εἰσφορὰ τοῦ ἐργάτου εἶναι δύσκολον νὰ ἐπιρριφθῇ εἰς τὸν ἐργοδότην διὰ μέσου αὐξήσεως τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας.

Τὸ τέταρτον κεφάλαιον εἶναι τὸ ἐκτενέστερον ὅλων, καταλαμβάνον τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ ὅλου ἔργου. Ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀξίωσιν πρὸς παροχὴν. Ἀρχίζει καὶ ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς γενικὰς τινὰς παρατηρήσεις διὰ νὰ δώσῃ τὸν νομικὸν χαρακτηρισμὸν τῆς ἀσφαλιστικῆς ἀξιώσεως, ἣν ὀρθότατα θεωρεῖ ὡς δημόσιον ἐξ ὑποκειμένου δίκαιον (σελ. 100) καὶ ὑποστηρίζει τὸ κατὰ κανόνα ἄσχετον τῆς πρὸς ἀποζημίωσιν εὐθύνης τῶν τρίτων λόγῳ τῆς ὑπ' αὐτῶν προκλήσεως τῆς ἀσφαλιστικῆς περιπτώσεως, πρὸς τὴν ἀξίωσιν τοῦ ἠσφαλισμένου ἔναντι τοῦ Ἰδρύματος Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων. Εἰσερχόμενος εἰς τὰς κατ' ἰδίαν περιπτώσεις, αἵτινες εἶναι: α) ἡ ἀσθένεια, β) ὁ τοκετός, γ) ἡ ἀναπηρία, δ) τὸ γῆρας, ε) τὸ ἀτύχημα, ς) ἡ ἐπαγγελματικὴ ἀσθένεια καὶ ζ) ὁ θάνατος, προτάσσει εἰδικὰς παρατηρήσεις διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν σκέψιν τοῦ Ἑλληνος νομοθέτου, ὅστις ἐδημιούργησε δύο ἀσφαλιστικούς κλάδους, μὲ ἴδιον οἰκονομικὸν σύστημα ἕκαστον,—τὸν τῆς ἀσθενείας καὶ τὸν τῆς ἀναπηρίας, γήρατος καὶ θανά-

του—, εἰς οὓς, καινοτομῶν, ὑπήγαγε καὶ τὸ ἀτύχημα, ἀναλόγως τῆς διαρκείας τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ (σελ. 106-108). Ἐκάστην τῶν ἀσφαλιστικῶν περιπτώσεων πραγματεύεται ἰδιαίτερος, μετ' ἔρευναν δὲ τοῦ χρόνου πραγματοποιήσεώς των, ἀσχολεῖται μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς πρὸς παροχὴν ἀξιώσεως. Ἐκ τοῦ πολυσελίδου τμήματος τῶν ἀσφαλιστικῶν περιπτώσεων ὅλως ἰδιαίτεράν ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ ἡ θαυμασία ἔκθεσις τῶν ὑποστηρικθαισῶν γνωμῶν ὡς πρὸς τὰς παροχὰς τῆς ἀσφαλίσεως ἀσθενείας καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἱατρικῆς καὶ φαρμακευτικῆς ἀντιλήψεως. Ἐν τέλει τοῦ τετάρτου κεφαλαίου ὁ κ. Α. πραγματεύεται περὶ τοῦ τρόπου διαπιστώσεως καὶ ἐκπληρώσεως τῶν παροχῶν καὶ περὶ τῆς προληπτικῆς δράσεως τοῦ Ἰδρύματος (σελ. 204-208).

Εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς μελετᾷ τὰ ἀσφαλιστικὰ δικαστήρια, δηλονότι τὰ εἰδικὰ διοικητικὰ δικαστήρια διαφορῶν κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως καὶ τὴν ἐνώπιον αὐτῶν διαδικασίαν. Διαπιστῶν τὴν σύγχρονον διεθνή τάσιν πρὸς εἰσαγωγὴν τοιούτων εἰδικῶν δικαστηρίων (σελ. 209-210) μὲ ἰσομερῇ ἐκπροσώπησιν ἡσφαλισμένων καὶ ἐργοδοτῶν, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ παρ' ἡμῖν σύστασις αὐτῶν δὲν εἶναι ἀντισυνταγματική, θέλει δὲ ἀποδειχθῇ ἐξυπηρετικὴ τοῦ σκοποῦ τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως.

Τὸ τελευταῖον κεφάλαιον, συντομώτατον, ἔχει ὡς θέματα μελέτης τὰς προβλεπομένας ὑπὸ τοῦ νόμου κυρώσεις λόγῳ μὴ ἀκριβοῦς ἐκτελέσεως τῶν ἐπιβαλλομένων ὑπ' αὐτοῦ ὑποχρεώσεων καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ γενικὸν γνωμοδοτικὸν ὄργανον διὰ τὰ ζητήματα κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, ἥτοι τὸ Συμβούλιον Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων.

Περαίνοντες τὴν σύντομον ταύτην ἀνάλυσιν σημειοῦμεν ὡς κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Α. τὴν μεθοδικότητα ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν τῆς ὕλης, τὴν σαφήνειαν τῆς ἐκφράσεως, τὴν βαθύτητα τῆς σκέψεως, τὴν νομικὴν ἀκριβολογίαν, τὴν πλήρη θεωρητικὴν ἐνημερότητα καὶ τὴν ἐξονυχιστικὴν καὶ διαφωτιστικὴν ἔρευναν τῶν μερικωτέρων θεμάτων. Τὰ προσόντα ταῦτα πείθουν πάντα ἀμερόληπτον κριτὴν περὶ τῆς μεγάλης ἀξίας τοῦ ἔργου, τοῦ ὁποίου ὁ συγγραφεὺς, ἄλλωστε, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς εἰδικότητος καὶ τῆς πείρας του ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ μεγάλου Ἀσφαλιστικοῦ Ὄργανισμοῦ, ὅστις ἐπίκειται νὰ λειτουργήσῃ συμφῶνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀναλυθέντος νόμου. Ὅθεν, ὁ κ. Α. ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος ἵνα πληρώσῃ τὸ μέγα κενὸν τῆς παρ' ἡμῖν νομικῆς βιβλιογραφίας ἐν σχέσει πρὸς τὸν νέον κλάδον τῶν Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων.

Σ. Ἀγαπητίδης

Prof. Dr. ERNST. SCHULTZE. Japan als Welt-industrie-Macht.

Τὰ ἔργα τοῦ Καθηγητοῦ Ernst Schultze ὑπῆρξαν πάντοτε μία πραγματικὴ συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην τῶν θεμάτων τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ὀρθὴ τοποθέτησις τῶν ἐρευνωμένων ζητημάτων ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ἐπιστημονικῆς παρατηρήσεως καὶ ἡ ἐξαντλητικὴ ἔρευνα αὐτῶν ὑπῆρξαν πάντοτε τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν ἀξιολόγων ἐργασιῶν τοῦ καθηγητοῦ.

Τὸ ὑπ' αὐτοῦ ὅμως ἐκδοθὲν ἐσχάτως ὀγκῶδες σύγγραμμα (2 τόμοι ἐκ 550 περίπου σελίδων ἕκαστος) περὶ τῆς Ἰαπωνίας ὡς παγκοσμίου βιομηχανικῆς δυνάμεως εἶναι μίᾳ ἐπιστημονικῇ κριτικῇ ἀνάλυσις τῆς τιτανείου προσπάθειας ἣν κατέβαλε τὸ νησιωτικὸν κράτος τοῦ Μικάδου ὅπως καταλάβῃ τὴν πλέον σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ παγκοσμίῳ οἰκονομίᾳ.

Καὶ εἰς τὸν πρῶτον τόμον μᾶς παραθέτει ὁ συγγραφεὺς τὴν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐξέλιξιν τῆς Ἰαπωνικῆς οἰκονομίας εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς ἐκδηλώσεις καὶ ἰδιαιτέρως τὴν ἀνάγκην ὅπως διὰ τῆς κρατικῆς ἐπεμβάσεως ἀναπτύξῃ τὰς πλουτοπαραγωγικὰς αὐτῆς δυνάμεις καθορίζων καὶ τὰ ὀργανικὰ αἷτια τῆς τοιαύτης ἀλματώδους ἐξελίξεως τῆς Ἰαπωνικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς ἀναπροσαρμογῆς αὐτῆς εἰς διεθνῇ πλαίσιᾳ ὡς εἶναι :

1) Ὁ κίνδυνος τῶν λευκῶν (ἀνταγωνισμὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ Ἀμερικανικῆς οἰκονομίας).

2) Ἡ ἀνάγκη ξένου συναλλάγματος.

3) Ὁ ὑπερπληθυσμὸς, καὶ

4) Αἱ δυσκολίαι μεταναστεύσεως.

Τ' ἀνωτέρω ζητήματα ἐκτίθενται, μετὰ μίαν ἀξιόλογον εἰσαγωγὴν, εἰς πέντε μεγάλα κεφάλαια, ἀποδεικνύοντα τὸν καθηγητὴν S. ὡς τὸν βαθύτερον μελετητὴν τῆς Οἰκονομίας τῆς χώρας τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου καὶ ἐξαντλοῦντα τὸ θέμα μέχρι τῶν μικροτέρων αὐτοῦ λεπτομερειῶν. Ἀποτελεῖ δὲ ἡ ὅλη ἐργασία διὰ τὸν μελετητὴν τῶν προβλημάτων τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας καὶ ἰδίως τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς σπουδαιοτάτην πηγὴν ἐκ τῆς ὁποίας θὰ ἀντλήσῃ δεδομένα ἅτινα προηγουμένως διυλίσθησαν ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς παρατηρήσεως καὶ θὰ βοηθήσωσι τοῦτον εἰς τὸν σχηματισμὸν ὀρθῆς ἀντιλήψεως τῶν προβλημάτων ἅτινα προβάλλει σήμερον ἡ Ἰαπωνικὴ πραγματικότητα.

Εἰς τὸν δεύτερον τόμον ὁ Καθηγητὴς S. ὀσχολεῖται κυρίως μὲ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς Βιομηχανίας τῆς Ἰαπωνίας. Ἐξετάζει ἀκολούθως τὰς ἐπιδιώξεις τῆς Ἰαπωνικῆς οἰκονομικῆς προσπάθειας καὶ τὰ προβλήματα ἅτινα δημιουργεῖ αὕτη δι' ὠρισμένα εὐρωπαϊκὰ καὶ ἀμερικανικὰ κράτη τόσον ἀπὸ οἰκονομικῆς ὅσον καὶ πολιτικῆς ἀπόψεως.

Καὶ εἰς τὸ πρῶτον Κεφάλαιον τοῦ δευτέρου τόμου, μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν, ἐξετάζει τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον καὶ ἰδίᾳ τὸ ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον ἀπὸ ἀπόψεως εἰσαγωγῆς πρώτων ὑλῶν καὶ ἡμικατεργασμένων προϊόντων ὡς καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐξαγωγῆς ἰαπωνικῶν προϊόντων καὶ δὴ βιομηχανικῶν τοιούτων ὡς προϊόντα εὐτελοῦς, εἰ δυνατόν, ἀξίας.

Εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον παραθέτει καὶ σχολιάζει μετὰ σαφηνείας τὰς δημιουργηθείσας προϋποθέσεις τοποθετήσεως τῶν προϊόντων τῆς ἰαπωνικῆς οἰκονομίας εἰς τὰς ξένας ἀγοράς καὶ δὴ εἰς τὰς ἀσιατικὰς τοιαύτας. Ἀκολούθως ἀναλύει τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ἀσκηθείσης μέχρι σήμερον ἐμπορικῆς πολιτικῆς ὑπὸ τῆς Ἰαπωνίας καὶ σχολιάζει τὰ ληφθέντα ὑπ' αὐτῆς μέτρα ἐξασφαλίσεως τῆς τοποθετήσεως τῶν προϊόντων τῆς εἰς τὰς κυριωτέρας ἀσιατικὰς ἀγοράς.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον ἐκθέτει τὴν σημερινὴν θέσιν καὶ σύνθεσιν τῆς ἰαπωνικῆς βιομηχανίας, τὴν ὀρθολογιστικὴν αὐτῆς ὀργάνωσιν καὶ τὰς προσπάθειας Κράτους καὶ ἰδιωτικῆς οἰκονομίας ὅπως μειωθῇ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς εἰς ἐπίπεδα ἐπιτρέποντα τὴν διεξόδυσιν τῶν προϊόντων τῆς ἰαπωνικῆς βιομηχανίας ὅχι μόνον εἰς τὰς ἀσιατικὰς ἀγοράς ἀλλὰ καὶ

εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀμερικανικῶν. Ὡσαύτως ἐξετάζεται ἡ ἐργατικὴ ἄποψις τοῦ ζητήματος τούτου καὶ ἡ συνειδητὴ αὐτοθυσία τοῦ Ἰάπωνος ἐργάτου ὅπως καταστήσῃ τὴν βιομηχανίαν τῆς χώρας τοῦ ἔνα ἐκ τῶν σπουδαιότερων συντελεστῶν τῆς παγκοσμίου βιομηχανικῆς παραγωγῆς καὶ οὕτω νὰ καταλάβῃ ἡ Ἰαπωνία τὴν σημαντικωτέραν θέσιν ὡς βιομηχανικῆς δυνάμεως ἐν τῇ παγκοσμίῳ οἰκονομίᾳ.

Εἰς τὸ τέταρτον καὶ πέμπτον κεφάλαιον ἐκθέτει τὰ μέχρι σήμερον ἐπιτευχθέντα λαμπρὰ ἀποτελέσματα τῆς κολοσιαίας ταύτης Ἰαπωνικῆς προσπάθειας καὶ ἐρευνᾷ βαθύτερον τὴν σταθερότητα τῶν βάσεων ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη ὁλόκληρον τὸ οἰκονομικὸν μεταπολεμικὸν οἰκοδόμημα. Τὴν γιγαντιαίαν δὲ ταύτην δύναμιν ἀντλεῖ, κατὰ τὸν συγγραφέα, ἡ Ἰαπωνία ἐκ τῶν ἀνεξαντλήτων πηγῶν τῶν ἠθικῶν ἀποθεμάτων τοῦ Ἰαπωνικοῦ λαοῦ ὡς εἶναι, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, τὸ κύρος τῆς αὐτοκρατορικῆς θελήσεως εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τῆς ἐθνικῆς Οἰκονομίας, τὸ θάρρος καὶ ἡ ἐγκαρτέρησις τοῦ Ἰαπωνικοῦ λαοῦ, ἡ αὐτοθυσία αὐτοῦ καὶ ἡ δίψα πρὸς τὴν μάθησιν καὶ πρόοδον.

Ἐπίσης ὁ φόβος ἢ μᾶλλον τὸ μῖσος τῆς κιτρίνης φυλῆς πρὸς τὴν λευκὴν τοιαύτην ὠθεῖ τὸν Ἰάπωνα καὶ μέχρι στερήσεων ἀκόμη ὅπως ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐθνικὴν του ὑπερηφάνειαν καὶ θεμελιώσῃ τὴν ἐθνικὴν τῆς χώρας του βιομηχανίαν ἐπὶ βάσεων ἀδιασείστων καὶ ἱκανῶν νὰ συγκρατήσωσιν ὅλον τὸ βάρος τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἐκ τῶν βιομηχανικῶν τῶν λευκῶν κρατῶν.

Ἡ μεθοδικὴ καὶ προγραμματικὴ ὡσαύτως ἐκμετάλλευσις ὅλων τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς χώρας καὶ ἡ ἐξεύρεσις καὶ ἐξασφάλισις τῶν ἀναγκαιουσῶν εὐθυνῶν πρώτων ὑλῶν ἐκ τῆς ἀσιατικῆς ἡπείρου ἐπέδρασαν σημαντικώτατα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Ἰαπωνικῆς προσπάθειας. Ἀκολουθῶς ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὰ καθαρῶς πολιτικὰ ζητήματα ἅτινα δημιουργεῖ ἡ Ἰαπωνία ὡς μεγάλη βιομηχανικὴ δύναμις καὶ ἐξετάζει ταῦτα οὐχὶ μόνον ἀπὸ τῆς στενῆς εὐρωπαϊκῆς πλευρᾶς ἀλλὰ ἀπὸ γενικωτέρας τοιαύτης καὶ καταλήγει εἰς συμπεράσματα ἅτινα θὰ ἔπρεπε νὰ μελετηθῶσιν ἰδιαιτέρως ἀπὸ τοὺς ἰθύνοντας σήμερον τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν.

Τέλος ἡ καλλιέπεια τῆς γλώσσης ἐξουδετερώνει τὸ ὀγκῶδες τῆς ὅλης μελέτης καὶ καθιστᾷ αὐτὴν προσιτὴν εἰς τὸν μελετητὴν τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων.

Π. Παφυλάς

EGNER ERICH. Blüte und Verfall der Wirtschaft. (Eine Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung). Λειψία 1936.

Ὁ συγγραφεὺς, γνωστὸς εἰς τὴν οἰκονομικὴν βιβλιογραφίαν καὶ ἀπὸ ἄλλας μελέτας, ἐπιχειρεῖ διὰ τοῦ ἔργου του τούτου, τὴν ἐπίλυσιν δυσχερεστάτου προβλήματος, ἀνήκοντος ὅχι τόσο εἰς τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν, ὅσον, θὰ ἡδύνατό τις νὰ εἴπῃ, εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς οἰκονομίας. Τὸ ἐρώτημα, ὅπερ θέτει ὁ συγγραφεὺς, δύναται νὰ συνοψισθῇ ὡς ἑξῆς :

Ἡ οἰκονομία, ἀποτελοῦσα μίαν τῶν σπουδαιότερων ἐκφάνσεων τῆς

κοινωνικῆς ζωῆς, εὐρίσκεται ἐν διαρκῇ σχεδὸν μεταβολῇ. Παρ' ὅλον τοῦτο, ὑφίστανται ἐν αὐτῇ στοιχεῖα οὐσιαστικά, καὶ τρόπὸν τινα μόνιμα, ἀπαντώμενα εἰς πᾶσαν μορφήν οἰκονομίας. Ποῖα εἶνε τὰ στοιχεῖα ταῦτα καὶ πῶς δυνάμεθα νὰ τ' ἀπομονώσωμεν ;

Τὸ πρόβλημα τοῦτο συνδέεται ἀμεσώτατα μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς τῆς οἰκονομίας (Blüte und Verfall), μὲ τὸ ὁποῖον ἄλλως τε τιτλοφορεῖται καὶ ἡ ὅλη ἐργασία. Ἐρευνᾶται δηλαδὴ πῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνευρίσκονται ἐποχαὶ εἰς τὰς ὁποίας ἡ οἰκονομία εὐρίσκεται ἐν ἀναπτύξει, ἐκπληροῖ δηλαδὴ τὸν προορισμὸν τῆς, ἐνῶ ἀντιθέτως κατ' ἄλλας περιόδους παρατηρεῖται μία ἀναμφισβήτητος κατὰπτωσις.

Σημειωτέον ὅτι τὸ οὕτως τιθέμενον πρόβλημα δέον νὰ μὴ συγχέηται πρὸς τὸ τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων. Αἱ οἰκονομικαὶ διακυμάνσεις εἶνε ἀπλῶς ἐκδήλωσις τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, ἐνῶ τὸ ἐνταῦθα τιθέμενον πρόβλημα εἶνε πολὺ γενικώτερον : περιλαμβάνει τὸν κύκλον ἐκείνον τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἠρευνῶντο κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα ὡς ἂν ἐτίθετο τὸ ἐρώτημα περὶ τῶν ὄρων καὶ τῶν προϋποθέσεων τῆς κοινωνικῆς προόδου.

Ἡ ὅλη ἐργασία διαιρεῖται εἰς δύο μέρη : Εἰς τὸ πρῶτον ἀποδεικνύεται ἡ δυνατότης ἀπομονώσεως καὶ μελέτης τῶν οὐσιαστικῶν καὶ ἀμεταβλήτων στοιχείων τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως.

Τὸ δεύτερον μέρος, ὅπερ εἶνε ἀναμφιβόλως καὶ τὸ σπουδαιότερον τμήμα τῆς ὅλης ἐργασίας, ἀφορᾷ ἀκριβῶς τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὴν ἐξέλιξιν τῆς οἰκονομίας ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν τῇ θεωρητικῇ οἰκονομικῇ ἐρευνῇ παρεβλήθησαν οἱ νόμοι οὗτοι καὶ δὲν κατεβλήθη προσπάθεια διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν ἐναλλασσομένων οἰκονομικῶν περιόδων ἀκμῆς καὶ παρακμῆς, ἀποτελεῖ τὸν λόγον δι' ὃν κατὰ τὸν συγγραφέα ἡ μέχρι σήμερον κατανόησις τῆς συνοχῆς καὶ τῆς διαρθρώσεως τῆς ὑφισταμένης εἰς τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα εἶνε τοσοῦτον ἐλλειπής.

Ἀνεξαρτήτως ἂν συμφωνεῖ τις μὲ τὸν συγγραφέα εἰς τὰς ἐπὶ μέρους λύσεις τῶν παρ' αὐτοῦ τιθεμένων δυσχερεστάτων προβλημάτων, δὲν εἶνε δυνατόν παρὰ ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἡ μελέτη αὕτη ἀποτελεῖ οὐσιώδη συμβολὴν εἰς τὴν διευκρίνισιν προβλημάτων, ἅτινα δὲν εἶχον τύχην εἰσέτι τῆς δεούσης προσοχῆς ἐν τῇ θεωρητικῇ οἰκονομικῇ. Ἡ οἰκονομικὴ βιβλιογραφία τῶν τελευταίων ἰδίως ἐτῶν, παρασυρομένη ἀπὸ τὴν ταχείαν ἐξέλιξιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν προβλημάτων, ἀσχολεῖται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν διερεύνησιν τῶν φαινομένων, τοῦ οἰκονομικοῦ σταδίου, ὅπερ διερχόμεθα. Μελέται γενικώτεραι μὲ εὐρυτέρους ὀρίζοντας, προσπάθειαι πρὸς συναγωγὴν οἰκονομικῶν σχέσεων μὴ ὑποκειμένων εἰς ἱστορικὰς μεταβολάς, ὅσον καὶ ἂν εἶνε δυσχερεῖς ἢ καὶ ἐνίοτε παρακεκινδυνευμένοι, δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ εἶνε ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσαι. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης τὸ βιβλίον τοῦ Ε. δὲν δύναται παρὰ ν' ἀναγνωσθῇ ἀπὸ πάντας, τοὺς μὲ τὸν εἰδικὸν τοῦτον κύκλον τῶν προβλημάτων ἀσχολουμένους.

IRVING FISHER. *Income in theory and income taxation in practice*. *Econometrica*, Ιανουάριος 1937.

Ὁ Irving Fisher δύναται ἀναμφιβόλως νὰ καταταχθῇ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν διαπρεπεστέρων Ἀμερικανῶν οἰκονομολόγων. Καίτοι ἀνήκων κατὰ βάσιν εἰς τὴν Ψυχολογικὴν Σχολήν, ὁμοῦ μετὰ τῶν Clark καὶ Hadley αἱ θεωρίαι του δὲν στεροῦνται καὶ ἀντικειμενικοῦ χαρακτήρος. Τὸν συνδιασμόν τοῦτον ἐπιτυγχάνει καὶ διὰ τῆς καταλλήλου χρησιμοποίησεως τῶν μαθηματικῶν καὶ στατιστικῶν μεθόδων, τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὁποίων εἰς τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ὑπεστήριξεν θεωρητικῶς καὶ ἀπέδειξε πρακτικῶς διὰ σειρᾶς ἔργασιων του. Ἄνευ ὑπερβολῆς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ μεθοδολογικὴ αὕτη κατεύθυνσις ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ, ὀφείλει τὴν ἀναγνώρισίν της ἐν πολλοῖς εἰς τὸν Irving Fisher.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς Ψυχολογικῆς Σχολῆς ὁ Irving Fisher ἐπέφερεν οὐσιώδη τροποποίησιν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ὀρίου χρησιμότητος προσπαθείσας νὰ προσδώσῃ εἰς τοῦτο κοινωνικὸν περιεχόμενον καὶ νὰ ἀνεύρῃ τὸ ὄριον τῆς Κοινωνικῆς Χρησιμότητος. Αἱ ὀλίγαι αὗται λέξεις νομίζομεν ὅτι ἄρκοῦν διὰ νὰ δώσουν ἀμυδρὰν μόνον ἰδέαν τοῦ οἰκονομικοῦ ἔργου τοῦ Irving Fisher, ἐξηγοῦν ὅμως ὁπωσδήποτε τὴν σημασίαν ἣν κέκτηται διὰ τὴν οἰκονομικὴν βιβλιογραφίαν πᾶσα νέα ἐργασία τοῦ συγγραφέως τούτου.

Διὰ τοὺς Ἕλληνας εἶνε πρόσφατος ἡ ἀνάμνησις τοῦ Irving Fisher. Μετασχὼν εἰς τὸ τελευταῖον στατιστικὸν Συνέδριον, ὅπερ συνήλθεν εἰς Ἀθήνας, ἐκτὸς τῶν ἐξαιρετικῶν ἀνακοινώσεων, ἃς ἔκαμε, ἔδωκε καὶ διάλεξιν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Πανεπιστημίου, εἰς ἣν εὔρε τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναπτύξῃ μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν σαφηνείας καὶ ἐπιστημονικότητος, τὰ σπουδαιότερα σύγχρονα οἰκονομικὰ ζητήματα.

Εἶνε οὕτως εὐνόητον ὅτι πᾶσα νέα ἐργασία τοῦ Irving Fisher ἀποτελεῖ τι τὸ ἐξαιρετικὸν διὰ τὴν οἰκονομικὴν βιβλιογραφίαν.

Εἰσερχόμενος εἰς τὸ θέμα τῆς μελέτης του, ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται εἰς τὰ δύο προηγούμενα ἔργα του, *The Nature of Capital and Income* καὶ *The Rate of Interest*, διὰ τῶν ὁποίων ἐδόθη ὑπ' αὐτοῦ ἡ ἔννοια τοῦ εἰσοδήματος, ὡς τοῦ συνόλου τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν προσφερομένων εἰς ἓν ἄτομον. Αἱ ὑπηρεσίαι αὗται ἀνήκουν εἰς τὸ ἄτομον εἴτε ἐκ τῆς περιουσίας αὐτοῦ (συμπεριλαμβανομένων τῶν ἐκ τοῦ φυσικοῦ πλούτου ἢ ἐξ ἐνοχῆς ἀπαιτήσεων αὐτοῦ πρὸς τρίτους), εἴτε ἐκ τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, δηλαδή ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐργασίας.

Ὅταν εἶχεν ἐκδοθῇ τὸ πρῶτον τῶν ὡς ἄνω ἀναφερομένων ἔργων (1906) δὲν ὑφίστατο ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις ὁ φόρος τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος καί, συνεπῶς, τὸ ἔργον δὲν περιέλαβε πρακτικὰς κατευθύνσεις ἐφ' ὧν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐδραιωθῇ τοιοῦτος φόρος. Οὔτε δὲ καὶ ἡ μαθηματικὴ ἔρευνα τῶν οἰκονομικῶν θεμάτων εἶχε τοσοῦτον προαχθῇ, ὡς σήμερον, καὶ συνεπῶς τὸ ἔργον περιέλαβεν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλειτέραν προφορικὴν ἀνάπτυξιν μὲ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέραν χρήσιν μαθηματικῶν παραστάσεων, τὰς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς παρέθεσεν ἐν παράρτηματι. Ἡ συζήτησις ὅμως μαθηματικῶν θεμάτων διὰ γλώσσης οὐχὶ μαθηματικῆς ἦτο μοιραῖον νὰ φέρῃ εἰς παρερμηνείαν τῶν ἐκτιθεμένων. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν παροῦσαν μελέ-

την του χρησιμοποιεῖ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον μαθηματικὴν γλῶσσαν καὶ μαθηματικὰς παραστάσεις, φρονῶν ὅτι δύναται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μαθηματικῆς διερευνήσεως, νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ὑφισταμένη φορολογικὴ νομοθεσία ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος εἶναι συγκεχυμένη ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ βλαβερὰ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω σκέψεων, ὁ συγγραφεὺς διαιρεῖ τὴν ὅλην μελέτην εἰς τὰ ἑξῆς κεφάλαια : α) Μαθηματικοὶ τύποι ἐπὶ εἰσοδήματος πραγματοποιουμένου ἐκ τοποθετήσεων. β) Εἰδικαὶ περιπτώσεις. γ) Κανόνες εἰσοδήματος ἐξ ἐπενδύσεων. δ) Ὁ παράγων τῆς πιθανότητος. ε) Μαθηματικοὶ τύποι ἐπὶ εἰσοδήματος ἐξ ἐργασίας. ς) ἄθροισις ὑπηρεσιῶν. ζ) ἀκαθάριστον ψυχικὸν εἰσόδημα καὶ κατὰ προσέγγισιν μέτρησις αὐτοῦ. η) Πρακτικὸς τύπος μετρήσεως τοῦ εἰσοδήματος. θ) Ἐθροισις δύο μηδενικῶν. ι) Φορολογία τοῦ εἰσοδήματος. ια) Ὁρολογία.

* * *

Ἐκ τῆς ὅλης μαθηματικῆς διερευνήσεως, ἦν κατ' ἀνάγκην παραλείπομεν, ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἐν τῷ περὶ ἄθροίσεως τῶν ὑπηρεσιῶν (ἀνάγν. εἰσοδημάτων) διδομένη.

Κατὰ ταύτην I (εἰσόδημα) ἰσοῦται πρὸς

- (1) $(\Sigma M_r - \Sigma M_d)$ ἰδιοκτησία
- (2) $+$ $(\Sigma M_w - \Sigma Y_n)$ ἐργασία
- (3) $+$ $(\Sigma R - \Sigma M_s)$ κατανάλωσις
- (4) $+$ $(\Sigma Y_p - \Sigma R)$ ψυχαγωγία
- (5) $+$ $(\Sigma M_{cr} - \Sigma M_{db})$ μετρητὰ
- (6) $+$ U μὴ κατατεταγμένα

Μεταφέρων τὰς ὡς ἄνω παραστάσεις εἰς ἀριθμητικὰ δεδομένα, ὁ συγγραφεὺς ὑπολογίζει τὸ ὅλικόν εἰσόδημα ἐνὸς ὑποθετικοῦ προσώπου ὡς ἑξῆς :

(1) Ἰδιοκτησία : ΣM_r ἔστω δολλ. 30.000 εἰσπραχθέντα ἀπὸ κτήματα, χρεώγραφα κλπ. Μείον ΣM_d = δολλ. 25.000 ποσὰ δαπανηθέντα διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν (ἐπισκευάς, φόρους κλ.). Καθαρὸν χρηματικὸν εἰσόδημα ἐξ ἰδιοκτησίας δολλ. 5.000.

(2) Ἔργασία : ΣM_w = δολλ. 8,000 πραγματοποιηθέντα ἐξ ἐργασίας (ἡμερομίσθια, μισθοί, ποσοστὰ κλπ.). Μείον ΣY_n = δολλ. 2.000 ὡς ἰσότιμον τοῦ κόστους ἐργασίας. Καθαρὰ ἀξία ἐξ ἐργασίας δολλ. 6.000.

(3) Ἀνάλωσις ἀγαθῶν : ΣR = δολλ. 15.000 ἰσότιμον ὑπηρεσιῶν προσενεχθεισῶν ἐξ ἀναλωθέντων ἀγαθῶν (στέγασις ἐκ κατοικίας, χρήσις ἐνδυμάτων, ἀναπαύσεις ἐξ ἐπιπλώσεως, ἀπόλαυσις τροφῆς κλπ.). Μείον ΣM_s = δολλ. 14.000 διατεθέντα δι' ἀναλώσιμα ἀγαθὰ. Καθαρὰ ἀξία δολλ. 1000.

(4) ΣY_p = δολλ. 16.000 ἰσότιμον ὑποκειμενικῶν ὑπηρεσιῶν. Μείον ΣR = δολλ. 15.000, ἰσότιμον ἀντικειμενικῶν ὑπηρεσιῶν. Καθαρὸν ὑπόλοιπον δολλ. 1000.

(5) Μετρητὰ. ΣM_{cr} = δολλ. 39.000 ποσὰ εἰσαχθέντα τοῖς μετρητοῖς.

Μείον $\Sigma Mdb = \text{δολλ. } 38\,000$, ποσά ἐξαχθέντα εἰς μετρητά, ἀφήνοντα καθαρὸν ὑπόλοιπον μετρητῶν ἐκ δολλ. 1000.

(6) Μὴ κατατεταγμένα U , ἔστω δολλ. 0.

Κατὰ ταῦτα, τὸ καθαρὸν εἰσόδημα τοῦ προσώπου εἶναι :

$$I = \text{δολλ. } + 5.000 + 6.000 + 1000 + 1000 + 1000 + 0 = \text{δολλ. } 14.000.$$

Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον διὰ τὸν θεωρητικὸν οἰκονομολόγον, τὸν φιλόσοφον καὶ τὸν ἀνθρωπιστὴν ἐμφανίζει ἡ παρεμβολὴ τοῦ παράγοντος Y , παριστῶντος τὴν ἀποτίμησιν ψυχικῶν ἱκανοποιήσεων τοῦ ατόμου. Ἰδιαιτέρως δὲ ὁ φιλάνθρωπος, ἀδιαφορῶν διὰ τὸ μέγεθος M (εἰσόδημα ἐξ ἰδιοκτησίας καὶ ἐξ ἐργασίας) καὶ τὸ μέγεθος R (εἰσόδημα ἐξ ἀναλωσίων ἀγαθῶν), ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὰς ψυχικὰς καὶ ἠθικὰς ἀπολαύσεις.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως, ὁ συγγραφεὺς σχολιάζει τὸν ὑφιστάμενον ἐν ταῖς Ἡνωμ. Πολιτείαις φόρον ἐπὶ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος καὶ ἐπικρίνει τοῦτον, ἀναφέρων πλείστας περιπτώσεις διπλῆς φορολογίας ἐπὶ τῶν αὐτῶν εἰσοδημάτων, ἀντιθέτως δὲ πλείστας ἄλλας διὰ τῶν ὁποίων κατορθώνεται ἡ ἀποφυγὴ καὶ τῆς ἀπλῆς φορολογίας ἐπὶ σοβαρῶν εἰσοδημάτων ἢ κερδῶν ἐκ κεφαλαίου. Ἐν τέλει, δίδεται καὶ τύπος φορολογικῆς δηλώσεως, σύμφωνος πρὸς τὰ πορίσματα τῆς μαθηματικῆς διερευνήσεως.

Ἄγγ. Θ. Ἀγγελόπουλος

Βιβλιογραφία

I. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

- B ü l o w, F r.: Wörterbuch des Wirtschaft. Leipzig 1936.
N o g a r o B.: Éléments d'Économie Politique.—Paris 1936.
P a n t a l e o n i M.; Stadi storici di economica. Bologna 1936.
R a b e r. P.: Geldprobleme des Aussenhandels. Wien & Leipzig 1936.
S é e H.: Französische Wirtschaftsgeschichte. Jena 1936.

II ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- F e n t e n e r v a n V l i s s i n g e n. F. H.: Die Auswirkungen staatlicher Massnahmen auf den Welthandel. Jena 1936.
M i n e u r J.: La réglementation conventionnelle des salaires en Belgique.—Gembloux 1936.
M o s t O t t o: Bevölkerungspolitik. Leipzig 1936.
O u l è s F.: Le mécanisme des échanges internationaux et la politique commerciale en temps de crise. Paris 1936.
R e s c h, J.: Einführung in die Sozialversicherung. Wien 1936,
S c h i l l e r K a r l.: Arbeitsbeschaffung und Finanzordnung in Deutschland.—Berlin 1936.

III. ΝΟΜΙΣΜΑ—ΠΙΣΤΙΣ

- L e s c u r e, J.: L'épargne en France 1914-1934.—Paris 1936.
L h o m m e J e a n: Le taux d'intérêt et l'évolution économique. Paris 1936.

IV. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

- G e r m a i n - M a r t i n: Le problème financier (1930-1936). Paris 1936.

- H e b e r t o n E v a n s : British Corporation Finance (1775-1850).
Baltimore, 1936.
- M a d e r K a r l : Das Gemeindevermögen. Stuttgart und Berlin
1936.
- L o t z . W . : Studien über Steuerverpachtung. München 1935.
- L e a g u e o f N a t i o n s : Public Finance 1928-1935. Genf 1936.
-

V. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

- K e l l e r e r H a n s : Verkehrsstatistik, Berlin 1936.
-